VYČIO APYGARDOS
PARTIZANŲ VADAS

Danielius Vaitelis-Briedis

VYČIO APYGARDOS PARTIZANŲ VADAS

Danielius Vaitelis-Briedis

www.atmintiesknygos.lt

www.atmintiesknygos.lt

VYČIO APYGARDOS
PARTIZANŲ VADAS

Danielius Vaitelis-Briedis

www.atmintiesknygos.lt

Lietuvos gyventojų
genocido ir rezistencijos
tyrimo centras

Vilnius 2013

UDK 355.42(474.5)(092)
Vi29

Parengė VACLOVAS SLIVINSKAS

Recenzavo DARIUS JUODIS

ISBN 978-609-8037-30-2
© Vaclovas Slivinskas, parengimas, 2013
© Romas Dubonis, meninis apipavidalinimas, 2013
© Lietuvos gyventojų genocido ir
rezistencijos tyrimo centras, 2013

www.atmintiesknygos.lt

Turinys

Pratarmė ... 7

Užaugęs Pagiry ... 9

Sovietų ir nacių okupacijos metais (1940–1944) ... 21

Antisovietinio pasipriešinimo kovose ... 37

Partizaninių struktūrų kūrimas ... 39

Vyčio apygardos partizanų vado
D. Vaitelio-Briedžio likvidavimo planai ... 50

D. Vaitelio ryšiai su J. Markuliu ... 72

D. Vaitelio-Briedžio žūtis ... 83

Pasakoja liudininkai ... 101

Iš D. Vaitelio asmeninių daiktų ... 136

Santrumpos ... 141

Šaltiniai ir literatūra ... 142

www.atmintiesknygos.lt

„Mes dar ryžtingiau kovosime,
kad gyvųjų skausmas ir
žuvusiųjų mirtis būtų įprasminta.“

Danielius Vaitelis-Briedis

Pratarmė

Šis leidinys skiriamas buvusio Lietuvos karininko, sunkiausiais pokario metais savo gyvenimą paskyrusio kovai už Tėvynės laisvę ir nepriklausomybę, – Vyčio apygardos partizanų vado (1945 m. pr.–1948 05 13) Danieliaus Vaitelio-Briedžio atminimui.

Rašytinės medžiagos apie D. Vaitelį išlikę labai mažai. Tapęs Vyčio apygardos partizanų vadu, konspiracijos sumetimais jis nuolat keitė savo buvimo vietą, pats nuolat lankydavo partizanų būrius ir visus nurodymus jų vadams duodavo žodžiu, todėl ir liudininkų prisiminimai apie jį yra labai epizodiški.

Kai kuriuose represinių struktūrų archyviniuose dokumentuose nurodytas ir D. Vaitelio slapyvardis *Atamanas*, bet partizanai ir ryšininkai tokio jo slapyvardžio neprisimena.

Remiantis išlikusiais rašytiniais šaltiniais, artimųjų ir bendražygių pasakojimais, leidinyje glaustai apžvelgiama D. Vaitelio biografija, ryškesni jo

www.laisvintiesknygos.lt

gyvenimo epizodai sovietų ir nacių okupacijos metais, partizaninė veikla antisovietinio pasipriešinimo laikotarpiu. Leidinio pabaigoje pateikti D. Vaitelio žmonos Aleksandros, sūnėno Jono Grinio, jį pažinojusių partizanų ir kitų amžininkų prisiminimai.

Leidinyje pateikta nemažai archyvinės medžiagos. Daugiausia tai represinių struktūrų pažymos, ataskaitos, planai, pranešimai. Verčiant šiuos dokumentus į lietuvių kalbą, kiek įmanoma, buvo stengtasi išlaikyti jų autentiškumą. Remiantis kitais šaltiniais, patikslintos kai kurios iškraipytos pavardės, vardai ir vietovardžiai. Patikslinimai įrašyti laužtiniuose skliaustuose.

Rinkti ir sisteminti šio leidinio medžiagą padėjo D. Vaitelio brolio Tado dukra Vaiva Vaitelytė. Informacijos suteikė: D. Vaitelio dukra Vita Vaitelytė-Tylienė, sūnėnas Jonas Grinys, Kėdainių krašto muziejaus darbuotojas Vaidas Banys.

www.atmintiesknygos.lt

Užaugęs Pagiry

„Tai garsus ir jautrus Pagirys
Didžiais vyrais ir meile Tėvynės...“

Antanas Ungurys

Danielius Vaitelis gimė 1913 m. rugpjūčio 5 d. Panevėžio apskrities Vadoklių valsčiaus Geležių kaime. Vėliau su visa šeima persikėlė į Ukmergės apskrities Pagirių valsčių. Danielius turėjo du brolius ir dvi seseris.

Vyriausias brolis Alfonsas (1901–1961) buvo ūkininkas, baigęs 4 gimnazijos klases, kurį laiką dirbo Pagirių valsčiaus seniūnu. 1944 m. gruodžio mėn. buvo suimtas, tardomas Siesikuose, Ukmergėje ir įkalintas Vorkutoje. Apie jo likimą šeima sužinojo tik po dvejų metų. 1948 m. jo žmona Agota su dukra Rima ir savo seserimi Ona Pakštaityte (mirė Sibire) buvo ištremtos į Igarką. 1950 m. Alfonsui buvo leista susitikti su šeima, perkelta į Krasnojarsko kraštą. 1956 m. jie grįžo į Lietuvą. Alfonsas grįžo be sveikatos ir 1961 m. mirė.

Sesuo Bronė nuskendo būdama dvejų metų.

Sesuo Veronika (1908–1975) buvo baigusi Geležių pradinę mokyklą. Ištekėjo už pasiturinčio ūkininko Prano Grinio.

Brolis Tadas (1911–1999) buvo baigęs Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą. Dirbo lietuvių kalbos mokytoju, vėliau – Kauno Panemunės gimnazijos direktoriumi. 1945 m. buvo suimtas ir nuteistas 10 metų lagerio. 1957 m. grįžo į Lietuvą. Dirbo Ukmergės rajono kooperatyvų sąjungos sandėlio vedėju.

Danieliaus tėvai – Petras Vaitelis (1866–1941) ir Marcijona Šlikaitė-Vaitelienė (1884–1963) buvo darbštūs, tvarkingi ūkininkai vidutiniokai. Ūkio darbams svetimų žmonių niekada nesamdė, viską dirbdavo patys.

1925 m., pardavęs Geležiuose turėtą ūkį, tėvas Pagirių valsčiuje (Ukmergės apskr.) nusipirko iš Aneliavos dvaro 40 ha žemės. Pasistatė naujus pastatus. Tuo metu tai buvo gana modernūs pastatai: namo pamatai betoniniai, po namu įrengtas betoninis rūsys, didelis tvartas, klojimo kolonos raudonų plytų. Dalis kolonų ir rūsys yra išlikę iki šių dienų.

Marcijona Šlikaitė-Vaitelienė
Iš Vaivos Vaitelytės asmeninio archyvo

Petras Vaitelis
Iš Vaivos Vaitelytės asmeninio archyvo

Tėvas labai rūpinosi savo ūkiu ir šeima. Savo pavyzdžiu ugdė vaikų meilę Tėvynei, jos žmonėms, pagarbos, sąžiningumo, pareigos, atsakomybės ir kitas dorovines vertybes. Buvo visų mylimas ir gerbiamas. Tai liudija ir šios ištraukos iš sūnaus Tado prisiminimų (rankraščius saugo Tado duktė Vaiva Vaitelytė) apie paskutines tėvo gyvenimo dienas ir mirtį:

> „<...> Tėvelio sveikata pastebimai menkėjo. Visą gyvenimą dirbęs, krutėjęs, dabar ištisas dienas pragulėdavo lovoje. Veido spalva darėsi baltesnė ir kiek pagelto. Vieną dieną, apie vidurdienį, liepė susirinkti pas jį visiems. Vyresnysis brolis dirbo lauke. Liepė ir jį pašaukti. Kai susirinkome visi, jis sunkiai atsisėdo lovoje, apžvelgė mus visus ir prabilo:
>
> – Kaip gerai, kad po karo visi išlikote gyvi ir sveiki. Aš visą gyvenimą sunkiai dirbau. Iš savo tėvų paveldėjau tik 6 dešimtines (dešimtinė – truputį didesnis vienetas už hektarą) žemės. Dabar jums palieku 40 hektarų ūkį, tiesa, dar truputį įskolintą bankui. Gyvenkite taikiai, nesiriekite, nesitampykite dėl mano palikimo. Geriau vienas kitam padėkite.
>
> Matyt, pavargo, susimąstė. Paskui tęsė toliau:
>
> – Dukrai Veronikai atiduotas geras kraitis – 5000 litų. Jums trims sūnums paskirstau palikimą taip: vyriausiam sūnui Alfonsui – 20 ha, nes jis čia žemę kartu su manim dirbo ir dabar dirba. Jis čia daugiausia

prakaito įdėjo. Kiti du sūnūs mokėsi, tad jiems palieku po 10 ha. Gal kokia nelaimė ar kokie nelemti laikai užeis, kad turėtumėte tėviškę, kad galėtumėte prisiglausti. Tačiau, jei jūs, mokyti, geriau gyvensite, nedraskykite ūkio, kurį jums palieku. Motiną visi prižiūrėkite ir gerbkite.

Taip pasakęs atsigulė ir pridūrė:

– Dabar eikite visi dirbti, tęskite toliau mano darbą. Aš dar šiandien nemirsiu, bet jau greit.

<...>

Buvo pats vidurvasaris, liepos mėnuo. Šilta. Antrą dieną mirusiojo veidas įgavo tikrą lavono išvaizdą, lyg kažkaip pasidarė nebe toks patrauklus ir artimas. Ir susirinkę giminės, ir giesmės, atrodo, sakyte sakė, kad jau laikas atsiskirti. Tik vėliau, kai buvo ruošiamasi uždaryti karstą, kai užgiedojo paskutinį atsisveikinimo himną „Viešpaties angelas“, visi namiškiai ir daugelis svečių pradėjo gailiai verkti. Taip, rodos, dar norėjosi, kad tėvelis bent valandėlę pabūtų su mumis. Išbučiavome tėveliui rankas, veidą, ir karstą uždarė.

Jo nebėra, bet Jo asmenybės aidas skambės mumyse, o gal ir Jo anūkuose, mūsų vaikuose. Tautos kultūrą kuria ne tik didieji žmonės, bet ir paprasti žmonės, kaip velionis.

Tėvelis buvo laimingas, kad, karo audrai praūžus, susirinko visi: trys sūnūs ir dukra gyvi ir sveiki. Jam, tikriausiai, net į galvą neatėjo, kad neužilgo prasidės tikri mūsų šeimos kančių keliai.

Atsimenu, po penkerių metų grįžome iš pokylio būrelis vyrų dainuodami, o kai buvome netoli kapinių, vyresnysis brolis Alfonsas liepė nutilti ir tuo pagerbti Tėvelį ir kitus mirusiuosius. Brolis Danielius ėjo tais keliais, kurie vedė visą mūsų tautą į Lietuvos laisvę, kai mūsų šalį užpuolė okupantai. Čia irgi motinos ir tėvo įtaka, kuri gal persiduos vaikų vaikams, tuo sudarydama tautos kultūrą. Ją kuria daug giminių ir kartų. Mūsų graži kalba, tautosaka ir tautodailė liudija, kad mūsų tautos kultūros šaknys didelės ir gilios.<...> “

Motina Marcijona Vaitelienė buvo paprasta, darbšti, paslaugi ir ištverminga kaimo moteris, atlaikiusi savo vaikų tragiškus likimus, apverkusi

Vaitelių šeima apie 1927 m.
Iš kairės sėdi: marti Agota su sūnumi Algirdu, motina Marcijona Vaitelienė, tėvas Petras Vaitelis, dukra Veronika. Iš kairės stovi: sūnūs Alfonsas, Tadas, Danielius, žentas Pranas Grinys. *Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo*

netektis, tremtis ir nepalūžusi. Ji daug meldėsi ir nepriekaištavo Dievui, likimui ir savo vaikams dėl jų pasirinkimo, nuoširdžiai tikėdama, kad jų pasiaukojimas Lietuvos Laisvei ir Nepriklausomybei – vienintelis ir teisingas kelias.

Po vyro mirties, sovietams išardžius Vaitelių ūkį, M. Vaitelienė gyveno labai varganai. Vengdama čekistų ir vietinių stribų persekiojimų, ji slapstėsi tai pas gimines, tai pas pažįstamus, vienoje vietoje ilgai neužsibūdama. Vieni ją priglausdavo, kiti išvarydavo, baimindamiesi represijų už partizanų vado motinos slėpimą. Ne sykį teko jai ir iš artimų žmonių išgirsti skaudžius žodžius: „Marcijona, būk gera, nevaikščiok per mūsų kiemą“.

Kartą Geležių kaime užėjusi pas Meilūnus, staiga pamatė, kad rusų kareiviai supa sodybą. Bėgti buvo vėlu. Marcijona užsidarė lauko tualete ir

Vaitelių sodybos likučiai Aneliavos (dabar – Baubliškių) kaime.
V. Slivinsko nuotr.

meldėsi. Kareiviai išnaršė visą namą, ūkinius pastatus ir, niekur jos neradę, išvažiavo, o ji taip ir išbuvo laimingai tualete.

Likimo išginta iš namų, Marcijona dar sugebėdavo paremti į Sibirą ištremtą sūnaus Danieliaus šeimą. Tai, ką siųsdavo tremtiniams, ji surinkdavo iš žmonių, paaiškindama, ko konkrečiai jiems reikia.

Danielius Vaitelis 1938 m. po Karo mokyklos baigimo. *Iš Vaivos Vaitelytės asmeninio archyvo*

Gyvendama svetimose šeimose, ji dirbdavo visus namų ruošos ir ūkio darbus, prižiūrėdavo vaikus, kuriems ypač mėgdavo sekti pasakas. Dažnai slapstėsi Velykių kaime pas Tamošiūnus.

Taip besislapstydama Marcijona išvengė tremties ir kalėjimo. Prasidėjus politiniam atšilimui, gyveno pas dukrą Veroniką ir iš lagerio grįžusį sūnų Tadą, pas kurį ir mirė 1963 metais.

Danielius Vaitelių šeimoje buvo jauniausias. Mokėsi Pagirių pradžios mokykloje, po to – Šėtos progimnazijoje, kurią baigė 1932 metais. Buvo įstojęs į Kėdainių kultūros ir technikos mokyklą, bet greitai ją metė. 1933 m. persikėlė į Kauną, dirbo „Spindulio“ spaustuvėje-leidykloje. Mokydamasis vakarais, 1935 m. baigė suaugusiųjų gimnaziją ir įstojo į Kauno karo mokyklą,

www.atmintiesknygos.lt

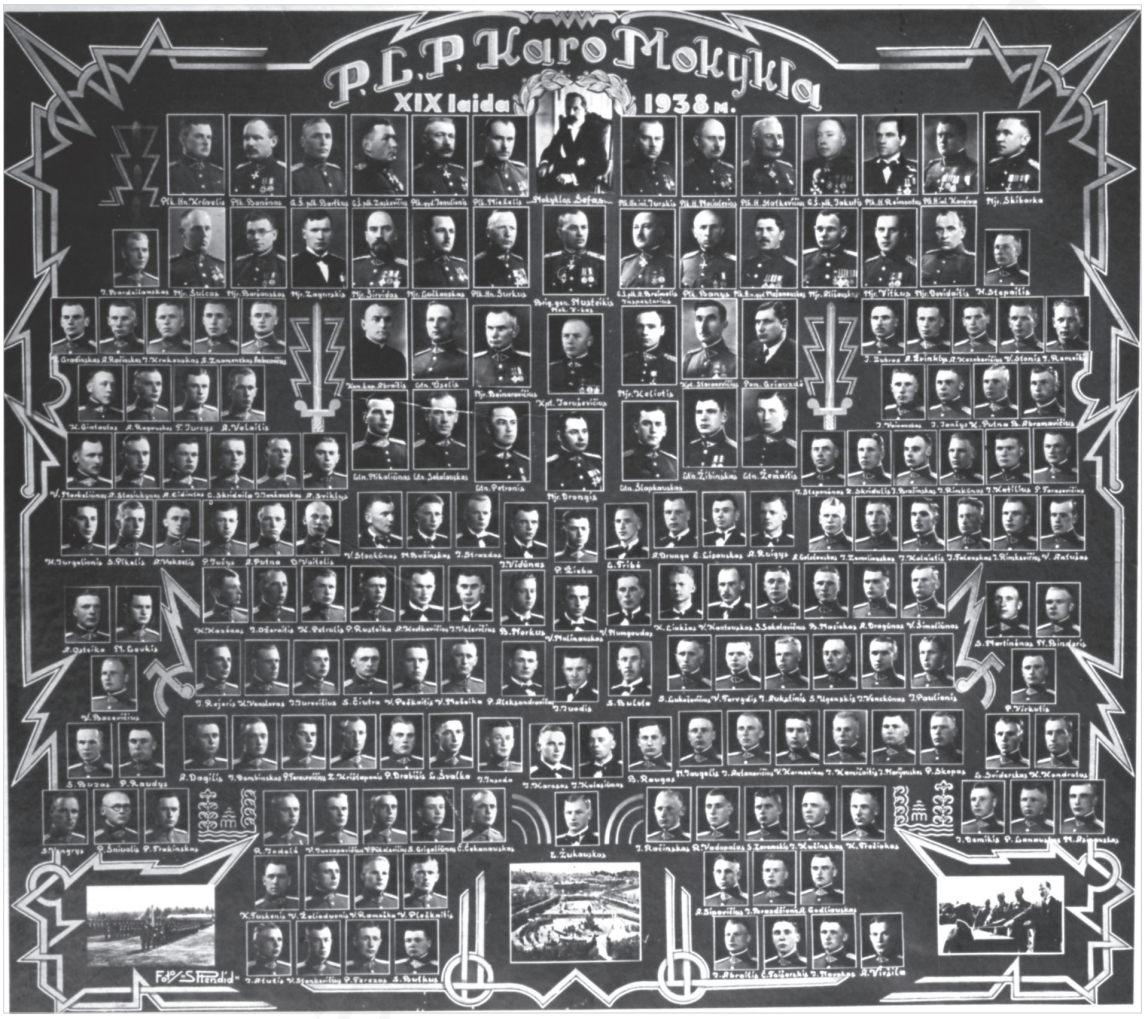

Karo mokyklos XIX karininkų laida. *Iš Vaivos Vaitelytės asmeninio archyvo*

kurią baigė 1938 metais. Tai buvo devynioliktoji šios mokyklos karininkų laida. D. Vaitelis gavo artilerijos leitenanto laipsnį ir buvo paskirtas Panevėžio Pajuosčio karinio dalinio 1-ojo artilerijos pulko 4-os baterijos būrio vadu.

Tarnybos lapas.

Jaunesniojo leitenanto V a i t e l i o Danieliaus
(laipsnis, pavardė ir vardas)

I. Laipsnis, pavardė, vardas ir tėvo vardas	J.ltn.Vaitelis Danielius,Petro sūn.
II. Užimamoji tarnybos vieta	-
III. Pasižymėjimo ženklai	-
IV. Gimimo laikas	1913 m.rugpiūčio mėn.5 dieną
V. Gimimo vieta	Panevėžio apskr.,Ramygalos valsč., Gelažių km.
VI. Tautybė ir tikyba	Lietuvis,R.katalikas
VII. Kokius mokslus ėjo, kur ir kada Bendrą	Liet.Mokyt.Profes.Sąjung.Kauno Gimnaz. Suaugusiems /atest.386 nr.nuoraš./
Karišką	P.L.P.Karo Mokyklos XIX-tą karūnų laidą
VIII. Šeimos padėtis; jei vedęs—išvardyti šeimos narius ir pažymėti jų gimimo laiką	-
IX. Ar turi nekilnojamąjį turtą, jei turi, tai kur, kokį ir kuriuo būdu tas turtas įgytas	-

29

X.

Tarnybos eiga.

	metai	mėnesis	diena
Priimtas į kadro kariūnų I /jaun/.kursą kandidatu,įtrauktas į kadro kariūnų I sąrašus ir paskirtas į 1-mą kadro kuopą artilerijos ginklų rūšį..... K.M.įsak.215§7	1935	rugsėjo	28
Išvyko į 2-rą artilerijos pulką jauno kareivio mokymui išeiti..... K.M.įsak.243§2	"	spalių	30
Prisiųstas iš Karo Mokyklos jauno kareivio mokymui išeiti,paskirtas į 1-mą grupę Pulk.įsak.303§5	"	"	30
Prikomandiruotas prie mokomos baterijos išeiti jos kursą..... Pulk.įsak.342§4	"	gruodžio	7
Baigė mokomos baterijos XVI-tos laidos kursą su pažymiu " gerai "..... Pulk.įsak.161§3	1936	birželio	9
Atliko pulke stažą ir išsiųstas į Karo Mokyklą..... Pulk.įsak.197§7	"	liepos	15
Grįžo iš 2-ro artilerijos pulko jauno kareivio mokymą išėjęs..... K.M.įsak.141§9	1936	"	16
Priėmė priesaiką - užskaitomas I-mo kurso ka riūnu..... K.M.įsak.158§2	"	rugpiūčio	23
Pakeltas į grandinio laipsnį..... K.M.įsak.211§6	"	spalių	24
Pervestas į II-rą kursą..... K.M.įsak.233§4	"	lapkričio	23
Pakeltas į jaun.puskarininkio laipsnį.. K.M.įsak.233§6	"	"	23
Išvyko ekskursijon į Klaipėdos kraštą.. K.M.įsak.165§3	1937	rugpiūčio	26
Grįžo iš ekskursijos. ..... K.M.įsak.169§4	"	"	30
Pervestas į III-jį kursą..... K.M.įsak.182§1	"	rugsėjo	15
Pakeltas į puskarininkio laipsnį..... K.M.įsak.189§2	"	"	23
Baigė Karo Mokyklos XIX-tą karininkų laidą II rūšies gabumu, Karo Prez. 1938.V.12. aktu 720 pakeltas į art.spec. jaun.leitenanto la ipsnį,dave priesaiką, paskirtas išvyko į 1 art.pulką ir išbrauktas iš kariūnų sąrašų nuo ..... Įsak.Kariuom. 35 Nr. 2§ Įsak.Karo Mok. 108 Nr. 2§ ir 124 §2	1938	gegužės	14

Brigados generolas [signature]
Karo Mokyklos Viršininkas

Kapitonas [signature]
L.e.A djutanto p.

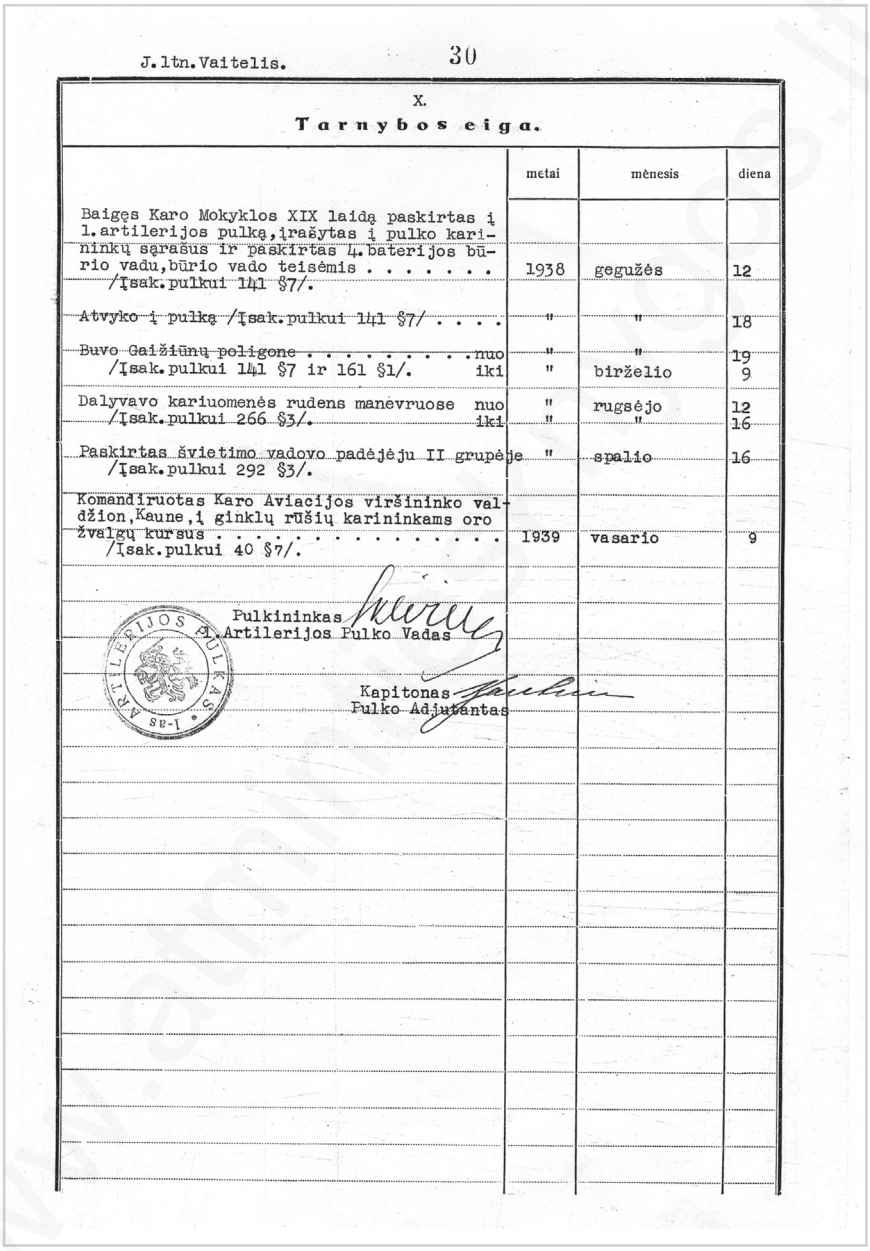

J. ltn. Vaitelis. 30

X.

Tarnybos eiga.

	metai	mėnesis	diena
Baigęs Karo Mokyklos XIX laidą paskirtas į 1. artilerijos pulką, įrašytas į pulko karininkų sąrašus ir paskirtas 4. baterijos būrio vadu, būrio vado teisėmis . . . . . /Įsak. pulkui 141 §7/.	1938	gegužės	12
Atvyko į pulką /Įsak. pulkui 141 §7/	"	"	18
Buvo Gaižiūnų poligone . . . . . nuo /Įsak. pulkui 141 §7 ir 161 §1/. iki	"	"	19
	"	birželio	9
Dalyvavo kariuomenės rudens manevruose nuo /Įsak. pulkui 266 §3/. iki	"	rugsėjo	12
	"	"	16
Paskirtas švietimo vadovo padėjėju II grupėje /Įsak. pulkui 292 §3/.	"	spalio	16
Komandiruotas Karo Aviacijos viršininko valdžion, Kaune, į ginklų rūšių karininkams oro žvalgų kursus . . . . . /Įsak. pulkui 40 §7/.	1939	vasario	9

Pulkininkas
1-asis Artilerijos Pulko Vadas

Kapitonas
Pulko Adjutantas

Danieliaus Vaitelio „Tarnybos lapas“. *LCVA, f. 930, ap. 8, b. 112, l. 28–30*

1939 m. vasario 9 d. buvo komandiruotas į Kauno aviacijos žvalgų kursus, kuriuos baigė rugsėjo 15 d. ir, grįžęs į savo dalinį, buvo paskirtas jaunesniuoju 4-os baterijos karininku, o 1940 m. gegužės 10 d. – diviziono štabo jaunesniuoju karininku komandos vado teisėmis (faktiškai buvo diviziono vado padėjėjas).

1940 m. sovietams okupavus Lietuvą, pateko į Raudonąją armiją, bet greitai buvo paleistas į atsargą. Siekdamas išvengti čekistų persekiojimų ir arešto, pasitraukė į Vokietiją.

1941 m., grįžęs į Lietuvą, vedė mokytoją Aleksandrą Urbonaitę, su kuria susilaukė sūnaus Romualdo ir dukros Vitos. Iki 1944 m. su visa šeima gyveno vokiečių okupuotame Kaune.

Prie Lietuvos artėjant frontui, D. Vaiteliui buvo pasiūlyta kartu su vokiečiais trauktis į Vakarus, bet jis šio pasiūlymo atsisakė ir, sugrįžęs į tėviškę, Lėno miške pradėjo burti pirmuosius partizanus.

1944 m. rugpjūčio mėn. buvo paskirtas 1-ojo Ukmergės apskrities partizanų būrio vadu, o 1945 m. pr. – Vyčio apygardos partizanų vadu.

Žuvo Vyčio apygardos vadas D. Vaitelis kartu su savo pavaduotoju Jonu Kilijonu ir štabo apsaugos būrio vadu Antanu Šyviu 1948 m. gegužės 13 d. Taujėnų valsčiuje prie Juodvisinės kaimo, visiškai atsitiktinai užklupti čekistų. Žmona Aleksandra su vaikais 1948 m. gegužės 23 d. buvo ištremta į Sibirą.

1997 m. Vyčio apygardos partizanų vadui D. Vaiteliui-Briedžiui suteiktas teisinis Kario savanorio statusas (po mirties), 1998 m. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu jis apdovanotas Vyčio kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu.

Sovietų ir nacių okupacijos metais (1940–1944)

„Pažvelgiau į Rytus,
kur liko mano brangi Tėvynė, –
nejučiomis pakilo ranka,
ir aš ją peržegnojau...“

Danielius Vaitelis-Briedis

1940–1941 m. dauguma Lietuvos kariuomenės karininkų buvo ištremti į Sibirą, kiti paleisti į atsargą, o kai kurie pateko į Raudonąją armiją. Į ją pateko ir D. Vaitelis. Jam, kaip ir kitiems Lietuvos karininkams, buvo nuimti antpečiai, prie apykaklės prisiūti skiriamieji sovietų kariuomenės ženklai. Visi karininkai buvo peratestuoti, rusų kalba jiems užvestos asmens bylos. D. Vaitelis buvo peratestuotas 1940 m. spalio 8 dieną. Atestavimo komisijos pirmininko Šaulių divizijos komisaro Nikolajevo pasirašytame atestavimo lape (LVCA, f. 930, ap., 5, b. 2938) be įrašų apie tarnybos eigą, 179 Šaulių divizijos artilerijos pulko vado majoro Dapkaus įrašo „Anksčiau tarybų valdžiai buvo ne visai lojalus. Dabar tai nepastebima“ ir komisijos išvados: „Gali būti suteiktas jaunesniojo leitenanto laipsnis“, daugiau jokių įrašų nėra.

Reikia manyti, kad būtent dėl įrašo apie nelojalumą sovietų valdžiai D. Vaitelio tarnyba netrukus baigėsi ir jis buvo paleistas į atsargą. Kariai jį, kaip sąžiningą, principingą ir dorą karininką, labai gerbė ir atsisveikindami ant rankų išnešė iš karinio dalinio.

Išėjęs į atsargą, D. Vaitelis iš karto pateko į čekistų akiratį ir buvo priverstas slapstytis. Supratęs, kad jam nepavyks išvengti arešto, pasitraukė į Vokietiją. 1941 m., likus keletui dienų iki karo pradžios, vokiečių apmokytas diversinės veiklos, grįžo į Lietuvą.

D. Vaitelio pasitraukimas į Vokietiją gana plačiai aprašytas jo brolio Tado prisiminimuose:

> „<...> Kartą, grįžęs iš pamokų, radau atvažiavusį jaunesnį brolį Danielių, kuris tarnavo Lietuvos kariuomenėje jaunesniuoju leitenantu Panevėžyje. Jis pasakojo, kad maždaug prieš mėnesį jį atleido. Jis grįžo į tėviškę, bet ir čia greit pradėjo domėtis jo asmenybe, ką jis veikęs ir ką ketinąs veikti. Taigi jis atvažiavo čionai iš dalies laikinai pasislėpti ir pagalvoti, ką toliau daryti. Taip jis pas mane pragyveno dvi ar tris sa-

Danielius Vaitelis 1940 m. su sovietų armijos karininko uniforma.
Iš Genocido aukų muziejaus fondų

vaites. Kasdien abu teiravomės, kur jam įsidarbinti. Viltys mažėjo, nes vis daugiau atsirasdavo tokių iš kariuomenės atleistų žmonių, kuriems niekas nenorėjo duoti darbo. Kartą mačiau, kaip vienoj įstaigoj Kadrų skyriaus viršininkas, kažkoks žydelis, visaip šaipėsi ir ignoravo vieną man pažįstamą buvusį kariuomenės kapitoną, kuris buvo atėjęs prašyti darbo. Ir ne vieną tuo metu teko matyti tokį aktyvistą, jie pradėjo kelti galvas, jaustis padėties šeimininkais.

Pagaliau supratome, kad Danieliui gresia areštas, išvežimas ar kas nors panašaus. Buto šeimininkė pasakė, kad buvo atėjęs kažkoks vyrukas ir teiravosi, kas čia gyvena nepriregistruotas. Ji toliau nebegalinti leisti čia Danieliui lankytis. Vienintelė išeitis – pasitraukti iš Tėvynės, geriausia kur nors į Vakarus. Pradėjome ieškoti bendrininkų. Tokių netrūko, bet pabėgti buvo beveik neįmanoma: sieną saugojo stipri sargyba. Bet, kas nori pabėgti, ras ir kokią nors skylę tvoroje, kad ir gerai užtvertoje.

Už sienos, tame pačiame bute, gyveno Jonas ir Stepas Girdžiūnai, abu broliai. Jonas buvo buhalteris, o Stepas toks pat buvęs karininkas,

www.laisvosknygos.lt

bet iš kariuomenės atleistas anksčiau – po nepavykusio Voldemaro sukilimo nuversti Smetoną. Jis tada su tanku išvertė Gedimino gatvėje policijos kiemo vartus – vyrukas, matyt, rizikingas ir tokiam žygiui buvo tinkamas. Abu sutarė bėgti. Jie surado majoro Puodžiaus žmoną, gana drąsią ir ryžtingą moterį, kuri taip pat norėjo bėgti. Visi trys kažką nuolat tarėsi, ir buvo suprojektuotas pabėgimo planas. Moteris žinojo vieną pasienietį gyventoją, kuris, sako, jau ne vieną pervedęs per sieną. Buvo nutarta mano bute padaryti susitikimą su vedliu. Jame ir aš turįs dalyvauti, kaip stebėtojas ir patarėjas. Į susitikimą atvyko, atrodo, gana patikimas ūkininkas, solidžios išvaizdos, augalotas. Pasišnekėję bendromis temomis, pradėjome kalbėtis apie reikalą. Jis pasisakė galįs nepavojingai pervesti per sieną už palyginti ne per didžiausią sumą. Bet galįs pervesti tiktai du. Kai tie bus pervesti, tada paimsiąs trečią. Jis pats atvažiuosiąs, kaip dabar, ir paimsiąs. Kadangi jis žinąs, kur atvažiuoti, tai paliko Danielių ir po savaitės žadėjo paimti ir jį. Jie visi trys kartu išvažiavo, o Danielius pasiliko, bet praėjo savaitė, antra ir trečia – žinios jokios. Danieliui pasidarė visiškai ankšta: jo jau pradėjo visur ieškoti ir klausinėti. Jis jau bijojo ir gatvėje pasirodyti. Abu nuolat tarėmės, ką gi daryti. Ieškojome visur panašių agentų, bet jų nebuvo, o kaip vėliau pamatysime, ir šis buvo išdavikas.

Pagaliau prisiminėme, kad Sintautuose turime pažįstamą pieninin-ką Petrą Palubinską. Sintautai visiškai netoli nuo Vokietijos sienos. Jei jau kitos išeities nėra, tai reikia pačiam veikti: nutarėm, kad Danielius pas jį važiuos be įspėjimo, o toliau kaip bus, taip bus. Danielius pažadėjo man pranešti, jei pavyks pereiti sieną, jeigu tai bus iš viso įmanoma.

Danielius išvažiavo. Išvažiavo iš Tėvynės į nežinią, išvažiavo ne laimės ieškoti, o bėgdamas nuo okupantų, kaip jie skelbėsi – išvaduotojų. Išvažiavo ne tik brolis, bet ir artimiausias jaunystės draugas, nes tik dviem metais tebuvo jaunesnis. Kartu augome, piemenavome. <...>“

Tado Vaitelio prisiminimuose užrašytas ir paties Danieliaus pasakojimas apie jo „kelionę“ į Vokietiją:

„<...> – Taigi, štai, aš iš tavęs nuvažiavau pas pienininką Petrą Palubinską. Nustebo jis mane pamatęs, sunki našta užgulė jį. Kaip iš Sintautų pereiti sieną, jis nežinojo, o padėti man jis labai norėjo.

Pasitelkęs gerus pažįstamus, surado jis vieną tinkamą sodybą netoli Bajoraičių. Gyveno ten patikimi žmonės. Susirišo su jais per pasiuntinį.

Buvo gautas atsakymas, kad maža galimybė yra, bet aplinkybės sunkios ir pavojingos. Kad ir sąlygotas atsakymas, bet visgi teigiamas, ir pradėjau ruoštis pavojingai kelionei. Dieną Sintautuose aš negalėjau pasirodyti, kad neatkreiptų dėmesio. Atėjo vedlys, ir mudu, palaukę sutemos, iškeliavome. Dėkingai pabučiavau Petrą. „Gal tai paskutinis mūsų pasibučiavimas“, – pamaniau sau. Žiemos naktys ilgos, bet mums reikėjo skubėti norint pasiekti sodybą ir pereiti sieną. Buvo dar gerokas kelio gabalas. Spaudėme kiek galėdami. Po kojomis gurgždėjo sniegas, spaudė šaltis, nusigiedrijo, danguje spindėjo mėnulis, žvaigždės. Neparanku mums keliauti tokią aiškią naktį – jau geriau tamsa, nes buvome įspėti, kad sodyba draudžiamoje zonoje, kurioje galima vaikščioti tik su leidimais, o jų kaip tik ir neturėjome. Taigi į sodybą reikėjo prasprukti slapčia. Praėjome laukais, aplenkdami Bajoraičius. Baigėsi miškuotos vietos, ir mano vedlys parodė plyname lauke sodybą, kurion mes ėjome.

Po šimts velnių! – juk tai apie kilometrą kelio reikia eiti aiškią naktį, po kojomis girgždant sniegui, visiškai plynu lauku. Tiesa, ne siena, bet vis tiek draudžiama zona ir galime kiekvienu momentu sutikti kokį pareigūną ar agentą. Kelio atgal nėra. Tada aš prisiminiau, kad kišenėje yra butelis degtinės, kurį dėl visa ko išeinant įgrūdo Petras. Jeigu jau ką nors sutiksime ir būsime sulaikyti, bandysime vaizduoti išgėrusius ir pasiklydusius. Apsišlakstėme degtine, sniegu patrynėme veidus ir, užkimšę dar artipilnę bonką, leidomės į kelionę. Mano vedlys, atrodo, patikimas vyrukas, buvo irgi viskam pasiryžęs. Išėjome patyliukais, bet vis tiek po kojomis girgždėjo sniegas. Pagaliau laimingai pasiekėme sodybą ir pasibeldėme į duris, mūsų jau čia laukė. Aiškintis neteko. Šeiminin-

kas, augalotas ir, matyt, sumanus vyras, tuoj pat padavė vedliui leidimą vaikščioti draudžiamoje zonoje ir liepė, nieko nelaukiant, grįžti atgal, o mane pavalgydino šilta vakariene ir pasakė, kad per sieną eiti šią naktį jau nebegalima. Paryčiais keičiasi sargyba, kruopščiai apžiūrima siena. Patarė dar valandą kitą pabūti troboje, pasišildyti. Paskui užlipome ant aukšto, kur buvo paklotas šiltas patalas. Ant galvos užmovė vilnonę kepurę ir liepė gerai išsimiegoti, nieko negalvojant apie jokius pavojus. Buvo matyti, kad patekau į geras rankas. Kietai užmigau, tačiau miegojau neilgai – vis daugel kartų užmigdamas ir pabusdamas. Nepasitikėti šeimininku, atrodo, nebuvo pagrindo, bet mintys apie išdavystę nuolat skverbėsi į galvą. Ką žmogus gali žinoti?

Ten išgulėjau dalį nakties ir visą dieną. Vakare, kai jau pradėjo temti, šeimininkas šypsodamasis pažadino mane:

– Kelkis, Danieliau, metas į žygį. Atrodo, palankūs vėjai pučia: stiprus šaltis, mažas vėjelis ir tas palankus – iš vakarų nebus girdėti tavo sukelto garso.

Kad ir menkas padrąsinimas tokiu metu gana teigiamai nuteikė. Kambaryje pamaitino šilta ir sočia vakariene, bet šeimininkas patarė per daug neprisivalgyti, kad lengviau jausčiausi. Šeimininkė jau buvo pasiuvusi iš baltos paklodės apsiaustą, nes aplinkui buvo baltas sniegas. Patogioj vietoj pasikabinau skautišką finką (medžioklinis peilis), į pistoleto vamzdį įleidau šovinį ir įsidėjau į dešinę kišenę. Šeimininkas susikaupęs žiūrėjo į mane. Paskui paėmė į glėbį ir pabučiavo, atrodė, nuoširdžiai, gero linkėdamas, – lyg, sakyčiau, ne Judo pabučiavimas. Bet ir Judas turbūt gerai suvaidino, kad net Kristus su juo pasibučiavo.

Išėjau. Pastebėjau, kaip mane išeinant šeimininkė palydėjo kryžiaus ženklu. Tas mane padrąsino, kad išdavystės nebus. Lauke jau buvo sutemę, mėnuo dar nepatekėjęs, bet giedras dangus ir baltas sniegas leido matyti, kas dedasi aplinkui. Šeimininkas mane instruktavo, kad siena nuo čia už kokio kilometro, kad šiuo metu rečiau patruliai važinėja su slidėmis, ir nurodė kryptį, bet dėl visa ko patarė įsižiūrėti į žvaigždę, kurios man reikia laikytis, čia valstybinė siena ėjo Šešupės upe. Bet, perėjus upę, reikia skubėti užkopti ant kranto, nes yra buvę atsitikimų, kad perbėgusį anoje pusėje tarybiniai sargybiniai spėdavo nušauti.

Pasileidau nurodyta kryptimi visiškai nesidairydamas į žvaigždes ir neabejodamas, kad einu tiesiai. Tačiau dešinėje pusėje išgirdau šuns amtelėjimą, įkniubau į sniegą ir klausiaus, kas dedasi aplinkui. Brakštelėjo medžio šakelė. Aš dar labiau prigludau į sniegą ir paėmiau į ranką pistoletą. Mačiau, kaip pro mane, gal už kokio šimto metrų, važiavo patrulis su slidėmis – už jo, arčiau prie sienos, bėgo vilkinis šuo. Vėjas pūtė iš vakarų, nuo jų pusės. Taigi šuo manęs negalėjo užuosti. Siena, vadinasi, čia pat. Palaukęs kokias penkias minutes, kol patrulis nutolo, pakilau ir ėjau ten, kur patrulis pravažiavo. Neapsirikau. Greit pasirodė upės krantas. Upė toje vietoje buvo apie 30–50 metrų pločio, šaltis buvo stiprus, bet vidury upės radau kažkaip atvirai sruvenantį vandenį – matyt, buvo kažkokie verpetai. Teko padaryti vingį, nors ir labai nebuvo kada: kiekvienu metu mane galėjo pasiekti priešo kulka. Pagaliau ledu laimingai perėjau upę ir kaip stirna užbėgau ant aukšto Šešupės kranto jau kitoje pusėje. Paėjau keletą žingsnių ir suklupau daubelėje, kur manęs nebegalėjo pasiekti bolševikų kulka. Įtampai atslūgus, pajutau didelį nuovargį. Buvo ir gera, ir liūdna. Juk aš dabar bėglys, be savo tėvynės. Vienas kaip pirštas plačiame pasaulyje. Pažvelgiau į Rytus, kur liko mano brangi Tėvynė, – nejučiomis pakilo ranka, ir aš ją peržegnojau kaip ta močiutė, išlydėdama mane. Kitoje Šešupės pusėje pasigirdo šuns lojimas ir pradėjo poškėti šūviai, bet jie manęs jau nebegalėjo pasiekti. Matyt, pajuto, kad kažkas perėjo sieną. Pora kulkų prazvimbė ir virš mano galvos. Teko palaukti, kol šaudymai nurimo. Gulėjau daubelėje ir galvojau apie suvalkiečius – kokie jie šaunūs pasirodė šiuo mano atveju. Nė vienas net neužsiminė apie atlyginimą už patarnavimą, dargi visokeriopai šelpė ir statė save į pavojų. Kažin ar nenukentės dar trobelės šeimininkas, vedlys ar Petras – šiaip ar taip aš visgi ėjau palikdamas pėdsakus arba galėjau būti kieno pastebėtas Sintautuose. Nemalonios būtų pasekmės mano geradariams.

Kai viskas nurimo, pajutęs šaltį, pašokau iš daubelės, ramiai įsidėjau į kišenę pistoletą, kuris dabar jau buvo nebereikalingas, ir pasileidau tolyn į vakarus, ieškodamas pasienio patrulio. Buvo pats vidurnaktis. Nesivaržydamas, nebijodamas girgždančio sniego nei šakelės trekštelėjimo, žygiavau pirmyn. Bet aplinkui buvo tylu ir ramu. Pagaliau net

liaudies dainelę pradėjau niūniuoti. Taip klaidžiojau kokias dvi valandas, kol išgirdau laukiamą vokišką komandą: „Stok! Rankas aukštyn!“ Pakėliau rankas ir pasakiau, kas esu ir iš kur einu. Tam buvau iš anksto pasiruošęs porą sakinių, nes vokiškai dar silpnai mokėjau.

Patrulis mane nuvedė į artimiausią sargybos būstinę, kur aš atidaviau savo ginklą. Jie matė, kad aš buvau sušalęs ir pavargęs. Todėl, nieko neklausinėdami, pavaišino karšta arbata su užkandžiais ir leido šiltai po gausybe kailinių išsimiegoti. Rytojaus dieną mane nuvežė į kažkokį miestelį, ir prasidėjo tardymas. Teko naudotis vertėju, nes mokyklinio kalbos žinojimo nepakako. Vertėjas buvo kažkoks, matyt, vokietukas, kalbantis laužyta lietuvių kalba ir, kaip man atrodė, nelabai man palankus. Tardymas užsitęsė keletą dienų, o paskui visą mėnesį mane laikė policijos priežiūroje. Po to, matyt, per žvalgybą, gavę teigiamų žinių, mane išvežė į Berlyną ir leido dirbti Unter den Linden gatvėje kažkokioje didelėje įmonėje buhalterinį darbą. Darbas buvo nesudėtingas, ir aš greitai jį įsisavinau. Bendradarbiai, daugiausiai moterys, didelio palankumo man nerodė, bet ir nepersekiojo. Vyravo oficialūs santykiai. Ten išdirbau 4,5 mėnesio. Vieną dieną mane iškvietė į karinę komendantūrą ir buvau nuvežtas į Rytprūsius: mus apmokė savų kariškų mokslų, kurie ne daug ką skyrėsi nuo mūsiškių. Kasdien kalė į galvą apie vokiečių tautos misiją pasaulyje, apie jos armijos nenugalimumą ir apie Naująją Europą. Buvo ten ir keletas kitų Lietuvos kariuomenės karininkų. Niekas mūsų nevaržė ir leido draugauti. Pagaliau birželio pradžioje mus išskirstė grupėmis, mes visi lietuviai buvome paskirti į vieną grupę ir specialiai apmokyti diversinės veiklos, trukdyti pasitraukti rusų kariuomenei. Daugiausiai tai buvo kelių ir tiltų sprogdinimai. Likus keletui dienų iki karo, mums buvo įsakyta slapta pereiti sieną pavieniui. Pereiti sieną iš karto man nepavyko: pradėjo šaudyti rusų sargyba, ir aš turėjau grįžti atgal. Aš tuo metu supratau, kad mano drabužiai per geri: reikia apsirengti paprastu darbininku. Taip patogiau maskuotis. Laukti buvo negalima, nes po kelių dienų turėjau pasiekti Panevėžį. Todėl gatvėje, nužiūrėjęs maždaug mano ūgio paprastais darbininko drabužiais apsirengusį vyriškį, sulaikiau jį ir pasiūliau keistis drabužiais. Jis kažkaip

baugiai pažiūrėjo į mane, bet, kadangi sandėris aiškiai buvo jo naudai, sutiko. Persirengiau ir vėl bandžiau pereiti sieną, šį kartą atsargiau, ir pavyko laimingai pereiti. Man buvo dar užtenkamai laiko pasiekti paskyrimo vietą, ir aš pasileidau į kelionę. Viskas sekėsi labai gerai, tik pasiutusiai pradėjo niežėti visas kūnas. Kas gi čia dedasi – kažkokia alergija ar kas kitas? Pajutau, kaip kažkas pradėjo bėgioti po visą kūną. Nusivilkau pasižiūrėti, kas gi ten darosi. Žiūriu – mano drabužiai pilni utėlių. Matyt, keisdamasis drabužiais, pataikiau ant kokio išėjusio iš kalėjimo ar lagerio buvusio kalinio, kurių ten pasitaikydavo. Šito „importo“ ir jums dar atnešiau, nors pakeliui ir pakeičiau vieną kartą baltinius.

Buvau netoli Tauragės, kai vokiečiai jau aiškiai vedė karines operacijas, aviacija bombardavo. Pakely gyveno, kaip tu gerai žinai, mano simpatija mokytoja Aleksandra Urbonaitė. Laiko nebuvo, bet praeiti pro šalį irgi nebuvo galima. Nakties metu aš pabarbenau į jos duris. Ne iš karto jas atidarė, teko gerokai pasibelsti. Pagaliau persigandęs ir užkimęs balsas paklausė: „Kas ten?“ Aš pasisakiau, kas esąs, bet Ji nepatikėjo ir prašė pasakyti tavo ir mūsų tėvo vardą. Išlaikęs „egzaminus“, įėjau į vidų – Ji puolė man ant kaklo, ir aš pajutau, kad mudu visam laikui susijungėme. Tai buvo tikros Jungtuvės, kurios turbūt nebeiširs, kaip kad anksčiau būdavo. Kai aš beldžiausi į duris, Ji manė, kad Jos atvažiavo išvežti. Koks džiaugsmas spindėjo Jos veide: ir ne vežimas, ir ne karas, ir pagaliau – aš. Ilgai neužtrukau. Pasikeitęs baltinius, išskubėjau. Greitai pamačiau atvažiuojančias mašinas – važiavo vokiečių karininkai. Supratau, kad į Panevėžį nebėra prasmės vykti. Štai aš ir Kaune. Vokiečiai aiškiai karą pradėjo anksčiau, negu mums buvo pasakyta. Matyt, tai lėmė kokie nors kiti faktoriai. <...>“

Grįžęs iš Vokietijos, D. Vaitelis laikinai apsistojo Kaune pas brolį Tadą, kur juos aplankė broliai Girdžiūnai. Jų susitikimas taip pat aprašytas Tado prisiminimuose:

„<...> Kažkas pasibeldė į duris. Atėjo abu Girdžiūnai – Jonas ir Stepas. Kaip nustebome, pamatę Stepą, kuris su ta moterimi buvo išvykęs

su „vedliu“ pereiti sieną. Danielius tikėjosi, kad jo irgi panašus likimas, todėl tuojau paklausė, iš kur jis.

– Aš ką tik iš kalėjimo.

– Na, kaip gi tu ten patekai? – paklausė Danielius, – papasakok viską.

– Mano pasakojimas trumpas, nes ir įvykių maža, – pradėjo pasakoti Girdžiūnas. – Išvykę iš čia, mes greit patekome į kilpą. Parsivežė tas žmogus mus namo, apnakvindino, o rytą atidavė pasieniečiams, šitie – saugumo organams. Iš pradžių mus abu pakvietė tardymui. Gana mandagiai paaiškino mūsų nusikaltimo dydį ir pastebėjo, kad, jeigu mudu sutiktume bendradarbiauti su tarybine žvalgyba, tai galėtume be pavojaus tęsti savo kelionę. Ta moteriškė iš karto sutiko ir pabrėžė, kad ji mielai talkininkaus tarybinei žvalgybai, nes vokiečiai esą amžini lietuvių tautos priešai. Aš paprašiau, kad jie duotų man vieną parą apsispręsti. Po to mus abu atskyrė, ir aš jos daugiau nebemačiau. Mane su kitais kaliniais atvežė Kaunan, ir karo lauko teismas nuteisė mane sušaudyti. Mirtininkų kameroje išsėdėjau daugiau kaip du mėnesius. Kiekvieną kartą, kai atidarydavo kameros duris, manydavau, kad mirties bausmė bus įvykdyta, nes keletą kameros draugų, atrodo, ir sušaudė. Visko žmogus per tiek laiko prisigalvoji ir apie praeitį, ir apie ateitį, vis tikėdamasis paskutinę minutę pasprukti. Bet manęs niekur nevedžiojo, ir pabėgti buvo visiškai neįmanoma. Būčiau tikrai bandęs savo laimę, jei būtų bent vienas procentas galimybės pabėgti. Geriau jau tegu nukauna bebėgantį laisvą, negu sukaustytą.

Pagaliau vieną rytą mes nebegavome pusryčių, įtartinai girdėjosi kažkur tolimas dundėjimas, ir žaibo greitumu prabėgo žinia, kad prasidėjo karas. Mes greit užsibarikadavome duris ir nutarėme nieko neįsileisti, kol padėtis nepaaiškės. Kažkas vis dėlto beldė į duris, bet kalėjimo durys stiprios, ir mes jomis pasitikėjome. Atidarėme duris tik tada, kai mus įtikino, kad rusų Lietuvoje jau visiškai nebėra. Buvome alkani ir psichiškai išvargę, bet koks džiaugsmas užliejo krūtinę, kai atsidūrėme už kalėjimo vartų. Galva svaigo, akys raibo nuo mėlyno oro, medžių žalumos. Štai, aš dabar laisvas! Kaip gera, jūs negalite įsivaizduoti. Ne-

blogai būtų kiekvienam pasėdėti mirtininkų kameroje, kad paskui žinotum, kas yra laisvė ir kaip ji žmogui reikalinga. <...>

Jau buvo gera popietė, kai mes visi keturi – Jonas, Stepas, Danielius ir aš – išėjome į Laisvės alėją pažiūrėti, kas ten dabar darosi. Laisvės alėjos pradžioje išgirdome per garsiakalbį pranešimą, skelbiantį, kad vokiečių kariuomenė įžengė į miestą. Toliau buvo griežtai įsakyta nesiartinti prie langų ir per juos nežiūrėti į armiją, nes bus šaudoma be įspėjimo. Gatvėje buvo draudžiama artintis prie kareivių, dargi su gėlėmis. Nieko panašaus nebuvo įžengiant rusų armijai.

– Nieko nepadarysi! Kariškas atsargumas, taip reikia, – pastebėjo Danielius.

Bet tai buvo tik pirmiesiems daliniams pervažiuojant per miestą. Greit minia džiaugsmingai sveikino tuos, kurie išvadavo mus nuo baisios tremties. Kariai, tai tikrai buvo į ką pažiūrėti: augaloti, tvirti, gražūs ir visi motorizuoti, nei pėstininkų, nei kokios kavalerijos nematyt. Vokiečiai matė, kad minia džiaugsmingai juos sutinka, tik vargu ar suvokė tikrąją priežastį. Minia džiūgavo, kad pasibaigė trėmimai ir areštai, kurie taip buvo įbauginę žmones. Kaune dar nebuvau matęs tokio visuotinio džiaugsmo. Gatvėje nepažįstami žmonės bučiavosi ir džiaugėsi, kad jau šią naktį galės ramiai išsimiegoti, nes daugelis, ieškodami saugesnės vietos, namie nebenakvodavo.

Entuziazmą dar padidino, kai per radiją ir garsiakalbius buvo paskelbta Nepriklausoma Lietuva su ministru pirmininku Juozu Ambrazevičium priešakyje. Iš tikrųjų visi spindėte spindėjo džiaugsmu. Buvo kalbama, kad bus sudaromi Lietuvos armijos korpusai, kurie padės vokiečiams lupti bolševikus. Entuziazmas buvo didelis ir, be abejo, labai daug kas būtų stoję į tokius armijos korpusus. Tačiau Ambrazevičiaus vyriausybė išsilaikė labai neilgai. Mat, anot vokiečių, čia jokios Nepriklausomos Lietuvos negali būti. Bus kuriama Naujoji Europa, kurioje Lietuva turi sau tinkamą vietą išsikovoti. Norint tai pasiekti, reikia visokiais būdais padėti vokiečių armijai: ekonomiškai ir kariškai. Taigi ne tik reikės visokios ekonominės paramos, bet bus ir organizuojami lietuviški kovos daliniai griežtoje vokiečių kariuomenės kontrolėje.

> Tai buvo visiems kaušas šalto vandens ant įkaitusios galvos. Tiesa, ne tik Danielius, bet ir kiti šalčiau galvojantys, tik vokiečiams įžengus, patarė labai nesidžiaugti, nes tai ne broliai atėjo, o amžini mūsų tautos priešai. Tačiau dabar visiems buvo aišku, kad jiems, vokiečiams, mūsų tautos gyvenimas visiškai nerūpi, jiems reikėjo iš mūsų tik ekonominės ir militaristinės paramos. Apie kokią Nepriklausomą Lietuvą nėra ko ir galvoti. Jeigu jie karą laimės, kas laukia mūsų tautos, buvo visiškai neaišku. Dabar vienas okupantas pakeitė kitą. Pirmasis aiškiai parodė savo dantis. Koks bus šitas, pamatysime, bet pirmosios dienos nieko gero nežadėjo <...>“

Stiprūs abipusiai jausmai, po ilgos, mokykloje užsimezgusios draugystės prasiveržę iš Vokietijos grįžtančiam Danieliui apsilankius pas Aleksandrą Urbonaitę, neišblėso, ir netrukus, 1941 m. rugsėjo 25 d., jie susituokė. Įdomus sutapimas – Danielius ir Aleksandra buvo ne tik mokęsi vienoje klasėje, bet ir gimę tais pačiais metais, tą patį mėnesį ir tą pačią dieną. Anot kunigo žodžių, pasakytų per jų jungtuves, tokie sutuoktiniai būna arba labai laimingi, arba nelaimingi. Beje, šie pranašiški žodžiai išsipildė – jų bendro gyvenimo laimė truko labai neilgai.

1942 m. Danielius ir Aleksandra susilaukė sūnaus Romualdo, o 1944 m. – dukros Vitos.

Vokiečių okupacijos metais D. Vaitelis su šeima gyveno Kaune. Kadangi buvo įgijęs vokiečių pasitikėjimą, jie suteikė jam gerą butą, leido vilkėti Lietuvos karininko uniformą. Buvo gerai pažįstamas su Kauno komendantu. Sutikęs D. Vaitelį, komendantas su juo sveikindavosi vokiškai: „Heil Hitler!“, o šis atsakydavo: „Heil Smetona!“ Komendantą tai labai siutino, todėl kartą, iškvietęs jį pas save, smarkiai išbarė, bet D. Vaitelis jam atkirto, kad Hitleris yra jų vadas, o jo – Smetona. Už šiuos žodžius buvo perkeltas į prastą butą.

D. Vaitelis niekada nesitaikstydavo su užgauliojimais ir pažeminimais. Kartą, Laisvės alėjoje užėjęs į vokiečių karininkų aludę, jis skėlė antausį

Aleksandra Urbonaitė 1934 m. *Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo*

Danielius Vaitelis 1934 m. *Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo*

Aleksandros Urbonaitės ir Danieliaus Vaitelio vestuvės 1941 09 25.
Pirmoje eilėje iš kairės: Aleksandros pusseserė Vanda Kolitaitė, Danieliaus motina Marcijona Vaitelienė, Aleksandra Urbonaitė-Vaitelienė, Danielius Vaitelis, liudininkė Antanina Šidlauskaitė, antroje eilėje iš kairės: Danieliaus brolis Tadas, sesers Veronikos vyras Pranas Grinys, Aleksandros draugė Liongina Žygelytė, liudininkas karininkas Šernas, Danieliaus sesuo Veronika, Aleksandros dėdė (motinos brolis) Matas Kolita, Danieliaus brolio Alfonso žmona Agota Pakštaitytė-Vaitelienė. *Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo*

Aleksandra ir Danielius Vaiteliai. 1941 09 25.
Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo

jaunam vokiečių karininkui, kuris jį pavadino „lietuviška kiaule“. Po kiek laiko tas karininkas jam paskambino. Pasakęs, kad nori atsiprašyti, ir paaiškinęs, kad jį išveža į Rytų frontą, paprašė ateiti į geležinkelio stotį. Kaip garbingas karininkas Danielius jau buvo beeinąs, bet žmona jį atkalbėjo, nes įžvelgė vokiečio klastą. Taip su tuo vokiečių karininku jis daugiau ir nebesusitiko.

1943–1944 m. D. Vaitelis dirbo Finansų valdyboje referentu. Buvo subūręs aktyvistų būrį, kuris turėjo saugoti, kad iš bažnyčių ir muziejų nebūtų grobstomos ir išvežamos meno vertybės.

Pasikeitus Kauno miesto komendantui, jo santykiai su vokiečių valdžia pašlijo. Naujasis komendantas netgi siūlė išsiųsti jį į koncentracijos stovyklą.

1944 m. D. Vaitelis išvyko į Marijampolę ir įstojo į generolo Povilo Plechavičiaus vadovaujamą Vietinę rinktinę, bet netrukus vėl grįžo į Kauną, nes vokiečiai šį jiems nepaklusnų lietuvių karinį junginį išformavo.

Apie tai Danieliaus brolis Tadas savo prisiminimuose rašo:

> „<...> Į generolo Plechavičiaus armiją veržte veržėsi jaunuomenė. Į ją greit įstojo ir Danielius. Per trumpą laiką buvo suorganizuotas rei-

kiamas kontingentas. Marijampolėje buvo atidaryta karo mokykla, į kurią ir Danielius buvo paskirtas. Sunku pasakyti, kaip ten buvo. Gal generolas Plechavičius norėjo būti per daug autonomiškas ir nepakluso vokiečių karo vadovybei, o gal vokiečiai panoro visiškai pajungti savo tikslams taip greit suorganizuotą armiją. Daugelis tuo metu manė, kad vokiečių ir buvo galutinis tikslas leisti generolui Plechavičiui suorganizuoti armiją ir paskui vieną dieną ją gražiai perimti į savo rankas. Bet senas generolas, matyt, tai numatė ir, sako, buvo duotas nurodymas, kaip reikia elgtis panašiu atveju. Lietuviškų generolo Plechavičiaus dalinių apsupimas buvo gana staigus – visur vieną naktį. Buvo visaip: kai kur vokiečiams pasisekė, kitur išlakstė, dar kitur, sako, visas dalinys su visa kariška manta ir apranga dingo kaip į vandenį, buvo kalbų, kad kai kur net sušaudė. Man pačiam teko matyti suimtuosius Kauno geležinkelio stotyje. Tačiau ir vokiečių sargyba buvo menka, ir su jais buvo elgiamasi tolerantiškai, net švelniai. Sako, juos gabeną kažkur Vokietijon į priešlėktuvinius dalinius. Žinoma, ten amerikiečiai ir anglai ne obuolius iš lėktuvų barsto, bet ne vienam galbūt geriau pasisekė, negu palikus čia, partizanų žeminėse.

Vieną dieną grįžo ir Danielius iš Marijampolės. Grįžo linksmas, žvalus, kad jam pasisekė ištrūkti iš vokiečių nagų.

– Vieną rytą, – pasakojo Danielius, – pakilę iš lovos, pamatėme, kad aplinkui slampinėja vokiečiai. Gyvenom mes dviese su kitu karininku privačiam bute. Matyt, vokiečiams buvo žinoma, kad tuose privačiuose namuose yra ir kariškių. Išėjome prie namo apsižvalgyti ir pamatėme, kad mes taip pat apsupimo žiede. Netoli namo stovėjo tik vienas ginkluotas sargybinis. Laukti, kol pames vokiečiai daugiau jėgos, nebuvo ko, ir mes nutarėme prasiveržti pro tą sargybinį tuoj pat. Apsirengėme civiliniai, į vidurinę švarko kišenę įsidėjom kiekvienas po „mauzerį“ ir išėjome keliu pro pat vokietį (eiti daržais juk dar pavojingiau). Jis mus sustabdė ir paklausė, kas mes ir kur einame. Aš jam atsakiau, kad čia mes gyvename, čia mūsų namai ir einame į darbą. Vokietis kiek suabejojo, ir aš jo paklausiau, gal reikia dokumento (Ausweis). Mano ranka pasiekė „mauzerio“ rankeną, o mano draugas, mirktelėjęs man akimi, taip pat įkišo ranką užantin. Bet vokietis kažkodėl krūptelėjęs pakratė

ranką ir pasakė, kad jam jokio dokumento nereikia ir kad mes galime eiti. Taip buvo geriau jam, taip geriau ir mums.

Danielius, ilgai nelaukęs, nuėjo į tą pačią įstaigą ir be vargo įsidarbino. Neturėjo jokių nemalonumų. Prie bolševikų būtų buvę kitaip.<...>“

Prie Lietuvos artėjant frontui, D. Vaiteliui buvo pasiūlyta kartu su vokiečiais trauktis į Vakarus. Bet, kaip rašo jo žmona Aleksandra savo priminimuose, jis griežtai atsisakęs šio pasiūlymo ir pareiškęs: „Aš niekur nesitrauksiu. Tėvynei gerai, ir man gerai. Tėvynė pavojuje, ir aš su ja“.

www.atmintiesknygos.lt

Antisovietinio pasipriešinimo kovose

„ Aš niekur nesitrauksiu.
Tėvynei gerai, ir man gerai.
Tėvynė pavojuje, ir aš su ja.“

Danielius Vaitelis-Briedis

V

Yra kraštas dar vienas gražus,
Kur nuo Pagirio – girios lig Lėno.
O jo vyrų garbė nepražus,
Juos lydėdavo saulė ir mėnuo.
Žemos lygumos puošias miškais,
Rudeikšna čia-gi tyliai čiurlena,
Čia miškeliai visokiais laikais
Jų kovas ir kentėjimus mena.
Tas patš priešas klastingas - biaurus
Mūsų šalį ne kartą jau grobia.
Su juo karas vargingas - žiaurus,
Žaizdas vyrų mes aprišam drobe.
O čia vyrai – kovos milžinai:
-Šaunus vadas Vaitelis Danielius,
Pelnę garbę visų amžinai,
Šaltas Asinė ir Raila Asoliejus.
Daugel jų – tai narsieji arai
Iš tėvynės brangios savanoriai,
Jų negąsdino baisūs karai,
Už tėvynę jie kovėsi noriai.

Ištraukos iš Antano Ungurio, mokytojavusio Pagiriuose, „Poemos didvyriams“ faksimilė. *Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo*

1944 m. vasarą atsitraukdami iš Lietuvos, vokiečiai paliko D. Vaiteliui daug ginklų ir šaudmenų, kurie dviem sunkvežimiais buvo nugabenti į Panevėžio apskrities Ramygalos valsčiaus Giedraitynės kaime tarp pelkių ir miškų, atokiau nuo kelio įsikūrusią Balčikonių sodybą. Pervežti ginklus Danieliui padėjo brolis Tadas, Juozas ir Julius Balčikoniai. Ginklai ir šaudmenys buvo paslėpti pamiškėje sukrautose šieno kaugėse, pelkėje esančiame kalnelyje, už tvarto įrengtoje slėptuvėje, kurioje galėjo slėptis ir 4–5 partizanai. Į slėptuves ginklai ir šaudmenys buvo gabenami arkliu kinkytu vežimu. Kaimynai tiesiog šaipėsi, matydami, kaip Balčikonių arkliokas, važnyčiojamas vienos iš seserų, vos traukia keliais šiaudų pėdais pakrautą vežimą. Jie net nenutuokė, kad po šiaudais buvo sukrautos sunkios dėžės su ginklais ir šaudmenimis. Į sodybą ateidavo vyrai iš Vadoklių, Pagirių, Ramygalos. D. Vaitelis juos pamokė, kaip reikia naudotis vokiškais ginklais ir šaudmenimis.

1944 m. pabaigoje Balčikonių sodyba tapo antisovietinio pasipriešinimo kovotojų susibūrimo vieta. Prie antisovietinio pasipriešinimo organizavimo daug prisidėjo Julius Balčikonis, buvęs Lietuvos kariuomenės puskarininkis, kuris negalėjo susitaikyti su Nepriklausomybės praradimu ir pradėjo vietinius vyrus telkti į partizaninį pogrindį. 1944 m. gruodžio 17 d., išduotas į enkavėdistų rankas patekusio sužeisto partizano, J. Balčikonis buvo sušaudytas.

Partizaninių struktūrų kūrimas

1944 m. rugpjūčio mėn. Deltuvos valsčiuje Atkočių kaime Antano ir Marijos Jelinskų sodyboje įvyko slaptas LLA vietos vadų susirinkimas, kuriame dalyvavo atstovai iš aplinkinių valsčių. Buvo nutarta įkurti tris partizanų rajonus ir paskirti jų vadus.

Pirmojo rajono, sudaryto iš Pagirių, Siesikų, dalies Deltuvos valsčiaus partizanų, vadu buvo paskirtas leitenantas D. Vaitelis-Briedis, antrojo, sudaryto iš Taujėnų, dalies Deltuvos valsčiaus, – kapitonas Juozas Krikštaponis, o trečiojo, sudaryto iš Miežiškių, Naujasodžio valsčiaus, – leitenantas Antanas Šilas-Kovas.

Susirinkimo priimtą deklaraciją Jonė Jelinskaitė-Kluonienė buvo įdėjusi į stiklainį ir užkasusi po obelimi. Jelinskų šeimą ištrėmus į Sibirą, jų namai buvo nuniokoti, sodas iškirstas. Todėl, grįžus iš tremties, stiklainio su dokumentais rasti nepavyko. Išliko tik nuotraukos, kurias Jonė Jelinskaitė-Kluonienė buvo paslėpusi tvarto pastogėje. Jos yra perduotos Genocido aukų muziejui.

Iš Atkočių kaime vykusio susirinkimo dalyvių per partizanų kovas gyvas liko tik Petras Kuodis-Ragaišis, gimęs 1919 m. Kreivių kaime. 1947 m. rugsėjo 26 d. jis buvo suimtas ir nuteistas 25 metams lagerio. Į Lietuvą grįžo 1970 m. gegužės 1 d. Miręs.

Įkurtų trijų partizanų rajonų pagrindu 1944 m. pabaigoje buvo sukurta Vyčio apygarda, kurios vadu tapo kapitonas J. Krikštaponis, pavaduotoju – leitenantas D. Vaitelis-Briedis.

Apygardos štabą sudarė:

1. Antanas Danyla-Kernius
2. Boleslovas Eglinskas-Saulius
3. Marijonas Smetona-Ripka
4. Jonas Dambrauskas
5. Juozas Survila-Šarūnas
6. Bronius Kadžys-Vytautas

Vyčio apygardai buvo priskirti partizanų būriai, veikę Panevėžio, Kėdainių, Ukmergės apskrityje.

D. Vaitelio-Briedžio vadovaujamo būrio partizanai 1944 m. spalio mėn. įsiveržė į Siesikų miestelį ir išvadavo iš areštinės suimtuosius.

1945 m. pradžioje D. Vaitelis-Briedis paskelbė amnestiją Pagirių valsčiaus stribams ir paragino juos įsitraukti į partizanų gretas. Netrukus 23 stribai, vadovaujami Vlado Jako, su visais ginklais ir šaudmenimis perėjo

pas partizanus ir prisijungė prie J. Dambrauko būrio. Vėliau buvo sudarytas atskiras Vl. Jako partizanų būrys.

Apie stribų pasitraukimą NKVD Ukmergės skyriaus viršininkas kapitonas Nikitinas informavo LSSR saugumo komisarą J. Bartašiūną (šiame ir visuose kituose represinių struktūrų dokumentuose partizanai vadinami banditais, o jų būriai – gaujomis):

Lietuvos TSR vidaus reikalų liaudies komisarui
saugumo komisarui drg. BARTAŠIŪNUI

1.4 SPEC. PRANEŠIMAS
apie 23-ijų Pagirių valsčiaus naikintojų būrio kareivių pasitraukimą

Pranešu, kad š. m. balandžio mėn. 17 d. grupė Pagirių valsčiaus NKVD skyriaus naikintojų būrio karių (iš viso 23 asmenys) kartu su geriausiais ginklais bei šaudmenimis pasitraukė iš NKVD skyriaus priklausomybės ir prisijungė prie banditų būrio, veikiančio Pagirių ir Siesikų valsčiuose.

Pasitraukimo aplinkybes šios: 1945 m. balandžio 17 d. naktį budinčiuoju naikintojų dalinyje buvo paskirtas naikintojas JAKAS VLADAS, Mato, gim. 1910 m. Bebrikių kaime. Pagirių valsčiuje (buvęs Lietuvos armijos seržantas). Su 23-imis naikintojais išėjo į VAITELIO būrį, su savimi pasiimdami tokius ginklus bei šaudmenis:

kulkosvaidis – 1 vnt.

PPŠ automatai – 3 vnt.

šautuvai – 14 vnt.

šoviniai šautuvams – 200 vnt.

šoviniai automatams – 240 vnt.

Pasitraukimo iniciatorius ir organizatorius JAKAS VLADAS, su juo kartu pasitraukė šie naikintojai:

1. JAKAS VYTAUTAS, gim. 1920 m., iš Bebrikių kaimo.

2. JAKAS EDVARDAS, gim. 1924 m., iš Bebrikių kaimo.

3. MARKEVIČIUS VYTAS, gim. 1915, iš Aneliavos kaimo.
4. KARANDZEV1ČIUS VINCAS, gim. 1917 m., iš Pagirių valsčiaus, Paobelio (dabar – Tulpiakiemio) kaimo.
5. GRAUŽINIS VACYS, gim. 1909 m., iš Žižmių kaimo, Pagirių valsčiaus.
6. JANKŪNAS HENRIKAS, gim. 1922 m„ iš Runeikių kaimo, Pagirių valsčiaus.
7. GRIGAS PETRAS, gim. 1920 m., iš Maulių kaimo, Pagirių valsčiaus.
8. ŠIRKA VINCAS, gim. 1921 m., iš Bebrikių kaimo, Pagirių valsčiaus.
9. ŠIRKA ALEKSAS, gim. 1925 m., iš Pagirių kaimo, Pagirių valsčiaus.
10. PUČINSKAS VYTAUTAS, gim. 1921 m., iš Runeikių kaimo.
11. ŠIRKA PRANAS, gim. 1925 m., iš Bebrikių kaimo (gyvena Siesikuose).
12. BUKLYS HENRIKAS, gim. 1924 m., iš Zapranų kaimo, Pagirių valsčiaus.
13. VĖBRA ALBERTAS, gim. 1923 m., iš Griniškių kaimo, Pagirių valsčiaus.
14. DUBAUSKAS JULIUS, gim. 1921 m., iš Pagirių valsčiaus, Paobelio (dabar – Tulpiakiemio) kaimo.
15. LYBERIS ALBINAS, gim. 1912 m., iš Maulių kaimo.
16. PAULAUSKAS STASYS, gim. 1924 m., iš Vaiškonių kaimo, Pagirių valsčiaus.
17. DARGUŽIS ANTANAS, gim. 1925 m., iš Aukštuolių kaimo, Pagirių valsčiaus.
18. GRINYS VLADAS, gim. 1915 m., iš Pagirių valsčiaus, Leliūnų kaimo.
19. SINIAUSKAS PETRAS, gim. 1924 m., iš Pagirių valsčiaus, Leliūnų kaimo.
20. MAROZAS BRONIUS, gim. 1924 m., iš Vaivadiškių kaimo, Pagirių valsčiaus.
21. GOCHMANAS JUOZAS, gim. 1914, iš Paobelio (dabar – Tulpiakiemio) kaimo, Pagirių valsčiaus.
22. DANILEVIČIUS STASYS, gim. 1917 m., iš Paobelio (dabar – Tulpiakiemio) kaimo, Pagirių valsčiaus.

Į įvykio vietą nedelsiant buvo išsiųsta 10-ies naikintojų karių grupė iš Siesikų valsčiaus NKVD skyriaus ir apskrities „OBB“ (kovos su banditizmu skyrius) NKVD skyriaus oper. įgaliotinis. Vėliau tą pačią dieną pasiųsta NKVD kariuomenės kuopa, kuri dislokuota Siesikų valsčiuje.

www.partizanai.org

Duotas įsakymas atlikti atitinkamą darbą su išėjusiųjų pas banditus giminėmis, kad pastarieji per tris dienas grįžtų atgailaudami ir grąžintų ginklus. Praėjus nurodytam laikui ir neatėjus su atgaila, atlikti turto bei galvijų konfiskaciją. Likusiems kariams naikintojams Pagirių valsčiaus NKVD skyriuje atlikti masinį aiškinamąjį darbą.

Ukmergės NKVD skyriaus viršininkas
saugumo kapitonas /NIKITIN/

L12
1945 m. balandžio 25 d.
Nr. 36/653
Ukmergė

Cit. iš: *Aukštaitijos partizanų prisiminimai,*
II d., 1 kn., p. 16–17

1945 m. sausio 12 d. Lėno miške įvykusiose kautynėse su NKVD kariuomenės daliniais žuvus J. Krikštaponiui, D. Vaitelis-Briedis buvo paskirtas Vyčio apygardos partizanų vadu, o jo pavaduotojais – J. Dambrauskas ir J. Survila-Šarūnas. 1947 m. rugsėjo 30 d. žuvus J. Survilai-Šarūnui, pavaduotoju buvo paskirtas Antanas Stimburys-Tankistas, o po jo žūties – Mykolas Šemežys-Aras, kuris vėliau tapo Briedžio rinktinės vadu.

1946 m. Vyčio apygardos štabą sudarė:

1. Boleslovas Eglinskas-Saulius
2. Marijonas Smetona-Ripka
3. Vokietis Vilius
4. Antanas Smetona-Žygaudas (ėjo adjutanto pareigas)
5. Jonas Dambrauskas (vado pavaduotojas, jam žuvus, pavaduotojo pareigas ėjo Petras Blėka-Plerpa).
6. Jonas Kilijonas-Mikas

Štabo sudėtis nuolat keitėsi. 1947 m. balandžio mėn. MGB Ukmergės apskrities skyriaus viršininko Petrovo pasirašytame į įskaitą įtrauktų parti-

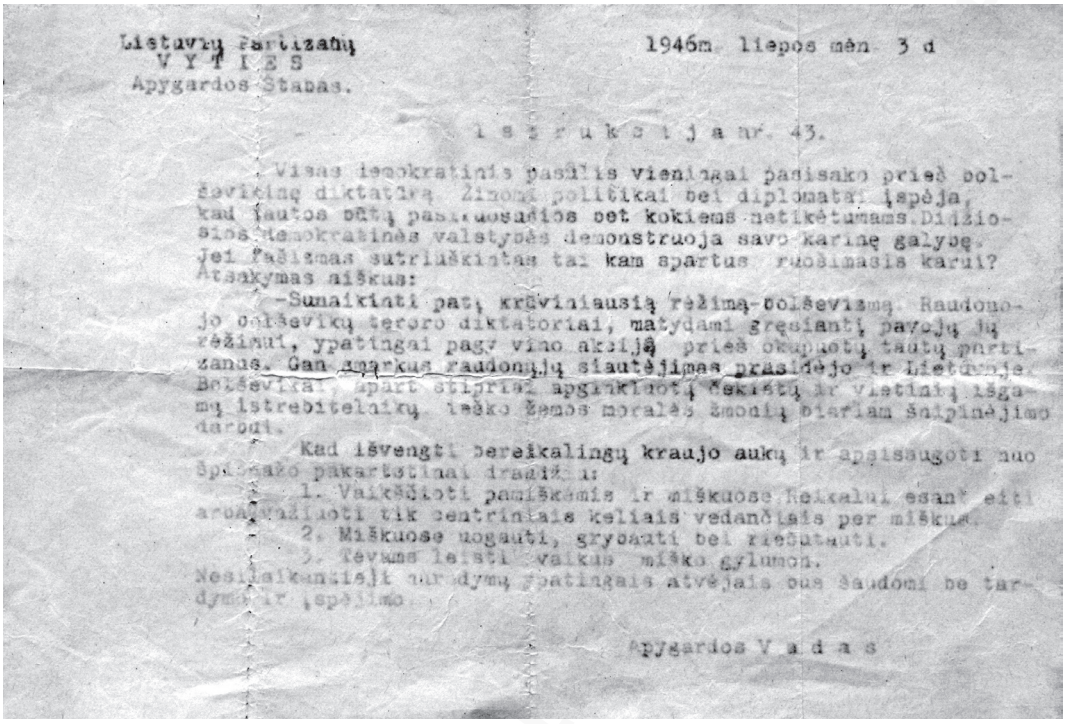

Lietuvių Partizanų
V Y T I E S
Apygardos Štabas.

1946m. liepos mėn. 3 d

I s t r u k c i j a nr. 43.

Visas demokratinis pasūlis vieningai pasisako prieš bolševikinę diktatūrą. Žinomi politikai bei diplomatai įspėja, kad tautos būtų pasiruošusios bet kokiems netikėtumams. Didžiosios demokratinės valstybės demonstruoja savo karinę galybę. Jei fašizmas sutriuškintas tai kam spartus ruošimasis karui? Atsakymas aiškus:

-Sunaikinti patį krūviniausią rėžimą-bolševizmą. Raudonojo bolševikų teroro diktatoriai, matydami gręsiantį pavojų jų rėžimui, ypatingai pagy vino akciją prieš okupuotų tautų partizanus. Gan smarkus raudonųjų siautėjimas prasidėjo ir Lietuvoje. Bolševikai, apart stipriai apginkluotų čekistų ir vietinių išgamų istrebitelnikų, ieško žemos moralės žmonių biarlam šnipinėjimo darbui.

Kad išvengti bereikalingų kraujo aukų ir apsisaugoti nuo špiosažo pakartotinai draudžiu:

1. Vaikščioti pamiškėmis ir miškuose. Reikalui esant eiti arba važiuoti tik centriniais keliais vedančiais per miškus.
2. Miškuose uogauti, grybauti bei riešutauti.
3. Tėvams leisti vaikus miško gylumon.

Nesilaikantieji nurodymų ypatingais atvėjais bus šaudomi be tardymo ir įspėjimo.

Apygardos V a d a s

Vyčio partizanų apygardos štabo instrukcijos faksimilė. *Iš Kėdainių krašto muziejaus fondų*

zanų būrių sąraše pateiktais duomenimis (*LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1766, l. 30)*, 1947 m. pavasarį štabą sudarė:

1. Antanas Kadžys
2. Antanas Šyvys-Šalapka
3. Vokietis Vilius
4. Jonas Kilijonas-Mikas
5. Vladas Dargužis-Žvirblis
6. Vaclovas Burbulis-Bėgūnas
7. Antanas Pakeltis
8. Jonas Jaskonis-Anūkas

Štabo nariais dar yra buvę ir Stasys Grybas, Albinas Burbulis-Žilvinas, Kostas Tvaska-Rugelis.

1948 m. pradžioje buvo likę penki Vyčio apygardos štabo nariai: apygardos vadas D. Vaitelis-Briedis, jo pavaduotojas J. Kilijonas-Mikas, štabo apsaugos būrio vadas A. Šyvys-Šalapka, vado adjutantas A. Smetona-Žygaudas ir A. Pakeltis.

D. Vaiteliui-Briedžiui vadovaujant Vyčio apygardai, buvo sukurti šie gerai ginkluoti partizanų būriai:

1. Vaitelio-Briedžio 30–35 partizanų būrys (štabas ir jo apsauga), veikė Leliūnų, Žižmių, Paobelio kaimuose.
2. Survilos-Šarūno 25–30 partizanų būrys, veikė Gružų, Šiliūnų kaimuose Siesikų valsčiuje ir Varžų, Šalnų kaimuose Taujėnų valsčiuje.
3. Eivos 18–20 partizanų būrys, veikė Gružų apylinkėse.
4. Edvardo Jako 20 partizanų būrys, veikė Pagirių, Gumbių, Margių, Vaiškonių kaimuose.
5. Kudelio-Dieduko 10 partizanų būrys, veikė Padubičių, Daugailių, Belazariškių kaimuose.
6. Sauliūno 15 partizanų būrys, veikė Taujėnų valsčiaus apylinkėse.
7. Blėkos 30 partizanų būrys, veikė Raguvos valsčiaus apylinkėse.
8. Keciorio 24 partizanų būrys, veikė Vadoklių valsčiaus apylinkėse.
9. Užkuraičio 30 partizanų būrys, veikė Ramygalos valsčiaus apylinkėse.
10. Podžecko-Tėvo 18 partizanų būrys, veikė Ramygalos valsčiaus apylinkėse.
11. Antano Jukštos 30 partizanų būrys, veikė Šėtos, Okainių, Truskavos apylinkėse.
12. Karbočiaus-Bitės 12 partizanų būrys, veikė Surviliškių apylinkėse.
13. Benedikto Narkevičiaus-Algio 24 partizanų būrys, veikė Šiliūnų, Viliukų, Atkočių kaimuose.
14. Kazio Kirdonio-Kazimiero, Žilvyčio 14 partizanų būrys, veikė Ramygalos apylinkėse.
15. Antano Vaičekonio-Šermukšnio 22 partizanų būrys, veikė Raguvos apylinkėse.

16. Antano Aliuko-Kuprio 50 partizanų būrys, veikė Troškūnų, Traupio, Raguvos apylinkėse.
17. Vacio Keliausko 25 partizanų būrys, veikė Žeimių, Šėtos apylinkėse.
18. Žilvyčio būrys, kuriam vadovavo Pranas Raišys, veikė Žeimių valsčiaus apylinkėse.
19. Bolio Lukoševičiaus-Baublio partizanų būrys „Trimitas“, veikė Krekenavos apylinkėse.
20. Vlado Rukuižos-Lampeo būrys, veikė Miežiškių valsčiuje.
21. Jono Vepšto-Paukštelio 24 partizanų būrys, veikė Krekenavos, Ramygalos apylinkėse.

Tikslų būrių ir partizanų skaičių, jų veikimo teritoriją ir vadų pavardes nustatyti sunku, nes rašytinių šaltinių išlikę labai mažai. Saugumo sumetimais būriai nuolat keisdavo savo dislokacijos vietas, būdavo išskirstomi į mažesnius, kurie turėdavo ir savo vadus. Būrių vadams žuvus, jų vietą užimdavo kovos draugai. Taigi ir sąraše nurodytiems partizanų būriams po kurio laiko galėjo vadovauti jau kiti asmenys.

Žinomi Vyčio apygardos partizanų būrių, veikusių 1944–1953 m., vadai:

1. Jonas Baltušnikas-Vienuolis, žuvo 1949 07 30.
2. Jonas Baravykas-Vygantas, g. 1923 m., žuvo 1951 09 28.
3. Julius Belickas-Klevas, g. 1923 m., žuvo 1942 11 20.
4. Petras Brigatskas-Atila, g. 1914 m., žuvo 1945 09 14.
5. Jonas Dambrauskas, g. 1914 m., žuvo 1947 03 29.
6. Antanas Danyla-Kirna, g. 1912 m., žuvo 1946 02.
7. Vladas Dargužis-Žvirblis, g. 1914 m., 1953 suimtas, kalėjo Sibire.
8. Edvardas Daučiūnas, g. 1922 m., žuvo 1953 04 18.
9. Mykolas Dobrovolskis-Čeponis, g. 1909 m., žuvo 1947 02 03.
10. Jonas Dovydėnas, žuvo 1944 08 03.
11. Balys Eglinskas-Saulius, g. 1926 m., žuvo 1946 07 30.
12. Stasys Eitminavičius-Rupūžėnas, žuvo 1947 10 03.
13. Stasys Gadliauskas, žuvo 1945 01 07.
14. Vincas Gėgžna-Balandis, g. 1922 m., žuvo 1953 02 15.

15. Vaclovas Girdėnas-Lakūnas .
16. Albinas Godliauskas, g. 1924 m., žuvo 1945 01 07.
17. Vladas Jakubonis-Vermachtas, g. 1922 m., žuvo 1949 12 16.
18. Petras Januškevičius-Tėvas, g. 1895 m., žuvo 1945 09 17.
19. Vaclovas Jonaitis, g. 1923 m., žuvo 1945 m.
20. Bronius Juospaitis-Direktorius, g. 1925 m., suimtas, nuteistas, grįžęs gyv. Panevėžyje.
21. Antanas Juzukėnas-Liūtas, g. 1913 m., žuvo 1948 05 03.
22. Jonas Kalvaitis-Pažįstamas, g. 1911 m., žuvo 1951 03 12.
23. Stasys Kiuberis-Tigras, g. 1917 m., žuvo 1947 m.
24. Mykolas Kraujalis.
25. Leonas Kudelis-Diedukas.
26. Ipolitas Lukoševičius, g. 1919 m, žuvo 1948 05 09.
27. Henrikas Markauskas-Mėnesėlis, g. 1922 m., žuvo 1956 04 17.
28. Jonas Marozas, žuvo 1948 06 08.
29. Viktoras Mažeika-Vanagas, g. 1924 m., žuvo 1953 01 26.
30. Pranas Pakštys-Cezaris, g. 1918 m., žuvo 1947 m.
31. Vaclovas Pauliukonis, g. 1927 m., žuvo 1952 07 11.
32. Alfonsas Pivoras.
33. Pranas Raila-Žilvitis, žuvo 1949 02 02.
34. Vytautas Reklickas-Lučys, žuvo 1947 09 20.
35. Juozas Sauliūnas-Saturnas, žuvo 1946 03 18.
36. Antanas Stimburys-Tankistas, g. 1920 m., žuvo 1948 11 13.
37. Kazimieras Vaznonis-Vėtra, g. 1915 m., žuvo 1946 01 06.
38. Jonas Vildžiūnas.
39. Vytautas Žabas-Vanagas, g. 1924 m., žuvo 1947 06 29.
40. Petras Žėruolis-Viršila, žuvo Varžų kaime.
41. Antanas Žilys-Žaibas, g. 1917 m., žuvo 1949 05 16.
42. Jonas Žižiūnas-Giraitis.
43. Stasys Žukauskas-Lapas, g. 1918 m., žuvo 1952 05 13.

www.laisvesknygos.lt

Vyčio ir Algimanto apygardų partizanų vadų susitikimas Pauslojo miške 1947 m. vasarą. Guli iš kairės: Bronius Juospaitis-Direktorius, Vladas Likša, neatpažintas partizanas. Klūpo Jurgis Urbonas-Lakštutis. Stovi iš kairės: Alfonsas Smetona-Žygaudas, neatpažintas partizanas, Mykolas Šemežys-Aras, Vyčio apygardos vadas Danielius Vaitelis-Briedis, Algimanto apygardos vadas Antanas Slučka-Šarūnas, Antanas Kisielius-Sakalas, Antanas Burokas-Mokytojas, Vytautas Zakaras ir Antanas Žilys-Žaibas.
Iš Panevėžio kraštotyros muziejaus fondų

Danielius Vaitelis-Briedis ir partizanų būrio vadas Antanas Žilys-Žaibas. *Iš Kauno tremties ir rezistencijos muziejaus fondų*

Danielius Vaitelis-Briedis (iš kairės) ir partizanų būrio vadas Antanas Sluč-ka-Šarūnas. *Iš Kauno tremties ir rezistencijos muziejaus fondų*

Danielius Vaitelis-Briedis priima partizanų būrių vadų raportus.
Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo

www.laisvosknygos.lt

Dauguma šių partizanų vadų buvo tiesiogiai pavaldūs Vyčio apygardos vadui D. Vaiteliui-Briedžiui, kuris pats lankydavosi jų būriuose ir saugumo sumetimais visas instrukcijas, įsakymus ir nurodymus duodavo žodžiu. Jis bendraudavo ir su eiliniais partizanais, moraliai juos palaikydavo, drąsindavo. Anot amžininkų liudijimų, jis turėjo didelį autoritetą ir pasitikėjimą, buvo gerbiamas ne tik jam pavaldžių partizanų būrių vadų, eilinių partizanų, bet ir vietos gyventojų, kurie jį globojo, maitino ir slėpė. Todėl, nors buvo mestos didžiulės saugumo struktūrų pajėgos, sukurtas platus agentų ir informatorių tinklas, per beveik ketverius partizanavimo metus su savo bendražygiais jam sėkmingai pavykdavo pasprukti iš surengtų pasalų ir apsupties.

Vyčio apygardos partizanų vado D. Vaitelio-Briedžio likvidavimo planai

Siekiant sugaudyti į miškus pasitraukusius šaukiamojo amžiaus į Raudonąją armiją vyrus ir sunaikinti antisovietinio pasipriešinimo kovotojus, 1944 m. liepos–rugpjūčio mėn. buvo organizuotas platus NKVD–NKGB tarnybų tinklas. Apskrityse ir valsčiuose įsteigti vadinamieji liaudies gynėjų būriai. Į pagalbą buvo pasitelkti vidaus kariuomenės pulkai. Prasidėjo visuotinis gyventojų sekimas. Šantažu ir kitais būdais buvo verbuojami agentai ir informatoriai, į partizanų būrius infiltruojami išdavikai, sudaromi pasitraukusiųjų į miškus sąrašai. Iki 1944 m. gruodžio 1 d. buvo sudarytas D. Vaitelio-Briedžio būrio partizanų sąrašas, kuris pateiktas LSSR NKVD–NKGB Ukmergės apskrities operatyvinės grupės viršininko valstybės saugumo pulkininko Krasnovo pažymoje.

Visiškai slaptai

P A Ž Y M A

apie D. Vaitelio banditų grupę 44 m. gruodžio 1 d. duomenimis

1. VAITELIS Danila [Danielius] (gaujos vadas), Petro sūnus, gimęs 1908 [1913] m., iš Ukmergės apskrities Pagirių valsčiaus Aneliavos k. Šaulys.
2. KALNYS Antanas, Mykolo sūnus, gimęs 1914 m., Pagirių valsčiaus Malšinų k. gyventojas. Šaulys. Teroristinių aktų prieš tarybinį partinį aktyvą dalyvis.
3. KALNYS Jonas, Mykolo sūnus, gimęs 1915 m., Pagirių valsčiaus Malšinų k. gyventojas.
4. GRIUNYS [GRINYS] Stasys, Antano sūnus, gimęs 1920 m., Pagirių k. gyventojas.
5. ATKOČIŪNAS Vladas, Broniaus sūnus, gimęs 1917 m., Pagirių k. gyventojas.
6. PAVASARIS Stasys, Kosto sūnus, gimęs 1914 m., Pagirių valsč. Kreivių k. gyventojas.
7. VAIČIŪNAS Vladas, Jono sūnus, gimęs 1912 m., Pagirių valsčiaus Maišimonių k. Buvęs šaulys.
8. MALAKAUSKAS Alfonsas, Kosto sūnus, gimęs 1923 m., Pagirių valsč. Nedervų k.
9. JANKAUSKAS Petras, Petro sūnus, gimęs 1923 m., Pagirių miestelis.
10. BANELIS Jonas, Simono sūnus, gimęs 1920 m., Pagirių miestelis.
11. LIUBARTAS Jonas, Jono sūnus, gimęs 1919 m., Pagirių valsčiaus Aleksandriškio k.
12. MIŠKINAS [MIŠKINIS] Juozas, Igno s., gimęs 1906 m., Pagirių valsč. Dargužių k.
13. RAILA Vladas, Jurgio sūnus, gimęs 1911 m., - „- - „ -
14. RAILA Jonas, Jurgio s., gimęs 1892 m., Pagirių valsčiaus Joknių k.
15. BURBULIS Antanas, gimęs 1907 m., Pagirių valsčiaus Nedervų k. gyv.
16. SALŽEVIČIUS [SADZEVIČIUS] Mykolas, Jono sūnus, gimęs 1885 m., Pagirių valsčiaus Pulpienino [Tulpiakiemio] k.
17. MINCĖ Albinas, gimęs 1908 m., Pagirių valsčiaus Nedervų k.

www.atmintiesknygos.lt

18. RAILA Simas, Jurgio sūnus, gimęs 1912 m., Pagirių valsč. Margių k. gyv.
19. GRIGAS Vytas, Domo sūnus, gimęs 1916 m., - „ - - „ -
20. GRIGAS Antanas, gimęs 1920 m., - „ - - „ -
21. DAMBRAUSKAS Jonas, Petro sūnus, gimęs 1912 m., Pagirių valsč. Kuronių k.
22. ŠIRKA Stasys, gimęs 1921 m., Pagirių valsčiaus Paigurių [Paguirių] k. gyventojas.
23. ČYVAS Petras, Kazio s., gimęs 1912 m., Leliūnų k.
24. LENICKAS Stasys, gimęs 1918 m., Pagirių valsčiaus Bebrikių k.
25. ČYVAS Jonas, gimęs 1913 m., Pagirių valsčiaus Leliūnų k.
26. VĖBRA Antanas, Petro s., gimęs 1925 m., Pagirių valsčiaus Kezų k.
27. VĖBRA Jonas, Petro s., gimęs 1922 m., - „ - - „ -
28. OKMANAS Vladas, [tėvavardis neįrašytas] sūnus, Pagirių valsčiaus Leliūnų k.
29. DANYLA Antanas, Antano s., gimęs 1912 m., Pagirių mstl. gyventojas.
30. KULIKAUSKAS Feliksas, gimęs 1920 m., Vaivadiškių k.
31. BILEVIČIUS Juozas, Balio s., gimęs 1904 m., Pagirių valsčiaus Kirkučių k.
32. ATKOČIŪNAS Vladas, Antano s, gimęs 1920 m., - „ - Naumedžio k.
33. VAIČIŪNAS Domas, Petro s., gimęs 1896 m., Pagirių valsčiaus Pulpekinės [Tulpiakiemio] k.
34. PAŽECKAS Stasys, Jono s, 22 metų - „ - Pulpekinės [Tulpiakiemio] k.
35. PAKALNIS Stasys, gimęs 1910 m., - „ - Navaškonių k.
36. KODKAUSKAS Miroslavas, g. 1914 m.
37. MAROZAS Aleksas, 30 metų (šlubas), Pagirių valsčiaus Vaivadiškių k.
38. MASYS, 25 metų, Pagirių valsčiaus Maulių k.
39. BOGAČIURSKAS (BANEŽERSKAS) Jonas, Siesikų valsčiaus Macionių k.
40. SINIAUSKAS Jonas, Pagirių valsčiaus Ležonių k.
41. DAUMANTAS Mykolas, Pagirių valsčiaus Šimonių k.
42. ŠIRKA Jonas, Pagirių valsčiaus Paguirių k.
43. ŠUKYS Mečys, Pagirių miestelis.
44. VALAINYTĖ Katerina, Pagirių valsčiaus Dainių k., banditų rėmėja.

www.partizanskygos.lt

45. BARANOVSKIJ [BARANAUSKAS] Vaclovas, Juozo, iš Pagirių valsčiaus Dainių k.
46. SINEVSKIJ [SINIAUSKAS] Jonas, tarnavo Plechavičiaus armijoje.
47. ŠEMBERGAS (NAVICKAS Antanas), gimęs 1906 m., Medatiškių k.
48. BARINKĖ [BERANKIS?] Jonas, 50 metų, buvęs šaulys, aktyvus banditas.
49. KADIŠIUS Vladas, Pagirių valsčiaus Vaivadiškių k.
50. KADIŠIUS Albinas, Vaivadiškių k.
51. JANKOVSKIJ [JANKAUSKAS] Petras, gimęs 1923 m., aktyvus banditas.
52. VANCOVIČ [VANCEVIČIUS] Jonas, Antano sūnus, Čerelių k., aktyvus banditas.

Gaujos ginkluotė: rankiniai kulkosvaidžiai, automatai, šautuvai ir granatos.

Gaujos įvykdyti veiksmai:

1. 1944 m. rugsėjo 8 d. gauja įvykdė teroristinį aktą prieš tarybinį partinį aktyvą. Nužudyta komjaunimo sekretorė RAGAUSKAITĖ Marytė.

2. 44 m. spalio 23 d. naktį gauja užpuolė Pagirių valsčiaus vykdomąjį komitetą, kad išlaisvintų iš KPZ areštuotus banditus.

Banditų grupė susiorganizavo 1944 m. liepos mėn. Veikia Ukmergės apskrities Siesikų, Pagirių, Panoterių valsčiuose ir Kėdainių apskrities Šėtos valsčiuje.

Ruošiamasi VAITELIO gaujos likvidavimo karinei čekistų operacijai.

LIET. TSR NKVD–NKGB UKMERGĖS APSKRITIES OPERATYVINĖS GRUPĖS VIRŠININKAS
Valstybės saugumo pulkininkas –

[parašas] (KRASNOV)

1944 m. gruodžio 10 d.

LYA, f. K-41, ap. 1, b. 202, l. 16–17
Versta iš rusų kalbos

www.amnesknygos.lt

Agentų ir informatorių pastangomis duomenys buvo nuolat tikslinami, rašomos naujos pažymos. 1945 m. liepos 1 d. OBB viršininko padėjėjo kapitono Kokino pasirašytoje pažymoje jau pateiktas ne tik D. Vaitelio-Briedžio vadovaujamo būrio partizanų, bet ir jų rėmėjų sąrašas.

Visiškai slaptai

PAŽYMA

Apie VAITELIO gaują, veikiančią Ukmergės apskrities Siesikų, Taujėnų, Pagirių ir Deltuvos valsčių teritorijose

1945 metų liepos 1 d. duomenimis

1945 [1944] metų liepos mėnesį Ukmergės apskrities Pagirių valsčiaus teritorijoje buvo suorganizuota gauja, vadovaujama gaujos vado buvusio Lietuvos armijos leitenanto VAITELIO Danieliaus, Petro s., gimusio 1908 [1913] m., gimusio ir gyvenančio Pagirių valsčiaus Aneliavos k., kuri iki 45 m. I. 8 įėjo į KRIKŠTAPONIO banditų formuotės sudėtį.

Gauja suformuota iš buvusių policininkų, k/r nacionalistinių organizacijų narių, dezertyrų ir asmenų, vengiančių šaukimo į Raudonąją Armiją.

Bendras VAITELIO gaujos narių skaičius 1945 metų liepos 1 d. – 50 žmonių.

Nustatyti šie banditai:

1. PLANKIS Ignas, 26 metų, Pagirių valsčiaus Plankių k.
2. RAILA Vladas Stasys, 22 metų, Pagirių valsč. Vivonių k.
3. KARDONIS [KIRDONIS] Pranas, 22 metų, „ „
4. PLANKIS Antanas, 22 metų, Pagirių valsčiaus Plankių k.
5. KLIMAVIČIUS Jonas, 23 metų, „ „ Joknių k.
6. RUKUIŽA Kazys, 21-22 metų, „ „ „
7. KABARAS Bronius, Mykolo s., „ „ Plankių k.
8. GUSTAVIČIUS Kazys, Andriaus s., 25 metų, „ „ Plankių k.
9. LIUBARTAS Jonas, 24 metų, Siesikų valsč. Aleksandriškio k.
10. RAILA Rapolas, 22 metų, mokytojas, Pagirių valsč. Dargužių k.

11. RAILA Povilas, 25 metų, Pagirių valsčiaus Joknių k.
12. ŠUKAS Mečius, 20 metų, Pagirių k.
13. ATKOČIUS Vladas, 22 metų, Naujosios Sečos [Naujasodžio?] vienk.
14. ATKOČIŪNAS Bronius, 26 metų, Pagirių mstl.
15. MALINAUSKAS Aleras, 22 metų, Pagirių valsčiaus Naberčių k.
16. BURBULIS Antanas, 40 metų, „ „ „
17. MINCĖ Albinas, 38 metų, „ „ „
18. DAMBRAUSKAS Jonas, slapyvardis „Petarok“, Siesikų valsčiaus Šiliūnų k.
19. KILISKAS Jonas, Mykolo s., Siesikų valsčiaus Miškūnų k.
20. KILISKAS Antanas, Mykolo s., 25 metų, Siesikų valsčiaus Miškūnų k.
21. BROŽYS Stasys, 24 metų, Pagirių mstl.
22. DANYLA Petras, Margių k.
23. JUŠKA, Siesikų valsčiaus Vaiškonių k.
24. STANKEVIČIUS Kiljonas ?, Dobružių k.
25. VERBAS [VĖBRA] Albertas, Pagirių valsčiaus Leliūnų k.
26. BANELIS Jonas, Igno s., Pagirių vienk.
27. ŠUKYS Mečius, Pagirių mstl.
28. LEVINIAKAS Vladas, Siesikų valsčiaus Vaiškonių k.
29. KILIJONAS Albinas, Pagirių valsčiaus Žižmarių k.
30. VANELIS Stasys, Simono s., Pagirių vienk..
31. MEILŪNAS Pranas, Dargužių k.
32. DANYLA Povilas, Pagirių mstl.
33. SAKAVIČIUS Kazys, Grubalkos k.
34. KENTA Alfonas, Siesikų valsčiaus Meiliūnų k.
35. GRIGAS Petras, Pagirių valsčiaus Kreivių k.
36. GRINYS Stasys, Pagirių valsčiaus Pagirių mstl.
37. VALUNIS Vladas, Kezų k.
38. LIŠKA Vladas, 22 metų, Vivonių k.
39. KAUMAVIČIUS Jonas, 24 metų, Joknių k.
40. MAROZAS Kazys, Pagirių valsčius.
41. GRUŽINIS [GRAUŽINIS] Vaclovas, 25 metų, Žižmių k.

www.partizanu-knygos.lt

42. DARGUŽIS Antanas, 20 metų, Aukštuolių k.

43. VAIČIŪNAS Antanas, 30 metų, Pagirių valsčiaus Paliesės vienk.

VAITELIO gauja apsiginklavusi rankiniais kulkosvaidžiais, automatais, šautuvais ir granatomis.

Veikia Ukmergės apskrities Siesikų, Pagirių, Taujėnų ir Deltuvos valsčių teritorijose.

Gauja slapstosi „KLIKŪNŲ“, „GRUŽŲ“, „VILIUKŲ“ miškuose.

Nurodytuose valsčiuose VAITELIO banditų gauja turi rėmėjų šiuose kaimuose:

1. JAKUBONIS Jonas, Deratiškių k
2. MINCAS Baltrus, 50 m., Nedervų k.
3. JASAS Juozas Vladas, 65 m., Žižmių k.
4. RAILA Kazys, Dargužių k.
5. VAIČIŪNIENĖ, Kreivių k.
6. BUTKUS Rapolas, 1892 m., Kreivių k.
7. KILIJONAS Kazys, Mykolo s., Runeikių k.
8. ŠIRKA Stasys, Pagirių k.
9. ŠIRKA Mykolas, Pagirių k.
10. JANKŪNAS Petras, 60 metų, Tokliampolio [Tulpiakiemio?] k.
11. JANKŪNAS Stanislovas, 55 metų, Belazariškių k.
12. ŠIRVYS Pranas, Gružų k.
13. ŠINKOVSKAJA, Tarakų k.
14. SARAPINAS Vincas, Monteikių k.
15. IVANOVSKIJ [IVANAUSKAS] Vytautas, Kačėniškių k.

Gaujos išaiškinimui dirba agentai: „Olga“, „Zaremba“, „Semionov“, „Osip“, „Kovarsk“ ir „Razumas“.

O B B VIRŠININKO PADĖJĖJAS
K A P I T O N A S [parašas] /K O K I N/

LYA, f. K-41, ap.1, b. 202, l. 24
Versta iš rusų kalbos

www.partizanesknygos.lt

Vienas po kito buvo rengiami D. Vaitelio-Briedžio ir jo vadovaujamų partizanų sekimo ir likvidavimo planai bei ataskaitos apie jų vykdymą. Planus rengdavo NKVD–NKGB vietinių valsčių poskyriai ir siųsdavo į NKVD Ukmergės apskrities skyrių, o šis pakoregavęs juos persiųsdavo į Vilnių. Operatyvinius partizanų likvidavimo planus rengė ir NKVD–NKGB Utenos operatyvinis sektorius. Visą planų rengimo ir vykdymo eigą kontroliavo Lietuvos SSR saugumo ministras D. Jefimovas.

Štai vienas iš tokių planų, pasirašytas NKVD Ukmergės apskrities skyriaus viršininko kapitono Nikitino:

Visiškai slaptai

VAITELIO gaujos sekimo ir likvidavimo agentūrinių operatyvinių ir karinių priemonių

PLANAS

Pagal 1945 metų gruodžio 20 d. būklę.

1. VAITELIO gaujos veikimo rajone – Pagirių valsčiaus Žižmių, Dargužių, Vaivadiškių ir Mordadiškių [Madardiškių] k., Siesikų valsčiaus Gudelių, Gružų, Meilūnų, Kirkučių ir Užulėnio k. užverbuoti 9 informatorius.

Vykdytojai: NKVD Pagirių VO virš. – BELICH
NKVD Siesikų VO virš. – KONOVALOV
Įvykdymo terminas 46 m. 1/20.

2. Per turimus ir naujai užverbuotus informatorius nustatyti gaujos veikimo rajoną, jos narių skaičių, ginkluotę, judėjimo maršrutus ir aktyvius rėmėjus.

Vykdytojai: NKVD Pagirių VO virš. – BELICH
NKVD Siesikų VO virš. – KONOVALOV
Įvykdymo terminas 46 metų 1/25.

3. Siesikų valsčiaus Dargužių kaime gyvena RAILA Kazys, o Siesikų vals-

čiaus Runeikių k. KILIJONAS Kazys, Mykolo sūnus, kurie yra banditų rėmėjai. Dokumentuoti RAILOS ir KILIJONO nusikalstamą veiklą, slapta juos suimti, nuodugniai apklausti apie reikalo esmę, po to spręsti klausimą dėl jų verbavimo VAITELIO gaujai išaiškinti arba arešto.

Vykdytojai: NKVD Pagirių VO virš. – BELICH
NKVD Siesikų VO virš. – KONOVALOV
Įvykdymo terminas 46 metų 1/10.

4. Pagirių valsčiaus Kreivių kaime gyvena VAIČIŪNIENĖ, kuri yra VAITELIO gaujos rėmėja. VAIČIŪNIENĖS bute arba artimiausiame vienkiemyje operatyvinės karių grupės pajėgomis organizuoti 3-ijų dienų pasalą gaujai likviduoti.

Vykdytojai: NKVD Pagirių VO virš. – BELICH
Įvykdymo terminas 46 metų 1/10.

5. VAITELIO gaujos veikimo rajone jos judėjimo keliuose operatyvinės karių grupės pajėgomis rengti pasalas gaujai likviduoti.

Vykdytojai: NKVD Siesikų VO virš. – KONOVALOV
NKVD VV Siesikų garnizono virš.
NKVD Pagirių VO virš. – BELICH
Įvykdymo terminas 46 metų 1/25.

6. Per turimus agentus tirti „VAITELIO“ gaujos narius, atrinkti iš jų tinkamiausius kandidatus, per gimines ir agentus įkalbėti juos slapta susitikti ir išpažinti savo kaltę, po to juos užverbuoti ir nusiųsti sekti gaują, kad būtų galima smogti jai operatyvinį smūgį.

Vykdytojai: NKVD Pagirių VO virš. – BELICH
NKVD UO OBB virš. KAPITONAS – GORODNOV
Įvykdymo terminas 46 metų 1/15.

7. NKVD Pagirių ir Siesikų VO virš[ininkams] derinti savo veiksmus sekant gaują ir vykdant operatyvines priemones pasitelkus turimas operatyvines karines pajėgas.

www.atmintiesvyrai.lt

VAITELIO gaujai likviduoti NKVD Pagirių ir Siesikų VO virš[ininkams] priskiriami NKVD Pagirių ir Siesikų garnizonai.

Bendrą vadovavimą vykdant VAITELIO gaujos sekimą ir likvidavimą vykdo NKVD UO OBB virš. kapitonas GORODNOV.

NKVD UKMERGĖS UO VIRŠ.
K A P I T O N A S – [parašas] /NIKITIN/

LYA, f. K-41, ap. 1, b.202, l. 120–121
Versta iš rusų kalbos

Kur kas didesnės apimties D. Vaitelio-Briedžio vadovaujamos Vyčio apygardos partizanų likvidavimo planą 1946 m. kovo mėn. parengė NKVD–NKGB Utenos operatyvinis sektorius.

Visiškai slaptai

„TVIRTINU“

LIETUVOS TSR NKVD–NKGB UTENOS
OPERATYVINIO SEKTORIAUS VIRŠININKAS
Pulkininkas
(LUKJANOV)
1946 metų kovo „__“

VAITELIO BANDITŲ FORMUOTĖS LIKVIDAVIMO
AGENTŪRINIŲ OPERATYVINIŲ PRIEMONIŲ
P L A N A S

Ukmergės apskrities Pagirių, Siesikų, Taujėnų valsčių teritorijoje ilgą laiką veikia VAITELIO banditų formuotė. Šią banditų formuotę sudaro:

www.aminties knygos.lt

1. VAITELIO banditų būrys (štabas ir jo apsauga) – 30–35 žmonės, veikia Pagirių valsčiaus Leliūnų, Žižmių, Polubelio [Paobelio] k.

2. SURVILOS, slapyvardis „ŠARŪNAS“, – 25–30 žmonių, veikimo rajonas – Siesikų valsčiaus Gružų, Miliūnų k., Taujėnų valsčiaus Varžų k., Ringo vienkiemis, Krenkolnys (Šalnų k.) ir Lėnai.

3. DAMBRAUSKO – 20 žmonių, veikia Pagirių valsčiaus Gumbių, Margių, Vaiškonių k. rajone.

4. KUDELIO, slapyvardis „DIEDUKAS“, – iki 10 žmonių, veikimo rajonas – Siesikų valsčiaus Padubilčių, Daugailių ir Belazariškių k.

5. SAULIŪNO – 15 žmonių, veikimo rajonas – Taujėnų valsčiaus Punių, Pramislavos, Jusiškių k.

Siekiant suaktyvinti agentūrinį VAITELIO banditų formuotės sekimą, jame esančių agentų infiltravimą į štabą, suduoti karinį čekistų smūgį ir sunaikinti banditų formuotę, būtina įvykdyti šias agentūrines operatyvines priemones.

I. DĖL VAITELIO BANDITŲ BŪRIO (štabas ir jo apsauga)

1. Pagirių valsčiaus Žižmių k. gyvena GRUŽ1NAITĖ [GRAUŽINAITĖ] Jadzė, kurios brolis GRUŽINAS [GRAUŽINIS] Vaclovas yra VAITELIO banditų būryje, ir ji palaiko su juo ryšį.

Per GRUŽINAITĘ [GRAUŽINAITĘ] surengti su jos broliu GRUŽINU [GRAUŽINIU] slaptą susitikimą ir užverbuoti jį vidaus agentu. Jeigu ji nesutiktų, perspėti, kad jos tėvų ūkis bus konfiskuotas.

Vykdo: NKGB UO viršininko pav. – GORSKIJ.
NKGB operatyvinis įgaliotinis – KAŠIGIN.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/20.

2. Iš agentų gautais duomenimis, inf. „VANIA“ yra žinoma, kad Pagirių valsčiaus Lomonių [Limonių] k. teritorijoje gyvena VAITELIO brolio žmona [keli žodžiai užbraukti. – *V. S.*], o Gumbių k. – RADZEVIČIUS, taip pat VAITELIO giminaitis, kuriuos šis periodiškai lanko.

www.atminiesknygos.lt

Nurodytiems giminystės ryšiams ir VAITELIO apsilankymo pas giminaičius laikui nustatyti užverbuoti ne mažiau kaip tris naujus asmenis, turinčius tų giminaičių pasitikėjimą.

Vykdytojai: NKGB operatyvinis įgaliot. – KAŠIGIN.
NKGB operatyvinis įgaliot. – PRIVALOV.
Įvykdymo terminas 1946 metų I/15.

3. Per informatorių „VANIA“ nustatyta, kad VAITELIO giminaitis GRINAS [GRINYS] palaiko artimus ryšius su Pagirių kunigu GAIŽAUSKU Pranu, ir įtariama, kad kunigas palaiko ryšį su VAITELIU.

Parengti GAIŽAUSKO sekimo ir galimo jo ryšio su VAITELIO banditų formuote nustatymo operatyvinių agentūrinių priemonių planą.

Vykdo: NKGB UO viršininko pav. – GORSKIJ.
NKGB operatyvinis įgaliotinis – PRIVALOV.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/9.

4. Iš inf. „VANIA“ pateiktos medžiagos išaiškėjo, kad Pagirių valsčiaus Padubilčių k. pas VAITELIO žmonos seserį (pavardė nenustatyta) yra bunkeris-ligoninė, kur šiuo metu slepiasi keletas žmonių, sužeistų banditų.

Nustatyti VAITELIO žmonos sesers pavardę ir tikslų jos adresą. Nustačius organizuoti karinę čekistų operaciją.

Vykdytojai: NKVD VO VIRŠ. – BELIK.
[ankstesniame dokumente buvo BELICH. – *V. S.*]
NKGB operatyvinis įgaliotinis – KAŠIGIN.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/15.

5. Per agentus nustatyta, kad Pagirių valsčiaus Šiliūnų k. gyventojas LIUBARTAS yra VAITELIO gaujos ryšininkas ir aprūpina sužeistus banditus medikamentais, žino jų slapstymosi vietas. Po to, kai bus įvykdyta karinė čekistų bunkerio-ligoninės likvidavimo operacija pas VAITELIO žmonos seserį, būtina atlikti:

a). Iš patikrintų liaudies gynėjų sudaryti tariamą banditų gaują, vadovau-

www.atmintiskrastas.lt

jamą lietuviškai gerai kalbančio operatyvinio įgaliotinio, ir nusiųsti ją pas LIUBARTĄ tirti bunkerio-ligoninės sunaikinimo priežasčių.

b). Tyrimo metu LIUBARTAS tariamos gaujos turi būti nuodugniai apklaustas kaip asmuo, kaltinamas banditų išdavimu, taip pat apie kitus gaujos ryšininkus ir jų elgesį. Apklausą užprotokoluoti ir, įsitikinus, kad jis „nuoširdžiai" prisipažįsta esąs nekaltas dėl bunkerio-ligoninės sunaikinimo, gavus duomenų apie ištikimybę banditams įrodančią jo veiklą, LIUBARTĄ paleisti.

c). Įvykdžius nurodytas priemones, po dviejų trijų dienų kitiems operatyviniams darbuotojams LIUBARTĄ slapta suimti ir, remiantis mūsų gauta medžiaga kaip neva iš „nušauto bandito" paimtais dokumentais (apklausos protokolu), nuodugniai jį apklausti ir, atsižvelgiant į apklausos rezultatus, spręsti klausimą dėl jo verbavimo.

Vykdo: NKVD VO viršininkas – BELIK.
NKGB operatyvinis įgaliotinis – KAŠIGIN.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/25.

6. Siekiant tiksliau nustatyti VAITELIO banditų formuotės veikimo rajoną ir slapstymosi vietą, duoti užduotį šaltiniui „MIRTA" organizuoti susitikimą su jam gerai pažįstamu banditu iš „VAITELIO" būrio – JASIUKONIU Jonu.

Vykdo: NKGB vyr. operatyvinis įgaliot. – CHLYZOV.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/20.

7. Per šaltinį „MIRTA" nustatyti asmenis, kurie buvo „VAITELIO" gaujoje, bet vėliau iš jos pasitraukė ir, bijodami represijų, iki šiol gyvena nelegaliai, keletą jų slapta suimti ir verbuoti infiltravimui į VAITELIO gaują.

Vykdo: NKVD Taujėnų VO VIRŠ. – FOKIN.
NKGB vyr. operatyvinis įgaliot.– CHLYZOV.
Įvykdymo terminas 1946 metų IV/1.

II. DĖL DAMBRAUSKO BANDITŲ GRUPĖS

a). Iš duomenų, gautų kalbantis su inf. „ORLIONOK", nustatyta, kad jis pa-

laiko labai artimus ryšius su gaujos vadu DAMBRAUSKU, banditu ŠIRKA ir kt., kurie dažnai lankosi jo bute ir rengia visos gaujos išgertuves.

Pasinaudojant tokiomis galimybėmis, vykdyti šias priemones:

a). Inf. „ORLIONOK“ iniciatyva jo bute surengti DAMBRAUSKO banditų grupės išgertuves.

b). Aprūpinti inf. „ORLIONOK“ chemine medžiaga, kad, įmaišius jos į alkoholinius gėrimus, banditai užmigtų. Įvykdžius nurodytą priemonę, banditus kartu su inf. „ORLIONOK“ areštuoti.

Vykdo: NKGB UO virš. pav. – GORSKIJ.
NKGB operatyvinis įgaliotinis – KAŠIGIN.
Įvykdymo terminas 1946 metų IV/15.

III. DĖL SURVILOS, slapyvardis „ŠARŪNAS“, BANDITŲ GRUPĖS

1. Atsižvelgiant į tai, kad agentas „MIRTA“, buvęs banditas, yra artimas SURVILOS draugas, duoti jam nurodymus dėl susitikimo su SURVILA organizavimo ir, kadangi SURVILA pasitiki „MIRTA“, pokalbio metu išsiaiškinti jo gaujos veikimo rajoną, dislokacijos vietą ir ryšininkus. Gavus nurodytus duomenis, parengti kitas priemones.

Vykdo: NKGB vyr. operatyvinis įgaliotinis – CHLYZOV.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/20.

2. Agento „MIRTA“ duomenimis, progimnazijos moksleivis MULERSKIS Algirdas iš Taujėnų valsčiaus Užugirio k. palaiko įtartinus ryšius, pats nusistatęs antitarybiškai ir klijavo antitarybinius lapelius su „ŠARŪNO“ parašu. Yra pagrindas manyti, kad MULERSKIS yra SURVILOS gaujos ryšininkas. Atsižvelgiant į tai, duoti agentui „MIRTA“ užduotį suartėti su MULERSKIU, išsiaiškinti jo ryšius su banditais ir, jei mes juos nustatysime, slapta jį suimti ir užverbuoti.

Vykdo: NKGB vyr. operatyvinis įgaliot. – CHLYZOV.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/20.

www.atminiesknygos.lt

IV. DĖL KUDELIO, slapyvardis „DIEDUKAS“, BANDITŲ GRUPĖS

1. Per agentus nustatyti: ATKOČIŪNIENĖ iš Siesikų valsčiaus Padubilčių k., kurios vyras ATKOČIŪNAS yra KUDELIO gaujoje, ir ZESYS iš Siesikų valsčiaus Daugailių k., kurio brolis taip pat yra KUDELIO gaujoje.

Pasiųsti informatorius „AUTOMAT“ ir „DUB“ išsiaiškinti, ar banditai lankosi pas nurodytus giminaičius, kokios banditų nuotaikos, ir organizuoti per giminaičius laiškų pasiuntimą banditams ATKOČIŪNUI ir ZESIUI su pasiūlymu slapta susitikti arba legalizuotis ir, pagrasinus represijomis giminaičiams, pasiūlyti, kad ir jie darytų poveikį banditams.

Vykdo: NKVD Siesikų VO virš. – RIABININ.
NKGB operatyvinis įgaliot. – LOSEV.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/25.

2. Agento „BITĖ“ duomenimis, Siesikų valsčiaus Padubilčių k. gyventojas STALIŪNAS, buvęs banditas, nešiojasi ginklą – pistoletą „TT“ ir palaiko ryšį su KUDELIU ir jo gauja.

KUDELIS Staliūnui siūlo atlikti ryšininko vaidmenį ir banditų pavedimu nuvažiuoti į Vilnių ir Kauną. Atsižvelgiant į šią aplinkybę, STALIŪNĄ reikia slapta suimti, aktyviai apklausti ir, jam prisipažinus, užverbuoti.

Parengti STAILIŪNO slapto suėmimo ir verbavimo planus.

Vykdo: NKGB UO virš. pav. – GORSKIJ.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/15.

3. Iš agentų gautais duomenimis, Siesikų valsčiaus Daugailių k. gyventojas PUSVAŠKIS palaiko ryšį su KUDELIO gauja, o jo bute periodiškai rengiamos banditų išgertuvės. Atsižvelgiant į tai, per inf. „AUTOMAT“ ir „DUB“ nustatyti, kada banditai rinksis pas PUSVAŠKĮ į išgertuves, ir organizuoti ilgalaikę pasalą bandai sunaikinti.

Vykdo: NKVD Siesikų VO viršininkas – RIABININ.
NKGB operatyvinis įgaliotinis – LOSEV.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/26.

www.atminiesknygos.lt

V. DĖL SAULIŪNO GAUJOS

1. Iš agento „KAČKAS“ gautais duomenimis, SAULIŪNO banditų grupėje šiuo metu yra 16-metis banditas TIMINSKAS Jonas, Taujėnų valsčiaus Belonių [Balelių] k. gyventojas, kurio tėvas areštuotas NKGB organų už antitarybinę veiklą. Šiuo metu Belonių [Balelių] k. gyvena bandito TIMINSKO motina ir dvi jos dukros, yra ūkis.

Agentūriniais duomenimis, TIMINSKAS dažnai būna pas motiną ir yra prasitaręs, kad norėtų išeiti iš gaujos, bet bijo SAULIŪNO. Atsižvelgiant į tai ir turint galvoje jauną bandito amžių, pasikalbėti su TIMINSKO motina ir, pagrasinus jai, kaip banditų šeimai, represijomis, priversti nuvesti sūnų į slaptą susitikimą su operatyviniu darbuotoju ir jį užverbuoti.

Vykdo: NKGB vyr. operatyvinis įgaliot. – CHLYZOV.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/20.

2. Agentui „KAČKAS“ duoti išsamius nurodymus dėl ryšio užmezgimo su legalizuotais SAULIŪNO gaujos banditais – BUŠKUMI ir LEIKU iš Taujėnų valsčiaus Punių k., pas kuriuos dažnai lankosi SAULIŪNAS.

Nustačius SAULIŪNO ryšį su nurodytais asmenimis, juos verbuoti ir naujai užverbuotojo bute organizuoti išgertuvių vakarėlį, į kurį turėtų būti pakviesti ir SAULIŪNO vadovaujami banditai, ir čia surengti pasalas gaujai likviduoti.

Vykdo: NKVD Taujėnų VO virš. – FOKIN.
NKGB vyr. operatyvinis įgaliot. – CHLYZOV.
Įvykdymo terminas 1946 metų kovo 25 d.

3. Jei dėl kokių nors priežasčių nurodytos priemonės įvykdyti būtų neįmanoma, tada per legalizuotą banditą LEIKĄ parašyti laišką SAULIŪNUI su pasiūlymu slapta susitikti arba legalizuoti banditų gaują, pažadant jam grąžinti konfiskuotą turtą.

Vykdo: NKGB vyr. operatyvinis įgaliot. – CHLYZOV.
Įvykdymo terminas 1946 metų IV/1.

www.atmintiesknygos.lt

4. Per agentą „KAČKAS“ nustatyti, ar SAULIŪNAS palaiko ryšį su IZOKĖNO [JUZUKĖNO] banditų gauja. Jei palaiko, agentas „KAČKAS“ per eilinį susitikimą su banditų gaujos vadu IZOKĖNU [JUZUKĖNU] turi iš jo sužinoti SAULIŪNO banditų grupės veikimo rajoną, slapstymosi vietas, kur reikėtų surengti pasalas jai likviduoti.

Vykdo: NKGB vyr. operatyvinis įgaliot. – CHLYZOV.
Įvykdymo terminas 1946 metų III/25.

-

BENDROS PRIEMONĖS

l. Per agentus nustatyti gaujos narius, jų giminystės ryšius, lankymosi vietas ir apstatyti juos agentais. Kartu per gimines ir kitais būdais nusiųsti gaujoms laiškus su kvietimu slapta susitikti arba ateiti į NKVD organus ir išpažinti savo kaltę.

Vykdo: NKVD VO virš. ir NKVD–NKGB valsčių operatyviniai įgaliotiniai.

2. Tose gaujų judėjimo maršrutų vietose, kur yra didžiausia tikimybė, kad jos pasirodys, rengti liaudies gynėjų ir karinio garnizono pasalas.

Vykdo: NKVD VO virš. ir NKGB–NKVD operatyviniai įgaliotiniai.

3. Įvykdžius karines čekistų operacijas, rengti pasalas prie žuvusių banditų lavonų.

Vykdo: NKVD VO virš. ir NKVD–NKGBoperatyviniai įgaliotiniai.

LTSR NKGB UKMERGĖS UO VIRŠININKO PAV.
K a p i t o n a s /GORSKIJ/
„SUTINKU“ L. e. p. LTSR NKGB UKMERGĖS UO VIRŠININKAS
P a p u l k i n i n k i s /JERŠOV/

NKVD UKMERGĖS UO VIRŠININKKAS
K a p i t o n a s [parašas] /NIKITIN/

1946 metų kovo 11 d.

LYA, f. K-41, ap. 1, b. 202, l. 125–130
Versta iš rusų kalbos

Kaip buvo vykdomi Vyčio apygardos partizanų naikinimo planai 1947 01 01–1948 02 15 laikotarpiu, LSSR saugumo ministrą D. Jefimovą 1948 m. vasario 21 d. labai išsamiai informavo MGB Ukmergės apskrities skyriaus viršininkas N. Pachomyčevas.

LIETUVOS TSR VALSTYBĖS SAUGUMO MINISTRUI
GENEROLUI MAJORUI drg. JEFIMOVUI

Vilnius

SPEC. PRANEŠIMAS

Apie gaujų, priklausančių „Vyčio“ banditų formuotei, sekimą ir likvidavimą

47 m. 1. 1.– 48 m. 2. 15. laikotarpiu

1944 metais pirmosiomis Liet. TSR išvadavimo iš vokiškųjų okupantų dienomis Ukmergės apskrities Siesikų, Pagirių, Taujėnų valsčių ir Panevėžio apskrities Ramygalos, Raguvos, Vadoklių valsčių teritorijose „Lietuvos Išlaisvinimo Armijos“ (L.L.A.) nurodymu buvo sukurta banditų formuotė, pasivadinusi „Vytis“.

Formuotė susikūrė iš buvusių vokiečių ir lietuvių baudžiamųjų organų tarnautojų, buožių, Taryb. Armijos dezertyrų, vengiančių tarnybos Taryb. Armijoje asmenų ir kt. antitarybinių elementų, vadovaujamų buvusio Smetonos armijos leitenanto

VAITELIO Danilo [Danieliaus], Petro s., g. 1905 [1913] m. Ukmergės apskrities Pagirių valsčiaus Aneliavos k., iš valstiečių buožių.

Vadovauti formuotei buvo pavesta Vaiteliui D. P., kuris konspiracijos tikslais pasivadino slapyvardžiu „Atamanas“, o vėliau „Briedis“.

Kad būtų lengviau vadovauti, apsirūpinti maisto produktais, taip pat pasislėpti ir keisti dislokacijos vietą, Vaitelis savo formuotę suskirstė į gaujas, kurioms vadovauti buvo pavesta patikrintiems banditams. Tokios grupės apskrities teritorijoje buvo išaiškintos ir sekamos agentų, po to joms užvestos oper. įskaitos bylos.

1. Ag. byla Nr. 548 „Išdavikai“ „Vyčio“ formuotės štabui užvesta 1947 m. liepos mėn. 10 žmonių štabas turi asmeninę apsaugą, paeiliui skiriamą iš jam pavaldžių banditų grupių.

Štabo veiksmų ir dislokacijos rajonas yra Ukmergės apskrities Pagirių valsčiaus šiaurės vakarų dalis, Taujėnų valsčiaus šiaurinė dalis, Panevėžio apskrities Ramygalos, Raguvos ir Vadoklių valsčiai.

Štabas apsiginklavęs kulkosvaidžiais, automatais, šautuvais, pistoletais, granatomis ir kt. ginklais, taip pat turi spausdinimo technikos, leidžia ir daugina antitarybinius lapelius, atsišaukimus ir laikraštį „Kova“.

(Agentūrinė byla ryšium su 2-N valdybos 10 poskyrio įkūrimu perduota jam.)

[Toliau nurodytos bylos, užvestos Benedikto Narkevičiaus-Algio būriui, Juozo Survilos-Šarūno būriui, Mykolo Šemežio būriui, Antano Juzukėno-Liūto būriui. – *V. S.*].

Be nurodytų gaujų, kurioms buvo užvestos agentūrinės bylos, „Vyčio“ banditų formuotei priklausė ir priklauso „Tėvo“ – Podžecko Jono, „Žaibo“ – Žilio Antano, „Makliako“ – Railos Vlado ir Dambrausko būriai, kurie veikia Panevėžio apskrities teritorijoje ir Ukmergės apskrities Pagirių ir Taujėnų valsčių ribose, jų narių skaičiaus nenustatėme.

Ryšys tarp nurodytų gaujų ir jų rėmimo bazių /banditų rėmėjų/ palaikomas per ryšininkus.

„Vyčio“ štabas ir asmeniškai pats Vaitelis Ukmergės apskrities teritorijoje yra įkūrę pogrindines nacionalistines organizacijas ir ryšininkų rezidentūras.

„Vyčio“ banditų formuotė nuo 47 m. 1. 1. iki 48 m. 2. 15 Ukmergės apskrities teritorijoje įvykdė 41 išpuolį.

Iš jų:

a) Teroristinių aktų – 8

b) Valst. įmonių (žemės ūkio objektų) užpuolimų – 6

Per banditų išpuolius žuvo – 102 žm.

Iš jų:

a) Taryb. partinio aktyvo – 5 žm.

b) Taryb. tarnautojų – 16 žm.

c) Taryb. Armijos ir MGB kariuomenės karių – 2 žm.

d) Liaudies gynėjų – 3 žm.

e) Neturtingų valstiečių ir vidutiniokų – 73 žm.

f) Valstiečių buožių – 3 žm.

Sužeisti – 5 žm.

Iš jų:

a) Taryb. partinio aktyvo – 1 žm.

b) Liaudies gynėjų – 2 žm.

c) MGB karių – 1 žm.

d) Kitų piliečių – 1 žm.

Per ataskaitinį laikotarpį MGB Ukmergės UO įvykdytomis operatyvinėmis agentūrinėmis, karinėmis ir tardymo priemonėmis „Vyčio“ apygardos gaujoms buvo padaryti tokie nuostoliai:

Likviduota:

a) Nacionalistinių pogrindžio organizacijų – 2

b) Teroristinių gaujų – 1

Be to:

Žuvo – 41 žmogus, iš jų:

www.atmintiesknygos.lt

a) Gaujų vadų – 8

b) Banditų – 33

Areštuota – 71 žmogus, iš jų:

a) Nacionalistinių pogrindžio organizacijų vadovų – 3

b) Nac. pogrindžio dalyvių – 12

c) Banditų – 16

d) Ryšininkų – 14

e) Banditų rėmėjų – 26

[Toliau pateikta informacija apie čekistų karines operacijas, per kurias žuvo partizanų būrio vadai Jonas Survila-Šarūnas (1947 03 08), Jonas Dambrauskas (1947 03 29), Benediktas Narkevičius-Algis (1947 06 23), Vytautas Reklickas-Lučys, po Vytauto Narkevičiaus žūties vadovavęs jo būriui (1947 09 20), Jonas Podžeckas-Tėvas (1947 09 25), partizanai Julius Belickas-Klevas, Vytautas Pinkevičius-Šakėnas (1947 09 20), Kazys Žižminskas-Švogeris, Stasys Viskas-Biržys, Vaclovas Jovaiša (1947 11 21) ir kt. Gana plačiai nušviestas agentų vaidmuo rengiant čekistų operacijas, pogrindžio organizacijų „Audra“ ir „Sakalas“ atskleidimo aplinkybės. Pateikti duomenys, kiek per nurodytą laikotarpį partizanų vadų, jų pavaduotojų, eilinių partizanų buvo nužudyta ir suimta atskiruose būriuose, kiek suimta tų būrių ryšininkų ir rėmėjų. – *V. S.*]

Mes nustatėme, kad „Vyčio“ – Vaitelio banditų formuotėje yra 65 banditai, anksčiau gyvenę Ukmergės apskrities teritorijoje.

Agentų, turinčių galimybę tirti „Vyčio“ štabą, MGB UO nėra.

Per turimus agentus, dirbančius su „Vyčio“ banditų formuotei priklausančiomis gaujomis, nustatėme keletą ryšininkų, per kuriuos su agentų pagalba mėginsime perimti ryšius su „Vyčio“ štabu ir infiltruoti į jį savo agentus.

„Vyčio“ apygardos gaujų išaiškinimui dirba agentai: „Rinkė“, „Trofimov“, „Dub“, „Briedžiūnas“, „Andriūnas“, „Petras“ ir informatoriai.

www.atminties knygos.lt

LTSR MGB UKMERGĖS UO VIRŠININKAS

P a p u l k i n i n k i s

[parašas] (Pachomyčev)

1948 m. vasario 21 d.

LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1777, l. 11–23
Versta iš rusų kalbos

LSSR saugumo ministrui D. Jefimovui parengtoje MGB Ukmergės apskrities skyriaus 1948 m. gegužės mėn. agentūrinio operatyvinio darbo su nacionalistų pogrindžiu ir ginkluotomis jo gaujomis ataskaitoje pateikti duomenys apie agentų ir informatorių tinklą ir jo veiklą:

„1948 m. gegužės 1 d. agentų ir informatorių, dirbančių su nacionalistų pogrindžiu, tinklą periferijoje sudarė 241 žmogus, iš jų:

a/ Rezidentų – 6 žm.

b/ Agentų – 23 žm.

c/ Informatorių – 209 žm.

d/ Konspiracinių butų savininkų – 3 žm.

Per ataskaitinį mėnesį į operatyvinį skyrių ir rezidentais priimti 132 žm., iš jų:

a/ Agentų – 19 žm.

b/ Informatorių – 113 žm.

Nepalaikė agentūrinių ryšių 14 žm., iš jų:

a/ Rezidentų – 1 žm.

b/ Agentų – 3 žm.

c/ Informatorių – 10 žm.

Agentūrinių ryšių nepalaikymo priežastys: buvo išvykę – 7 žm., atostogavo – 2 žm., dėl ligos – 1 žm., dėl operatyvinių darbuotojų kaltės – 4 žm.

Gauta agentūrinių pranešimų – 123, iš jų:

www.atmintiesknygos.lt

a/ Agentūrinėms byloms – 18;
b/ Byloms-formuliarams – 39;
c/ Numatomiems agentūriniams tyrimams – 26;
d/ Pirminių – 40.“

LYA, f. K-41, ap.1, b.1773, l. 186, 188, 189
Versta iš rusų kalbos

Šie vieno mėnesio duomenys rodo, kaip sparčiai buvo plečiamas čekistų talkininkų – agentų ir informatorių tinklas. Vykdant „Vyčio“ apygardos partizanų naikinimo planus, ypač aktyviai reiškėsi ir didysis Lietuvos „patriotas“, apygardos vado D. Vaitelio-Briedžio „bičiulis“ Juozas Markulis, klasta rezgęs jam pinkles.

D. Vaitelio ryšiai su J. Markuliu

Dar Lietuvos Nepriklausomybės laikais, gyvendamas Kaune, D. Vaitelis susipažino ir palaikė ryšius su Juozu Markuliu. Jo, kaip ir daugelio kitų, palankumą ir pasitikėjimą J. Markulis tikriausiai įgijo savo aktyvumu, gebėjimu bendrauti, kovingomis kalbomis demonstruojamu patriotizmu. Netgi Prezidentas Antanas Smetona buvo sužavėtas J. Markulio kalba, kurią jis pasakė 1936 m. baigęs Karo mokyklą per išleistuvių ceremoniją, dalyvaujant aukštiems to meto valdžios atstovams. Po tos ugningos kalbos, kurioje nuskambėjo ir žodžiai: „Geriau liūtu mūšyje kovojant kristi, nė supančiota avimi mekenti pažemintam žiūrint į išniekintą Motiną Tėvynę, dūstančius nedalioje brolius. Mūsų nedaug, bet mes pasiryžę tapsime visų tautų akivaizdoje žmonėmis iš legendos“, Prezidentas A. Smetona jį pabučiavo.

D. Vaitelio ryšiai su J. Markuliu dar labiau sustiprėjo vokiečių okupacijos metais, kai jis su visa šeima apsigyveno Kaune. Buvęs Lietuvos kariuomenės atsargos jaunesnysis leitenantas, Šaulių sąjungos narys, Vytauto Didžiojo universiteto Medicinos fakulteto dėstytojas, LLA aktyvistas jokių įtarimų

www.rezistencija.lt

nekėlė ir greitai tapo būsimojo partizanų vado šeimos „bičiuliu“. Kaip pasakoja D. Vaitelio artimieji, J. Markulis gerai pažinojo Danieliaus brolį Tadą, dažnai su juo susitikdavo ir per naktis jam kalbėdavo apie Lietuvos Nepriklausomybę, Lietuvos laisvę ir koks gražus bus gyvenimas išėjus rusams. Niekas tuomet nebūtų drįsęs net pagalvoti, kad šis „patriotas“ vėliau bus tituluojamas didžiausiu Lietuvos pasipriešinimo sąjūdžio išdaviku.

1944 m. vasaros pabaigoje D. Vaitelis jau vadovavo LLA 1-ajam Ukmergės apskrities partizanų būriui, o Kaune likęs jo „bičiulis“ netrukus, kai po LLA vado Kazio Veverskio žūties (1944 m. gruodžio 28 d.) pogrindinės organizacijos archyvui patekus į čekistų rankas buvo suimtas ir užverbuotas agentu, turėjusiu Ąžuolo ir Noreikos slapyvardžius, ėmėsi įgyvendinti klastingą sovietinių saugumo struktūrų planą. Šio plano esmė – pasinaudojus prasidėjusiu partizanų vienijimusi, su J. Markulio pagalba sukurti „pogrindžio centrą“ ir perimti į savo rankas viso ginkluoto pasipriešinimo kontrolę ir valdymą.

Vykdydamas užduotį, J. Markulis važinėjo po visą Lietuvą, lankėsi partizanų apygardose, prisistatydamas neva pogrindyje veikiančio Vienybės komiteto atstovu, slapyvardžiais Erelis ir dr. Narutavičius. Savo uždegančiomis patriotinėmis kalbomis įgijęs partizanų ir jų vadų pasitikėjimą, jis gaudavo iš jų reikalingos informacijos.

Dalyvaujant J. Markuliui, 1946 m. birželio 6 d. buvo įkurtas MGB kontroliuojamas Bendras demokratinio pasipriešinimo sąjūdis (BDPS). J. Markulis iškart ėmėsi kurti Vyriausiąjį ginkluotųjų pajėgų štabą (VGPŠ), kuris turėjo vadovauti visai partizanų veiklai.

Partizanams J. Markulis duodavo nurodymus laikytis pasyvaus pasipriešinimo taktikos, surinkti į sandėlius ginklus ir demobilizuotis. Tie, kurie ryždavosi „demobilizuotis“, gaudavo MGB parengtus fiktyvius dokumentus ir vėliau būdavo suimami. J. Markulis nustatydavo partizanų štabų dislokacijos vietas, į kurias būdavo siunčiama MVD vidaus kariuomenė.

Dėl J. Markulio išdavysčių per čekistų surengtas operacijas buvo suimti 178 partizanai, o 18 partizanų žuvo.

1946 m. gruodžio mėn. Juozas Lukša-Skirmantas ir jo bendražygiai gavo žinių apie Kaune vykdomus areštus. Patikrinus faktus, kilo įtarimas, kad areštuotuosius išdavė J. Markulis, todėl buvo atšauktas 1947 m. sausio 18 d. turėjęs įvykti Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas. Beje, daugelis partizanų vadų, nors ir buvo perspėti apie J. Markulio išdavystes, dar ilgai juo pasitikėjo. 1947 m. rugpjūčio 29 d. jam dar pavyko suorganizuoti Žemaičių, Didžiosios kovos ir Vyčio partizanų apygardų atstovų suvažiavimą.

Vykdydamas savo išdavikišką veiklą, 1947 m. J. Markulis visoje Lietuvoje platino vadinamąjį BDPS pogrindžio laikraštį „Kova“ su devizu: „Už laisvą, demokratinę, nepriklausomą Lietuvą!“ Iš tiesų tai buvo čekistų leidžiamas provokacinis laikraštis. Jei stribai ar čekistai pas ką nors rasdavo šį laikraštį, tai būdavo laikoma „daiktiniu įrodymu nusikalstamos veiklos“, už kurią grėsė ilgi metai tremties arba kalėjimo. Todėl laikraštis buvo dauginamas ir platinamas dideliais tiražais. Neretai patys čekistai slapčia jį kam nors įkišdavo ir, „suradę“ šį „daiktinį įrodymą“, „nusikaltėlius“ suimdavo.

Vienu iš J. Markulio taikinių tapo ir Vyčio apygardos vadas D. Vaitelis-Briedis, kurį jis susirado 1946 m. ir atnaujino ryšius. Nors kai kuriems vadams J. Markulis tuo metu jau kėlė įtarimą, D. Vaitelis-Briedis visiškai pasitikėjo savo „bičiuliu“, iš kurio gaudavo siuntas ginklų, maisto, medikamentų, nelegalios spaudos, užsienio radijo stočių naujausių žinių santraukų su raginimais nepasiduoti, laikytis iš paskutiniųjų ir pažadais padėti, paremti. Anot partizanų liudijimų, J. Markulio parūpinti ginklai būdavo specialiai apdoroti. Dėl nekokybiškų šaudmenų, išreguliuotų šautuvų taikiklių, kurie dažnai užsikirsdavo, daug partizanų žuvo.

Bet D. Vaitelio-Briedžio pasitikėjimas J. Markuliu buvo toks didelis, kad 1947 m. pavasarį pats perdavė jo globai į čekistų rankas patekusią savo žmoną Aleksandrą, kuriai šis parūpino butą Vilniuje ir fiktyvius dokumentus, o vėliau atvežė ir iš valdiškos įstaigos „pavogtus“ vaikus. Tik vėliau įtaręs J. Markulio klastą, atsisakė jo kvietimų aplankyti šeimą Vilniuje. Griežtai atmetė ir J. Markulio raginimus legalizuotis arba su jo parūpintais dokumentais išvykti į Švediją, nes buvo įsitikinęs, kad okupantams reikia

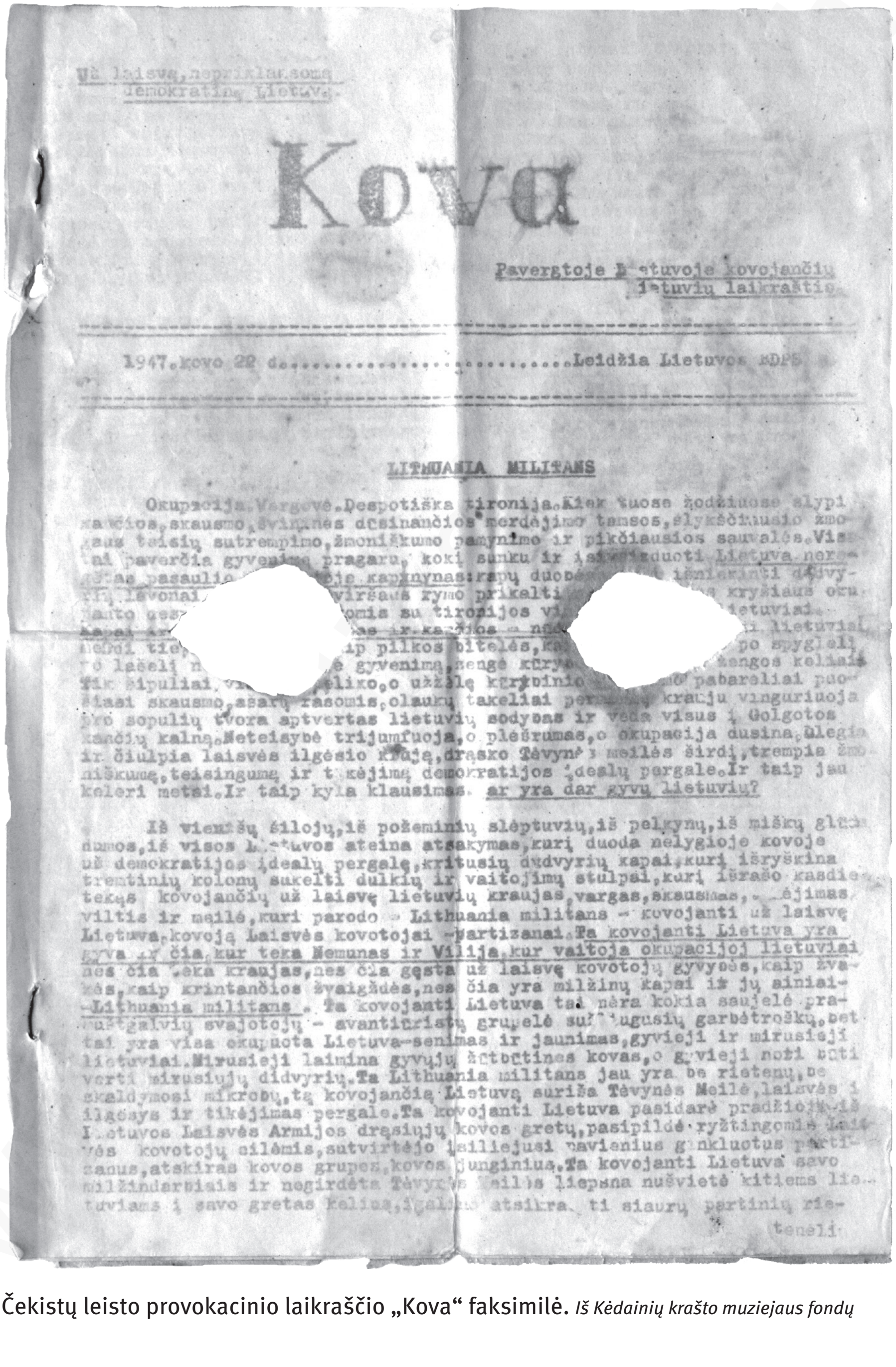

Už laisvą, nepriklausomą demokratinę Lietuvą.

Kova

Pavergtoje Lietuvoje kovojančių lietuvių laikraštis.

1947.kovo 22 d. .... Leidžia Lietuvos KDPS

LITHUANIA MILITANS

Okupacija. Vergovė. Despotiška tironija. Kiek tuose žodžiuose slypi kančios, skausmo, švinines dusinančios merdėjimo tamsos, šlykščiausio žmogaus teisių sutrempimo, žmoniškumo pamynimo ir pikčiausios sauvalės. Visa tai paverčia gyvenimą pragaru, kokį sunku ir įsivaizduoti. Lietuva nereikėtas pasaulio [illegible] kapinynas: kapų duobės [illegible] išniekinti didvyrių lavonai [illegible] viršaus rymo prikalti [illegible] kryžiaus okupanto [illegible] omis su tironijos v[illegible] lietuviai. [illegible] ir kančios [illegible] lietuviai [illegible] tie[illegible] ip pilkos bitelės, ka[illegible] po spygliį [illegible] lašelį [illegible] gyvenimą, zengė kūry[illegible] zengos keliais tik šipuliai [illegible] liko, o užžėlę kryžbinio [illegible] pabarėliai puošiasi skausmo, ašarų rasomis, olaukų takeliai per[illegible] krauju vinguriuoja pro sopulių tvora aptvertas lietuvių sodybas ir veda visus į Golgotos kančių kalną. Neteisybė trijumfuoja, o plėšrumas, o okupacija dusina, ūlegia ir čiulpia laisvės ilgėsio kraują, drasko Tėvynės meilės širdį, trempia žmoniškumą, teisingumą ir tikėjimą demokratijos idealų pergale. Ir taip jau keleri metai. Ir taip kyla klausimas. ar yra dar gyvų lietuvių?

Iš viensėų šilojų, iš požeminių slėptuvių, iš pelkynų, iš miškų glūdumos, iš visos Lietuvos ateina atsakymas, kurį duoda nelygioje kovoje už demokratijos idealų pergalę, kritusių didvyrių kapai, kurį išryškina trentinių kolonų sukelti dulkių ir vaitojimų stulpai, kurį išrašo kasdien tekąs kovojančių už laisvę lietuvių kraujas, vargas, skausmas, [illegible]ėjimas, viltis ir meilė, kuri parodo – Lithuania militans – kovojanti už laisvę Lietuva, kovoją Laisvės kovotojai – partizanai. Ta kovojanti Lietuva yra gyva ir čia, kur teka Nemunas ir Vilija, kur vaitoja okupacijoj lietuviai nes čia teka kraujas, nes čia gęsta už laisvę kovotojų gyvybės, kaip žvakės, kaip krintančios žvaigždės, nes čia yra milžinų kapai ir jų ainiai – Lithuania militans. Ta kovojanti Lietuva tai nėra kokia saujelė pražūtgalvių svajotojų – avantiūristų grupelė su[illegible]ugusių garbėtroškų, bet tai yra visa okupuota Lietuva – senimas ir jaunimas, gyvieji ir mirusieji lietuviai. Mirusieji laimina gyvųjų šventines kovas, o gyvieji nori būti verti mirusiųjų didvyrių. Ta Lithuania militans jau yra be rietenų, be skaldymosi mikrobų, tą kovojančią Lietuvą suriša Tėvynės Meilė, laisvės ilgėsys ir tikėjimas pergale. Ta kovojanti Lietuva pasidarė pradžioje iš Lietuvos Laisvės Armijos drąsiųjų kovos gretų, pasipildė ryžtingomis Laisvės kovotojų eilėmis, sutvirtėjo įsiliejusi pavienius ginkluotus partizanus, atskiras kovos grupes, kovos junginius. Ta kovojanti Lietuva savo milžindarbiais ir negirdėta Tėvynės Meilės liepsna nušvietė kitiems lietuviams į savo gretas kelius, įgalino atsikratyti siaurų partinių rietenėlių

Čekistų leisto provokacinio laikraščio „Kova“ faksimilė. *Iš Kėdainių krašto muziejaus fondų*

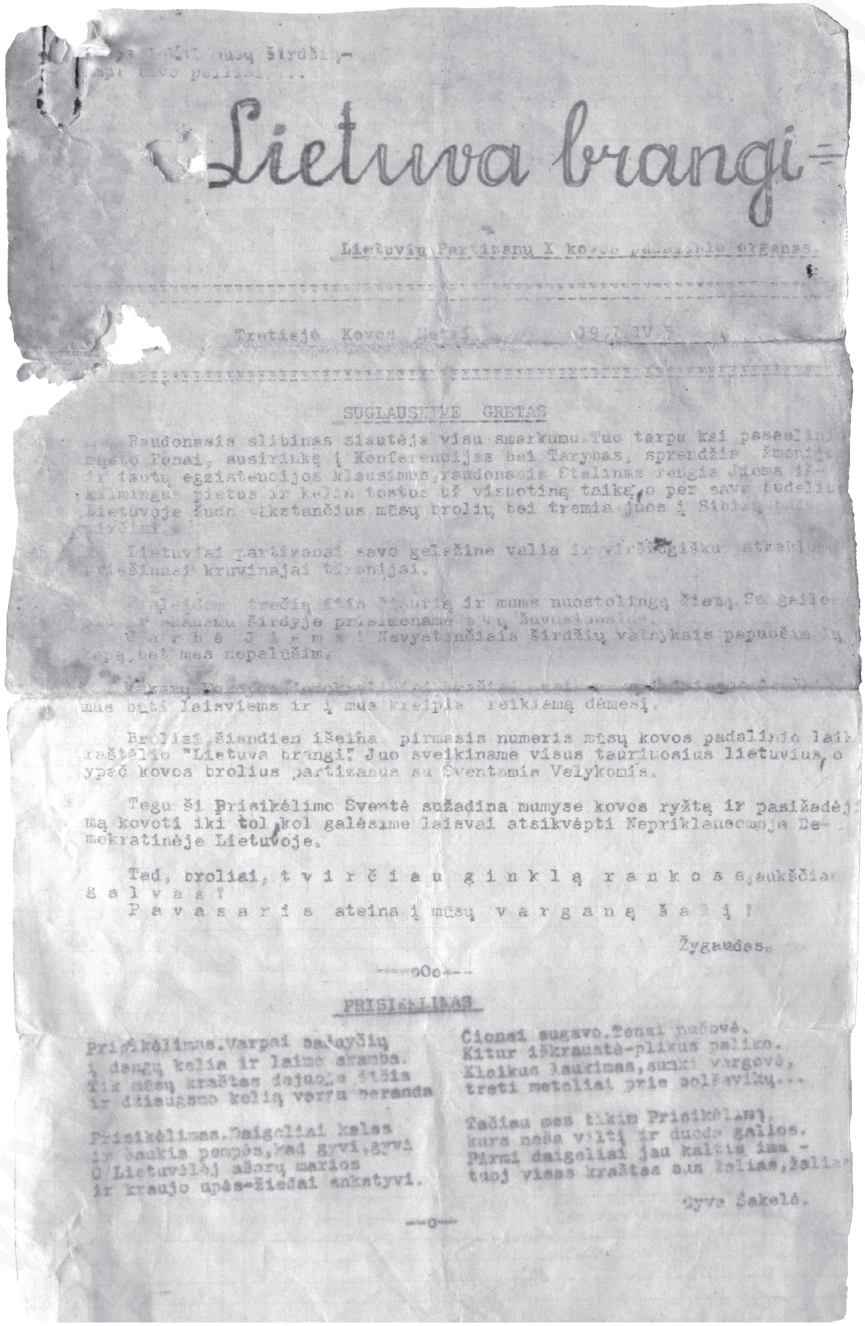

[illegible] mūsų širdžių-
[illegible] tavo pelilai...

Lietuva brangi

Lietuvių Partizanų X kovos padalinio organas.

Tretiejė Kovos Metai 1947.IV.[illegible]

SUGLAUSKIME GRETAS

Raudonasis slibinas siautėja visu smarkumu. Tuo tarpu kai pasaulinio masto Ponai, susirinkę į Konferencijas bei Tarybas, sprendžia žmonijos ir tautų egzistencijos klausimus, raudonasis Stalinas rengia jiems iškilmingus pietus ir kelia tostus už visuotinę taiką, o per savo budelius Lietuvoje žudo [illegible]kstančius mūsų brolių bei tremia juos į Sibiro [illegible] girčias.

Lietuviai partizanai savo geležine valia ir [illegible]giška atkaklumu priešinasi kruvinajai tironijai.

[illegible] trečią [illegible] ir mums nuostolingą žiemą. Su gailesčiu ir skausmu širdyje prisimename [illegible] žuvusiuosius.

Garbė Jiems! Nevystančiais širdžių vainikais papuošim jų kapą, bet mes nepalūšim.

[illegible] mus būti laisviems ir į mus kreipia reikiamą dėmesį.

Broliai, šiandien išeina pirmasis numeris mūsų kovos padalinio laikraštėlio "Lietuva brangi". Juo sveikiname visus tauriuosius lietuvius, o ypač kovos brolius partizanus su Šventomis Velykomis.

Tegu ši Prisikėlimo Šventė sužadina mumyse kovos ryžtą ir pasižadėjimą kovoti iki tol, kol galėsime laisvai atsikvėpti Nepriklausomoje Demokratinėje Lietuvoje.

Tad, broliai, tvirčiau ginklą rankose, aukščiau galvas!
Pavasaris ateina į mūsų varganą šalį!

Žygaudas.

---oOo---

PRISIKĖLIMAS

Prisikėlimas. Varpai bažnyčių
į dangų kelia ir laimo skamba.
Tik mūsų kraštas dejuoja [illegible]
ir džiaugsmo kelią verguo[illegible]

Prisikėlimas. Daigeliai kelas
ir šaukia pempės, kad gyvi, gyvi
O Lietuvėlėj ašarų marios
ir kraujo upės-žiedai ankstyvi.

Čionai sugavo. Tenai nušovė.
Kitur iškraustė-plikus paliko.
Klaikus laukimas, sunki vargovė,
treti metaliai prie bolševikų...

Tačiau mes tikim Prisikėlimą,
kurs neša viltį ir duoda galios.
Pirmi daigeliai jau kaltis ima -
tuoj visas kraštas bus žalias, žalias

Gyva Šakelė.

---o---

Vyčio partizanų apygardoje leisto pogrindžio laikraščio „Lietuva brangi“ faksimilė.
Iš Kėdainių krašto muziejaus fondų

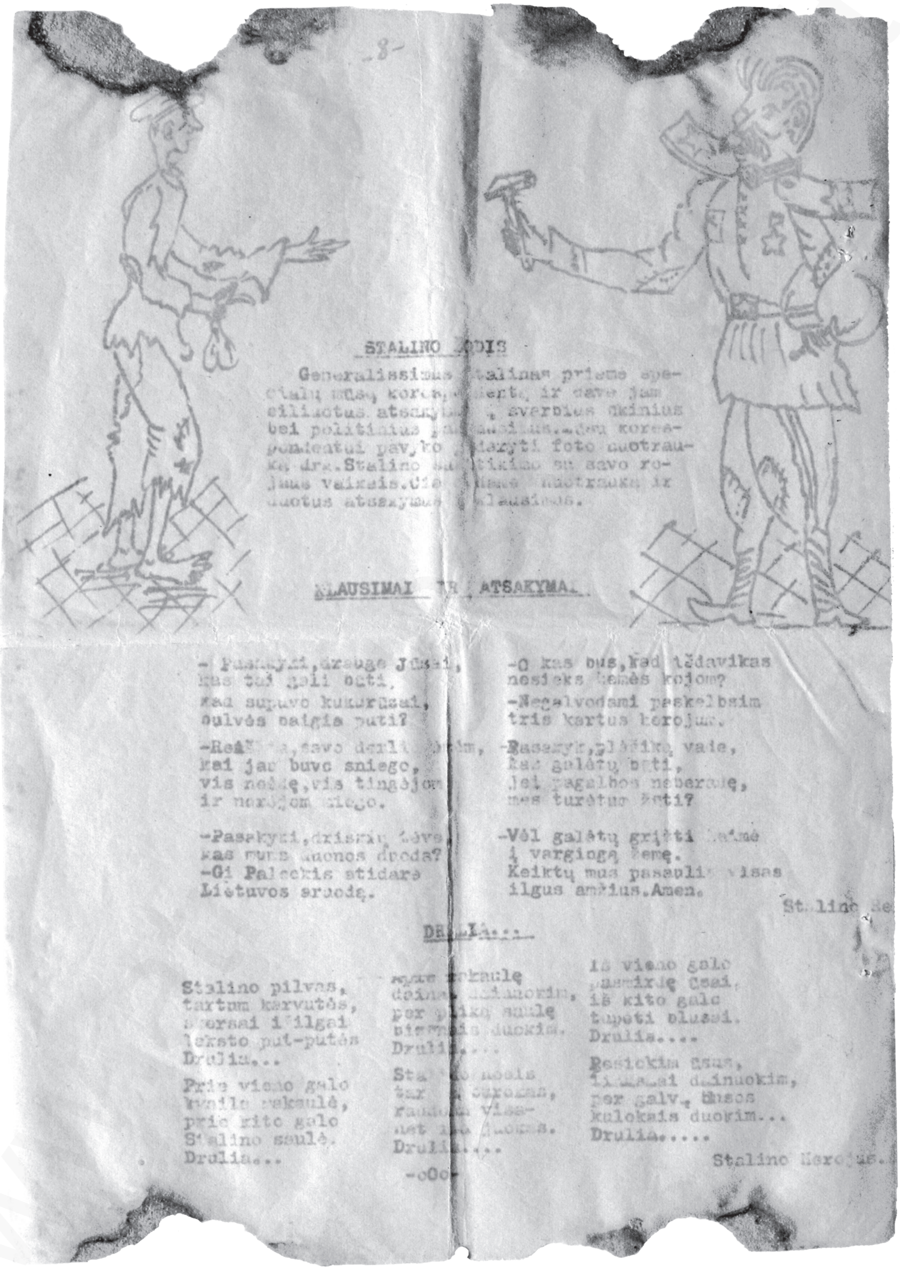

-8-

STALINO [illegible]DIS

Generalissimus [illegible]talinas priėmė specialų mūsų kore[illegible]dentą ir savo jam siūlė [illegible] atsakymus į svarbius ūkinius bei politinius [illegible] [illegible] korespondentui pav[illegible]ko [illegible]daryti foto nuotrauką drg. Stalino [illegible]tikimo su savo rojaus vaikais. Čia [illegible] nuotrauką ir duotus atsakymus [illegible]klausimus.

[illegible]LAUSIMAI [illegible] ATSAKYMA[illegible]

-[illegible], drauge J[illegible],
kas tai gali būti,
kad supuvo kukurūzai,
bulvės baigia pūti?

-Re[illegible], savo darl[illegible],
kai jau buvo sniego,
vis nešdę, vis tingėjom
ir norėjom miego.

-Pasakyki, driskių tėve,
kas mums duonos duoda?
-Gi Paleckis atidarė
Lietuvos aruodą.

-O kas bus, kad [illegible]davikas
nesieks žemės kojom?
-Negalvodami paskelbsim
tris kartus herojum.

-[illegible]asakyk, [illegible] vaie,
kas galėtų būti,
jei pagalbos [illegible],
mes turėtum [illegible]ūti?

-Vėl galėtų grįžti [illegible]
į vargingą žemę.
Keiktų mus pasaulis visas
ilgus amžius. Amen.

St[illegible]lino [illegible]

DR[illegible]LIA...

Stalino pilvas,
tartum karvutės,
[illegible]ersai i[illegible]ilgai
[illegible]ksto put-putės
Drulia...

Prie vieno galo
[illegible] [illegible]ksaulė,
prie kito galo
Stalino saulė.
Drulia...

[illegible] [illegible]kaulę
[illegible] [illegible]dainuokim,
per [illegible] saulę
[illegible] duokim.
Druli[illegible]...

Sta[illegible] nosis
[illegible] [illegible],
[illegible] vis[illegible]
[illegible] [illegible].
Druli[illegible]...

-oOo-

Iš vieno galo
[illegible] Csai,
iš kito galo
[illegible] [illegible].
Drulia....

[illegible]esiokim [illegible],
[illegible] dainuokim,
per galv[illegible] [illegible]
kulokais duokim...
Drulia....

Stalino [illegible]

Vyčio partizanų apygardoje leisto pogrindžio laikraščio „Lietuva brangi“ faksimilė.
Iš Kėdainių krašto muziejaus fondų

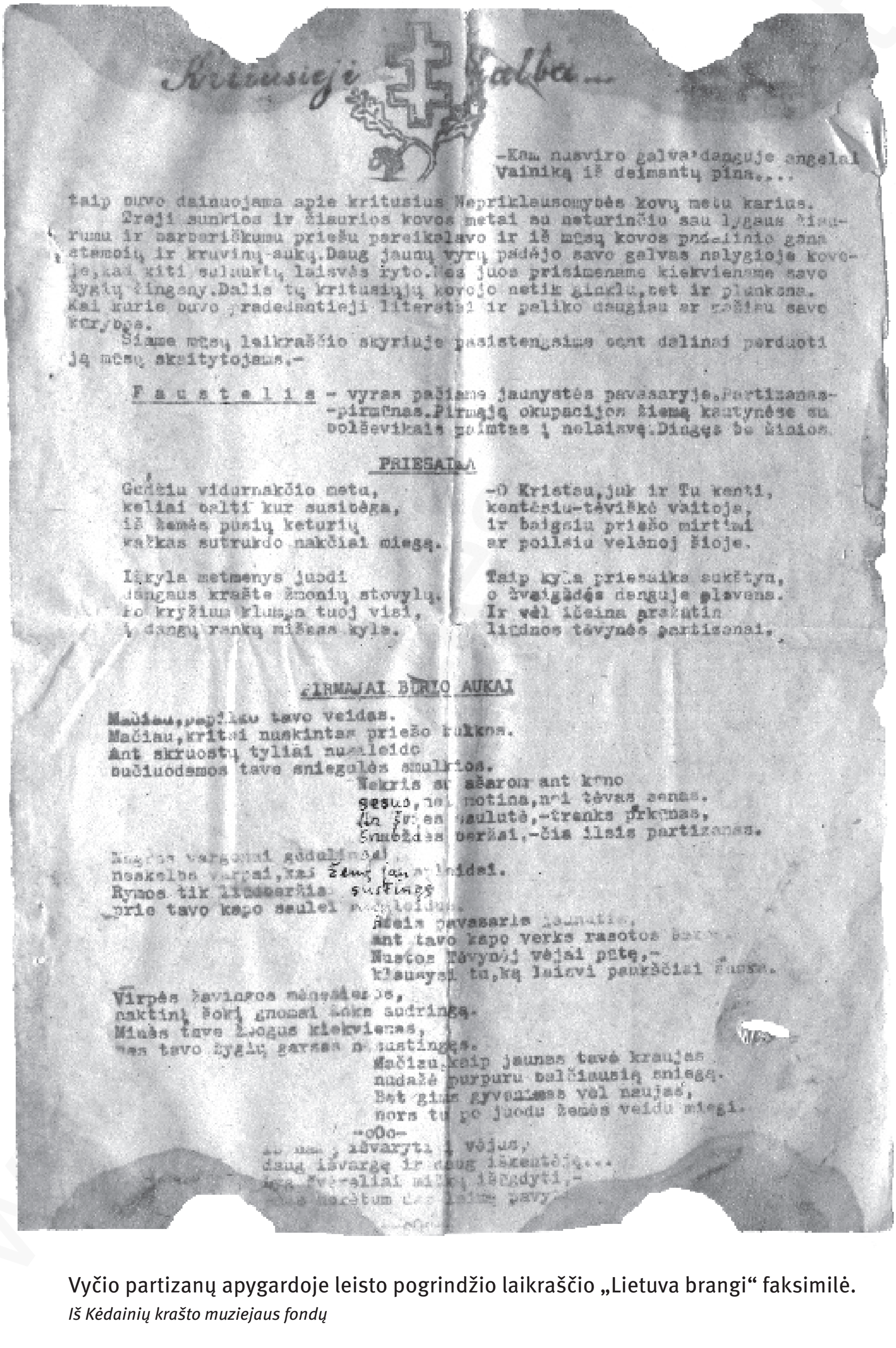

Kritusieji kalba...

-Kam nusviro galva, danguje angelai
Vainiką iš deimantų pina....

taip buvo dainuojama apie kritusius Nepriklausomybės kovų metu karius.
Treji sunkios ir žiaurios kovos metai su neturinčiu sau lygaus žiaurumu ir barbariškumu priešu pareikalavo ir iš mūsų kovos pradininkų gana stambių ir kruvinų aukų. Daug jaunų vyrų padėjo savo galvas nelygioje kovoje, kad kiti sulauktų laisvės ryto. Mes juos prisimename kiekviename savo žygių žingsny. Dalis tų kritusiųjų kovojo netik ginklu, bet ir plunksna. Kai kurie buvo pradedantieji literatai ir paliko daugiau ar mažiau savo kūrybos.
Šiame mūsų laikraščio skyriuje pasistengsime bent dalinai perduoti ją mūsų skaitytojams.-

F a u s t e l i s - vyras pačiame jaunystės pavasaryje. Partizanas-pirmūnas. Pirmąją okupacijos žiemą kautynėse su bolševikais paimtas į nelaisvę. Dingęs be žinios.

PRIESAIKA

Gedžiu vidurnakčio metu,
keliai balti kur susibėga,
iš keturių pusių keturių
kažkas sutrukdo nakčiai miegą.

Iškyla metmenys juodi
dangaus krašte žmonių stovylų.
Ko kryžiaus klumpa tuoj visi,
į dangų rankų miškas kyla.

-O Kristau, juk ir Tu kenti,
kentėsiu-tėviškė vaitoja,
ir baigsiu priešo mirtimi
ar poilsiu velėnoj šioje.

Taip kyla priesaika sukštyn,
o žvaigždės danguje plaukia.
Ir vėl išeina grakščiai
liūdnos tėvynės partizanai.

PIRMAJAI BŪRIO AUKAI

Mačiau, papilkau tavo veidas.
Mačiau, kritai nuskintas priešo kulkos.
Ant skruostų tyliai nusileido
bučiuodamos tave snieguolės smulkios.
Nekris su ašarom ant kūno
sesuo, nei motina, nei tėvas senas.
[illegible] saulutė,-tranks perkūnas,
Šnabždės beržai,-čia ilsis partizanas.

[illegible] vargonai gedulingai
neskelbs varpai, kai žemę [illegible]
Rymos tik liūdnaberžiai sustingę
prie tavo kapo saulei [illegible].
Ateis pavasaris [illegible],
ant tavo kapo verks rasotos [illegible].
Nustos Tėvynėj vėjai pūtę,-
klausysi tu, ką laisvi paukščiai [illegible].

Virpės žavingos mėnesienoje,
naktinį šokį gnomai šoks audringą.
Minės tave žmogus kiekvienas,
nes tavo žygių garsas nenustingęs.
Mačiau, kaip jaunas tavo kraujas
nudažė purpuru baltčiausią sniegą.
Bet gims gyvenimas vėl naujas,
nors tu po juodu žemės veidu miegi.
-oOo-
[illegible], išvaryti į vėjus,
daug išvargę ir daug iškentėję...
[illegible] žvėraliai miškų išgąsdyti,-
[illegible] norėtum [illegible] pavy[illegible]

Vyčio partizanų apygardoje leisto pogrindžio laikraščio „Lietuva brangi“ faksimilė.
Iš Kėdainių krašto muziejaus fondų

priešintis ginklu. Atmetė ir klastingus jo siūlymus suregistruoti visus ginklus ir paslėpti tolesnei kovai, registruoti partizanus remiančių ūkininkų pavardes, kad vėliau jie būtų „tinkamai įvertinti“.

Dar netikėdamas perspėjimais, kad J. Markulis yra išdavikas, D. Vaitelis-Briedis dalyvavo ir 1947 m. rugpjūčio 29 d. jo suorganizuotame trijų partizanų apygardų – Žemaičių, Didžiosios kovos ir Vyčio – atstovų suvažiavime. Yra išlikęs į rusų kalbą išverstas šio suvažiavimo protokolas.

Versta iš lietuvių kalbos
Kopijos kopija

Pirmojo Lietuvos laisvės kovotojų Bendro demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio Karinės kolegijos aktyvių junginių sąskrydžio-suvažiavimo
PROTOKOLAS:

1947 metų rugpjūčio 29 d. N miške įvyko 1-asis LLK BDPS Karinės kolegijos aktyvių junginių sąskrydis.

Dalyvavo: „BDPS“ komiteto atstovas – daktaras NARUTAVIČIUS [Juozas Markulis. – *V. S.*], „LLA“ Žemaičių apygardos vado pavaduotojas – NURMIS, „Didžiosios kovos“ apygardos vadas – „UOSIS“, „VYČIO“ apygardos vadas – „BRIEDIS“ ir jo pavaduotojas – „PLERNA“ [PLERPA].

Suvažiavimo posėdžiui pirmininkavo daktaras NARUTAVIČIUS.

Posėdis prasidėjo pamaldomis už žuvusius partizanus, kurias atlaikė BDPS kapelionas.

Pasiūlyta tokia darbotvarkė:

1. Susipažinimas su posėdžio delegatais ir mandatų patikrinimas.
2. Darbo tvarkos paskelbimas.
3. Apygardų vadų pranešimai.
4. „Gyventi arba žūti“ – BDPS k-to atstovo pranešimas.
5. Diskusijos.

www.laisvesknygos.lt

6. Deklaracijos priėmimas ir pasirašymas.

7. Einamieji klausimai.

8. Suvažiavimo užbaigimas.

Pasiūlyta darbotvarkė patvirtinta be pakeitimų.

1-uoju klausimu apygardų atstovai prisistatė suvažiavimo posėdžiui ir pateikė reikalaujamus dokumentus.

2-uoju darbotvarkės klausimu buvo padaryti apygardų atstovų pranešimai apie apygardų sukūrimą, partizanų veiklą, veiklos sąlygas ir kt.

a) „LLA“ Žemaičių apygardos atstovas papasakojo apie apygardos kūrimo eigą, jos veiklą, pasiekimus ir netektis. Pranešime buvo nurodyta, kad apygarda apima 10 Žemaitijos apskričių ir nuo 1947 m. pavasario priklauso BDPS komitetui ir palaiko su juo ryšius;

b) „Didžiosios kovos“ apygardos vadas savo pranešime pažymėjo, kad apygarda sukurta 1944 m. rudenį, jos įkūrėju laikomas „Žalias velnias“. Apygarda padalinta į dvi brigadas: „A“ ir „B“. Per 3 metus prarado gana daug žmonių. Vadovaujasi nauja taktika. Partizanų elgesys – pasyvus;

c) „VYČIO“ apygardos vadas „BRIEDIS“ savo pranešime atkreipė dėmesį, kad „VYČIO“ apygarda sukurta fronto sąlygomis. Pirmas vadas buvo ltn. KRIKŠTAPONIS. Buvo aukų, bet laikosi apygarda pakankamai gerai.

Po pranešimų – BDPS komiteto atstovo daktaro NARUTAVIČIAUS paskaita-pranešimas „Gyventi arba žūti“. Atstovas plačiai apibūdino 3-ejų metų partizanų veiklą Lietuvoje, mūsų padėtį užsienio politikoje, kalbėjo apie daugybę aukų, jų pateisinimą ir pasiūlė partizanams vadovautis pasyvesne savo veiksmų taktika, kad būtų išsaugota daugiau lietuviško kraujo. Baigti tarpusavio ginčus. Taip pat atkreipė dėmesį į užsienio lietuvių politinių srovių nesutarimus ir pražūtingą jų akciją, vykdomą mūsų nenaudai.

Diskusijose aktyviai dalyvavo visi suvažiavimo dalyviai ir buvo išsiaiškinti įvairūs klausimai.

4-uoju darbotvarkės klausimu skaitoma BDPS deklaracija. Vadovavimo partizanams klausimu p. PLERNOS [PLERPOS], BRIEDŽIO ir kt. pasiūlymu

NUTARTA: Lietuvą suskirstyti į tris sritis ir joms vadovauti pavesti sričių vadams. Sričių vadai sudaro vadovaujamąjį partizanų komitetą ir dirba kartu su BDPS komitetu. Sričių vadus renka apygardų vadai iš BDPS pasiūlytų kandidatų.

Sričių vadai turi būti:

a) Lietuvos kariuomenės karininkai

b) aktyvūs ginkluoti partizanai nuo 1944 m.

c) politiškai nesusikompromitavę, tvirtos moralės lietuvių tautybės asmenys.

Spauda: Centras savo spaudos organą siunčia į apygardas, kurios jį daugina savo nuožiūra. Užmegzti ir palaikyti ryšį su Vakarais pavesti BDPS komitetui ir sričių vadams.

Pogrindžio organizacijos „Auksinė gvardija“ prašymą įsitraukti į VLAK atmesti kaip neatitinkantį Lietuvos interesų. Informuoti Lietuvos nacionalinės partijos Centro komitetą, kad jos organizacijų nariai į VLAK gali įsitraukti individualiai. Apie savavališkus partizanų veiksmus prieš pavienius gyventojus turi būti pranešta sričių vadams. (Turimi galvoje mirties nuosprendžiai).

Daugiau klausimų nekilo. Pasirašoma deklaracija ir suvažiavimo posėdis baigiamas.

Šio protokolo pasirašyti 2 egzemplioriai, vienas iš jų bus nusiųstas BDPS komitetui, kitas paliktas „VYČIO“ apygardos archyve.

DR. J. A. NARUTAVIČIUS
Suvažiavimo pirmininkas
ŠVIESA, NURMIS, BRIEDIS, UOSIS, PLERNA [PLERPA]

ŽYGAUDAS – suvažiavimo sekretorius

Kopija tikra: Adjutantas (VAITKUS)
M. Š.
KOPIJOS KOPIJA TIKRA (SAKALAS)
IŠVERTĖ: Jaunesn. leitenantas (KAZLAUSKAS)

48 m. 3. 4.

TIKRA: [įrašai ranka neįskaitomi. – *V. S.*]

LYA, f. K-41, ap. 1, b. 203, l. 492–493
Versta iš rusų kalbos

www.atmintiesvyciai.lt

Kaip matyti iš šio protokolo, J. Markulis perėmė vadovavimą Žemaičių, Vyčio, Didžiosios kovos partizanams. Nuo šiol visų vadų skyrimas ir jų veiksmai turėjo būti derinami su juo, o per jį, savaime suprantama, – su MGB. Laimei, partizanai netrukus J. Markulio klastą išsiaiškino ir visi jo planai žlugo.

Siekdami apsaugoti nuo pelnyto atpildo, 1948 m. J. Markulį saugumiečiai išsiuntė į Leningrado Pavlovo fiziologijos institutą „pasitobulinti“.

www.atmintiesknygos.lt

D. Vaitelio-Briedžio žūtis

„Kai aš žūsiu,
neieškokit mano kapo,
nes Lietuvoje yra visur
šventa žemė.“

Danielius Vaitelis-Briedis

Kai išvargęs ilsėjos Vaitelis
Po žygių ir mūšių sunkių,
Ošiančiais miško takeliais
Mirtis atslinko žiauri.

Autorius nežinomas

1948 m. pavasarį Vyčio apygardos partizanų likvidavimo planams vykdyti į Ukmergės apskritį pasitelkiami tuo metu Lietuvoje dislokuoti Kirovo srities kariniai daliniai. Išskirstyti nedidelėmis grupėmis, kariai šukavo miškus ir kaimus ieškodami partizanų. Leitenanto Prismotrovo vadovaujama operatyvinė karių grupė, gegužės 13 d. 10 val. ryto eidama per Taujėnų valsčiaus Juodvisinės kaimą, atsitiktinai pastebėjo iš pamiškės rūkstančius dūmus ir, patraukusi link jų, pamatė prie laužo besiilsinčius tris partizanus. Tai buvo apygardos vadas D. Vaitelis-Briedis, jo pavaduotojas J. Kilijonas-Mikas ir štabo apsaugos būrio vadas A. Šyvys-Šalapka. Visiškai netikėtai užklupti, visi trys žuvo.

Apie įvykdytą operaciją vietinių saugumo struktūrų viršininkai raportavo savo viršininkams į Vilnių, o šie – į Maskvą, dar nenustatę visų žuvusiųjų. Matyt, kiekvienas labai skubėjo, norėdamas būti pirmas ir gauti medalių, nes raportuose, pranešimuose nurodytos skirtingos žuvusiųjų pavardės, juos atpažinusių žmonių skaičius ir kt. Pavyzdžiui, SSSR MGB įgaliotinio generolo majoro Misiurovo ir MGB Ukmergės skyriaus viršininko N. Pachomyčevo telegramoje, 1948 m. gegužės 15 d. išsiųstoje SSSR valstybės saugumo ministro pavaduotojui S. Ogolcovui ir Lietuvos SSR valstybės saugumo ministrui D. Jefimovui, vietoj D. Vaitelio-Briedžio pavaduotojo J. Kilijono-Miko nurodytas Jonas Kvelskas, o trečiasis partizanas – neatpažintas. Iš žuvusiuosius atpažinusių 9 žmonių 4 įvardyti kaip „mūsų šaltiniai“.

www.atminties-knygos.lt

Iš Ukmergės Visiškai slaptai

pranešimas per „VČ“

TSRS VALSTYBĖS SAUGUMO MINISTRO PAV.
GENEROLUI LEITENANTUI

drg. OGOLCOVUI

LIETUVOS TSR VALSTYBĖS SAUGUMO MINISTRUI
GENEROLUI MAJORUI

drg. JEFIMOVUI

Pranešame, kad, vykdant Jūsų nurodymą dėl kovos su banditizmu stiprinimo, 48 m. 5.13 į Lėno miškus buvo permesta keletas operatyvinių karių grupių. Taujėnų valsč. Užulėnio, Užunerio ir Juodvisinės kaimų rajone, kur, agentų duomenimis, periodiškai būdavo Vaitelio vadovaujamos „VYČIO“ apygardos banditų štabo nariai, veikė iš Kirovo srities MGB Vald. komandiruoto vyr. ltn. PRISMOTROVO vadovaujama operatyvinė karių grupė, kurioje buvo MGB VV 7/25 S. P. vyr. seržantas KRUPININ ir 6 kareiviai.

10.00 ryto grupė, Juodvisinės k. rajone išėjusi iš „VANOS“ [Lėno] miško, pasidalijo į dvi dalis, viena iš jų, kurioje buvo vyr. ltn. PRISMOTROV, vyr. seržantas KRUPININ ir du kareiviai, pamatė, kaip vežimu važiuojantis valstietis mojavo ranka miško link, duodamas kažkokius signalus. Grupė įėjo į mišką ir metėsi duodamų signalų kryptimi. Miško pakraštyje buvo pastebėtas laužas, prie kurio sėdėjo trys žmonės. Mūsų grupė, slapčia prisėlinusi iki laužo 7–10 m. atstumu ir, įsitikinusi, kad prie jo sėdi banditai, atidengė ugnį ir visus tris banditus nušovė.

Pas žuvusiuosius rasta: kulkosvaidis – 1, automatas – 1, pistoletai – 2, granatos – 3, kovinių šovinių – 350, įvairių laiškų, nuotraukų ir „BDPS“ nacionalistinio pogrindžio centro direktyvinių nurodymų.

Ant vieno pistoleto yra užrašas „DV“. Per surengtą atpažinimą nustatyta, kad žuvusieji yra:

1. VAITELIS Danilas [Danielius], Petro s., g. 1908 [1913] m., Ukmergės ap-

www.laisvesknygos.lt

skrities, Pagirių valsč. Aneliavos k., iš st. buožių, buv. Lietuvos kariuomenės ltn., „VYČIO“ banditų apygardos vadas, slapyv. „ATAMANAS“ ir „BRIEDIS“.

2. KVELSKAS [KILIJONAS] Jonas, g. Ukmergės apskrities to paties valsč. Pagirių mstl., iš st. buožių, „VYČIO“ banditų apygardos vado pav., turėjo slapyvardį „MIKAS“.

Trečias žuvęs banditas neatpažintas. Tikriausiai buvo atvykęs iš kitos banditų formuotės. Žuvusiuosius atpažino 9 žm., keturi iš jų mūsų šaltiniai ir VAITELIO brolio žmona VAITELIENĖ.

Vykdant operaciją, iš mūsų pusės niekas nežuvo. Likviduojant „VYČIO“ apygardos štabo vadovybę, pasižymėjo:

tiesiogiai dalyvavę likviduojant štabo grupę:

1. Oper. karių grupės vadovas vyr. ltn. PRISMOTROV Arkadij Isajevič.

2. Vyr. seržantas KRUPIN [prieš tai buvo KRUPININ. – *V. S.*] Nikolaj Georgijevič, nušovė du banditus.

3. Eilinis MANYŠEV Ivan Pavlovič, nušovė vieną banditą.

4. Jefreitorius VASILJEV Piotr Gavrilovič.

Operaciją užtikrino:

1. MGB Taujėnų VO virš. kapitonas RATAZENKO Moisej Severjanovič.

2. MGB UO 2-N posk. virš. pav. ltn. KNIAZEV Lev Prochorovič.

Prašome nurodytus draugus apdovanoti, nes jie to verti.

TSRS MGB ĮGALIOTINIS
GENEROLAS MAJORAS

MISIUROV

MGB UKMERGĖS UO VIRŠININKAS
PAPULKININKIS

PACHOMYČEV

Nr. 198
1948 m. gegužės15 d.
PERDAVĖ: KNIAZEV
PRIĖMĖ: SAVINOV

LYA, f. K-41, ap. 1, b. 1777, l. 53–54
Versta iš rusų kalbos

Tos pačios dienos Lietuvos SSR valstybės saugumo ministro D. Jefimovo raporte SSSR valstybės saugumo ministrui V. Abakumovui (*LYA, f. K-41, ap. 1, b. 203, l. 90–91*) nurodyta, kad Ukmergės apskrities, Taujėnų valsčiaus Juodvisinės kaime buvo likviduotas Vyčio apygardos vadas Danielius Vaitelis, jo pavaduotojas Jonas Kilijonas ir apygardos štabo adjutantas Žygaudas ir kad tai patvirtina 10 žmonių, gerai pažinojusių Vaitelį, iš kurių 5 „mūsų agentai“. Beje, Žygaudo – A. Smetonos užpuolimo vietoje nebuvo ir jis liko gyvas.

Dar viename raporte (*LYA, f. K-41, ap. 1, b. 203, l. 393)* žuvusiaisiais įvardyti apygardos vadas Danielius Vaitelis-Briedis, jo pavaduotojas Jonas Kilijonas-Mikas ir asmeninis vado adjutantas – Vokietis, buvęs vokiečių kariuomenės karys.

Tik vėliau, liepos 20 d., MGB Ukmergės skyriaus viršininko N. Pachomyčevo pasirašytoje pažymoje *(LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-19557, l. 59)* visi žuvusieji įvardyti teisingai.

Išskyrus vardą ir gimimo metus, D. Vaitelio pavardė visuose pranešimuose, pažymose ir kituose dokumentuose nurodyta teisingai. Galbūt todėl, kad jis turėjo išskirtinę žymę – buvo plikas. Kiti žuvusieji klaidingai galėjo būti įvardyti ir dėl to, kad tuo metu žuvusių partizanų atpažinti pakviesti liudininkai, norėdami suklaidinti tyrėjus, dažnai sąmoningai sakydavo kitas pavardes. Dažniausiai būdavo sakomos gyvų partizanų pavardės, kad, įtraukti į žuvusiųjų sąrašus, jie nebūtų ieškomi.

D. Vaitelio-Briedžio, J. Kilijono-Miko ir A. Šyvio-Šalapkos žūties aplinkybės ir jų ryšininko Mykolo Petkevičiaus „nusikaltimo įrodymai“ labai smulkiai aprašyti partizanų žūties vietos apžiūros protokole.

„Vyčio“ apygardos banditų formuotės vado VAITELIO Danilo [Danieliaus], Petro s., jo pavaduotojo KILIJONO Jono, Mykolo sūnaus, slapyvardžiu „Mikas“, ir adjutanto ŠYVIO Antano, Alfonso s., likvidavimo, įvykdyto 1948 metų gegužės 13 d., vietos apžiūros

PROTOKOLAS

1948 metų spalio 1 d. mes, žemiau pasirašiusieji: MGB Ukmergės UO vyr. tardytojas leitenantas PARANIČEV, MGB UO tardytojas leitenantas SAIGAK, dalyvaujant MVD LPO karinio prokuroro pad. justicijos majorui STRIUKOVUI, MGB Ukmergės UO liaudies gynėjų būrio kovotojui ŠEMETAI ir kaltinamajam PETKEVIČIUI M. A., siekdami patikrinti operatyvinės karių grupės narių, dalyvavusių likviduojant aukščiau nurodytus banditų formuotės vadus, – vyr. seržanto KRUPINO N. G. ir vyr. leitenanto PRISMOTROVO A. I. parodymus, kad, 1948 m. gegužės 13 d. šukuodami Taujėnų valsčiaus Juodvisinės k. vienkiemius, jie atkreipė dėmesį į bulvių lauke dirbantį valstietį, šiuo metu kaltinamąjį Petkevičių M. A., kuris, mojuodamas kepure, davė signalus į miško pusę, kur buvo matyti laužo dūmai. Pastebėję tuos signalus, jie patraukė į Lėno miško šiaurinį pakraštį ir, eidami pamiške priešais Petkevičiaus namą, aptiko ir likvidavo aukščiau nurodytus banditų vadus.

Šias aplinkybes kaltinamasis PETKEVIČIUS neigia ir tvirtina, kad jis banditų nematė ir signalų jiems nedavė.

Nuvykus į vietą, nustatyta:

1. Petkevičiaus vienkiemis yra Juodvisinės k. šiaurės vakarų dalyje ir iš pietų, vakarų ir šiaurės pusės ribojasi su gūdžiu Lėno mišku /žr. vienkiemio išsidėstymo schemą/. Atstumas nuo namo iki pamiškės iš pietų pusės – 100 metrų, iš vakarų – 150 metrų, iš šiaurės – 90 metrų. Kelias į Petkevičiaus vienkiemį eina iš rytinės Juodvisinės k. pusės ir baigiasi prie Lėno miško. Artimiausias vienkiemis – už 170 metrų į pietryčius nuo Petkevičiaus namo /šis vienkiemis negyvenamas, anksčiau jame gyveno Auglys V. P./, kiti vienkiemiai yra toliau kaip už kilometro į rytus nuo Petkevičiaus namo. Pastatai Petkevičiaus vienkiemyje išsidėstę taip: pirtis – už 100 metrų į pietvakarius nuo namo, Lėno miško

pakraštyje, kiemas – už 30 metrų į pietus, toje pačioje pusėje už 60 metrų yra daržinė. Namo langai yra šiaurinėje ir rytinėje pusėje, įėjimas į namą – šiaurinėje pusėje. Per rytinėje pusėje esančius langus gerai matyti visas kelias 2 km atstumu. Per šiaurinėje pusėje esančius langus gerai matyti pamiškė /banditų vadų likvidavimo vieta/ /žr. schemą/.

2. Banditai likviduoti pačiame miško pakraštyje už 90 metrų į šiaurę nuo namo. Banditų vado Vaitelio ir kitų likvidavimo vietoje rasta laužo liekanų. Nuo banditų likvidavimo vietos į namo pusę matomumas geras, vietovė atvira.

3. Kaltinamasis Petkevičius parodė vietą, kur jis buvo, kai mojavo kepure. Jis buvo ant kelio, einančio nuo jo vienkiemio į Juodvisinės k., 30 metrų atstumu nuo namo ir 120 metrų atstumu nuo banditų stovyklavietės. Vietovė atvira ir gerai matoma. /Žr. schemą/

Atlikus signalų davimo eksperimentą – iš Petkevičiaus buvimo vietos mojuojant kepure į banditų stovyklavietės pusę, nustatyta, kad signalai gerai matomi, taip pat kad tie signalai gerai matomi ir iš operatyvinės karių grupės judėjimo vietos.

4. Netoli Petkevičiaus namo šiaurinėje pusėje rastas viela pakabintas geležinio bėgio gabalas. Paklaustas, kam reikalingas tas bėgio gabalas, Petkevičius atsakė, kad, daužydamas į bėgį kietu daiktu, jis atbaidydavo daržus niokojančius šernus.

Daužant į bėgį, garsas gerai girdėti šiauriniame miško pakraštyje, t. y. banditų stovyklavietės vietoje.

Remiantis banditų likvidavimo vietos apžiūra, atliktu eksperimentu, vyr. seržanto Krupino parodymai ir vyr. leitenanto Prismotrovo raportas apie banditų likvidavimo aplinkybes ir vietą pasitvirtina.

Apžiūros protokolą kaltinamajam išvertė MGB UO vertėjas jaunesn. leitenantas Siniakov, kuris yra įspėtas, kad už neteisingą vertimą gresia atsakomybė pagal RTFSR BK 95 str.

Kaltinamojo parašas: [M. Petkevičiaus parašas]

Prie protokolo pridedama Petkevičiaus vienkiemio išsidėstymo ir banditų likvidavimo vietos schema.

Protokolą surašė:
MGB Ukmergės UO vyr. tardytojas
Leitenantas – [parašas] /Paraničev/
MGB Ukmergės UO tardytojas
Leitenantas – [parašas] /Saigak/

MVD LPO prokuroro pad.
Justicijos majoras – [parašas] /Striukov/

MGB Ukmergės UO liaudies gynėjas – [parašas] /Šemeta/

LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-19557, l. 99–100
Versta iš rusų kalbos

Juodvisinės kaimo vienkiemyje gyvenęs Mykolas Petkevičius (g. 1896 m.) buvo partizanų ryšininkas. Nors gyveno skurdžiai, visada rasdavo kuo pavaišinti pas jį dažnai užeidavusius partizanus. Žmona Bronislava Petkevičienė partizanams kepdavo duoną, ruošdavo maistą, o Mykolas iškūrendavo jiems pirtį.

Žuvusius partizanus M. Petkevičiui buvo įsakyta nuvežti į Taujėnus. Ten jis buvo suimtas, tardomas ir kankinamas, vėliau nuvežtas į Ukmergę. Nors tardomas neprisipažino, o vieninteliai jo kaltės įrodymai buvo ant medžio pakabintas bėgio gabalas ir mojavimas kepure, 1948 m. gruodžio 25 d. jis buvo nuteistas 10 metų lagerio. 1956 m. rugpjūčio 4 d. buvo paleistas. 1991 m. pripažintas nekaltu.

Yra ir kita partizanų žūties versija. Pasak vietos gyventojų, eidami per kaimą, kareiviai atsitiktinai pastebėjo pamiškėje rūkstančius dūmus ir puolė ten, manydami, kad kažkas varo naminę. Ir taip netikėtai užklupo partizanus. D. Vaitelis-Briedis šoko bėgti, bet, kai jam buvo peršauta koja,

www.atmintiesknygos.lt

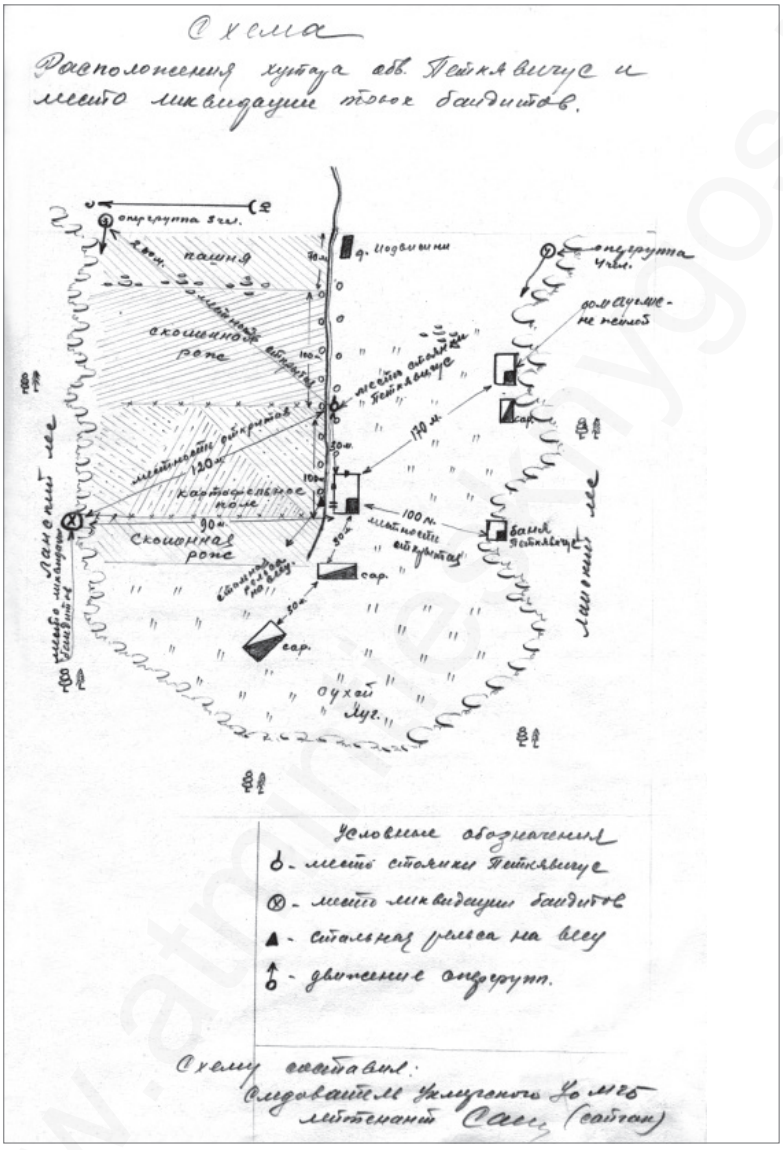

Sutartiniai ženklai:

– Petkevičiaus buvimo vieta, – Partizanų žūties vieta,

– Pakabintas bėgio gabalas, – Operatyvinės grupės judėjimo kryptis

M. Petkevičiaus vienkiemio ir partizanų žūties vietos schemos faksimilė. *LYA, f. K-1, ap. 58, b. P-19557, l. 101*

www.atmintiesgos.lt

Briedžio rinktinės vado antspaudas
LYA, f. K-1, ap. 58, b. 33977/3, l. 90

išsitraukė pistoletą ir nusišovė. Jo pavaduotojas J. Kilijonas-Mikas žuvo iš karto. O sužeistas A. Šyvys-Šalapka griebėsi kulkosvaidžio, bet užpuolikai spėjo jį užgulti, ir vežamas į Taujėnus jis mirė.

Spėjama, kad D. Vaitelio-Briedžio ir kitų partizanų palaikai buvo užkasti prie Taujėnų mokyklos buvusioje daržinėje.

Partizanų žūties vietoje 1997 m. buvo pastatytas kryžius (aut. Mykolas Dirsė), o 2002 m. atidengta paminklinė granito plokštė. Beje, vietoj Antano Šyvio joje iškalta Vlado Čyvo pavardė. 2006 m. birželio 18 d. atidengtas paminklas Vyčio apygardos partizanams Lėno miške (aut. architektas Mečislovas Grigaliūnas).

Po D. Vaitelio-Briedžio žūties, Vyčio apygardos partizanų vado pareigas perėmė gyvas likęs adjutanto pareigas ėjęs A. Smetona-Žygaudas. 1949 m. balandžio 20 d. apygardos vado A. Smetonos-Žygaudo įsakymu Vyčio partizanų apygardoje buvo įsteigtos dvi rinktinės, žuvusių pirmųjų apygardos vadų garbei pavadintos Briedžio ir Krikštaponio rinktinėmis. Briedžio rinktinė veikė Kėdainių ir Ukmergės apskrityse, Krikštaponio – Panevėžio apskrityje.

www.lietuvosknygos.lt

Kryžius 1948 m. gegužės 13 d. žuvusiems Vyčio apygardos vadui Danieliui Vaiteliu-Briedžiui, jo pavaduotojui Jonui Kilijonui-Mikui ir apygardos štabo apsaugos būrio vadui Antanui Šyviui-Šalapkai atminti (aut. Mykolas Dirsė). *Vaivos Vaitelytės nuotr.*

Prie paminklo Danieliaus Vaitelio-Briedžio žūties vietoje dukra Vita Vaitelytė-Tylienė ir žmona Aleksandra (2003 08 05). *Vaivos Vaitelytės nuotr.*

Kryžius Danieliui Vaiteliui-Briedžiui Kryžių kalne. *Vaivos Vaitelytės nuotr.*

Danieliaus Vaitelio-Briedžio artimieji prie paminklo Vyčio apygardos partizanams Lėno miške. *Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo*

www.knygos.lt

Kryžius ir paminklinė lenta Ramygaloje Vyčio apygardos partizanų vadams (aut. skulpt. Kazimieras Kisielius, architektai Vytautas Čekanauskas, Rasa Laučienė, Jūratė Račkauskienė). *V. Slivinsko nuotr.*

LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

DEKRETAS

Išrašas

DĖL BRIGADOS GENEROLO IR PULKININKO LAIPSNIŲ SUTEIKIMO KARIAMS SAVANORIAMS

1998 m. gegužės 19 d. Nr.69
Vilnius

1 straipsnis.

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos dimisijos karių laipsnių suteikimo ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyviams - kariams savanoriams ir prieškario Lietuvos kariuomenės kariams įstatymu ir atsižvelgdamas į Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministro teikimą

s u t e i k i u

karių laipsnius šiems ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyviams - kariams savanoriams:

pulkininko

Danieliui Vaiteliui-Briedžiui

(po mirties),

Vyčio apygardos vadui.

2 straipsnis.

Šis dekretas įsigalioja nuo jo pasirašymo dienos.

LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS *VALDAS ADAMKUS*

Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo

www.atminiskknygos.lt

LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

DEKRETAS

Išrašas

DĖL APDOVANOJIMO VYČIO KRYŽIAUS ORDINAIS

1998 m. gegužės 19 d. Nr.72
Vilnius

1 straipsnis.

Didžiosios tremties 50-mečio ir ginkluoto pasipriešinimo 54-ųjų metinių proga už pasiaukojimą ir ištvermę ginant Lietuvos Respublikos laisvę ir nepriklausomybę

Vyčio Kryžiaus ordinais

a p d o v a n o j u

šiuos ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvius-karius savanorius ir neginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvius-laisvės kovų dalyvius:

3-ojo laipsnio ordinu

Danielių Vaitelį
(Briedį)

(po mirties),

Vyčio apygardos vadą.

2 straipsnis.

Šis dekretas įsigalioja nuo jo pasirašymo dienos.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS *VALDAS ADAMKUS*

Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo

VYČIO KRYŽIAUS ORDINAS

Danielius Vaitelis

/po mirties/

už pasižymėjimą narsumu ir ištverme ginant Lietuvos Respublikos laisvę ir nepriklausomybę apdovanojamas VYČIO KRYŽIAUS 3-ojo laipsnio ordinu.

Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus

LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

Vilnius, 1998 m. gegužės 19 d.

Dekretas Nr. 172

Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo

Vita Vaitelytė-Tylienė, LR Prezidentas Valdas Adamkus ir Aleksanda Vaitelienė 1998 m. prezidentūroje po Danieliaus Vaitelio-Briedžio apdovanojimo Vyčio Kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu (po mirties). *Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo*

www.atmin

Aleksandra Vaitelienė 1998 m. prezidentūroje su D. Vaitelio-Briedžio apdovanojimu – Vyčio Kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu (po mirties). *Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo*

LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRO PASIPRIEŠINIMO DALYVIŲ (REZISTENTŲ) TEISIŲ KOMISIJOS NUTARIMU (199 7 m. 12 mėn. 17 d. PROTOKOLO Nr. 4)

Pulkininkas

DANIELIUS VAITELIS

(laipsnis, vardas, pavardė)

pripažintas

KARIU SAVANORIU

PO MIRTIES

LGGRT centro generalinis direktorius

A. V.

Pasipriešinimo dalyvių (rezistentų) teisių komisijos pirmininkas

7 12 mėn. 22

199.. m. ..... d.

Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo

Pasakoja liudininkai

„Aš jį labai gerai pažinojau ‹...›
Mes jį vadinom partizanų tėvu...“

Partizanas Juozas Pikauskas-Peludnikas

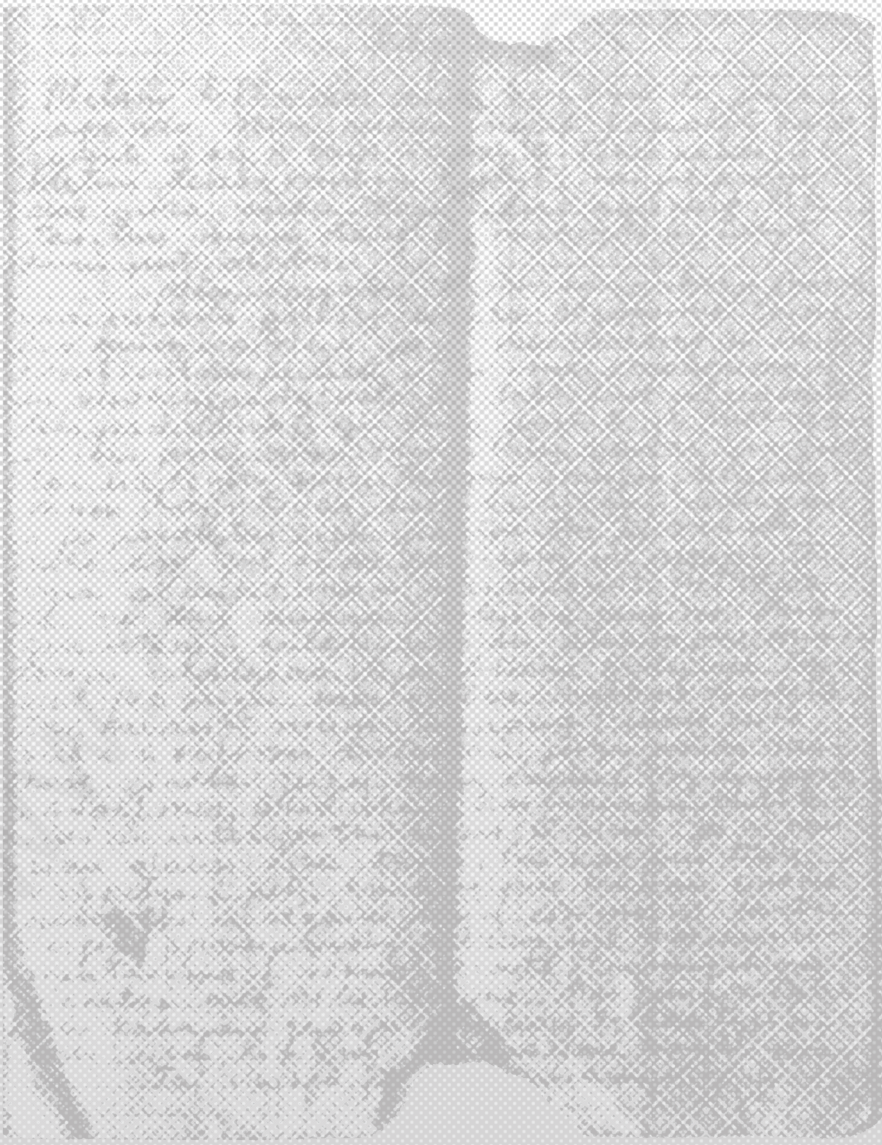

D. Vaitelio žmona Aleksandra Urbonaitė-Vaitelienė
(1913 08 05–2008 05 11)

Danielius Vaitelis gimė 1913 m. rugpjūčio 5 d. Vadoklių valsčiuje, Geležių kaime. Jo tėvai vėliau nusipirko ūkelį Pagiryje ir persikėlė į Aneliavos dvarelį, kuriam priklausė apie 40 ha žemės. Šeimoje buvo dvi seserys ir trys broliai. Danielius buvo pats jauniausias.

Ūkio darbams Vaiteliai svetimų nesamdė, viską dirbdavo patys savo rankomis. Ūkį tėvai tvarkė labai gerai, užtat valdžia jiems buvo skyrusi auginti net veislinius gyvulius.

Su Danieliumi esame gimę tais pačiais metais, tą patį mėnesį ir tą pačią dieną. Mokėmės vienoj klasėje, 1932 m. baigėm Šėtos vidurinę mokyklą. Po to Danielius buvo įstojęs į Kėdainių kultūrtechnikos mokyklą, ją metė ir įstojo į Kauno karo mokyklą, kurią baigė 1938 m.

Karo mokykloje mokėsi ketverius metus (tai prilygo aukštajam mokslui), įgijo artilerijos karininko specialybę, gavo leitenanto laipsnį. Tarnavo Panevėžy artilerijos pulke. Aviacijos kursą praėjo Pajuostės kariniam dalinyje. Paskutiniu metu jau buvo gavęs vyr. leitenanto laipsnį.

1940 m. Lietuvą okupavus rusų kariuomenei, lietuviškuose daliniuose vyko karininkų paskirstymas. Danielius, nuoširdus patriotas, pateko į rusų nemalonę ir buvo tuojau paleistas į atsargą. Kareiviai jį labai mylėję: ant rankų nunešė iki dalinio vartų – taip jis atsisveikino su kareiviška dalia. Ir tuojau pat jį ėmė persekiot rusų saugumo agentai.

Panevėžy gyveno ir dirbo Vladas Čyvas – pagirietis, labai panašus į Danielių: tokio pat ūgio, šviesiaplaukis, skaistaus veido. Vieną naktį jį rado gatvėj nužudytą, matyt, agentai apsiriko. Tada enkavėdistai ėmė ieškot namuose. Bet kažkas jam paskambino prieš tai telefonu ir perspėjo, kad pasitrauktų iš namų. Danielius pradėjo slapstytis, o vėliau ryžosi bėgt į Vokietiją. Per sieną jį pervedė Petras Palubinskas ir Zigmas Šipaila (šiuo metu gyvena Kudirkos Naumiestyje), su kuriuo iki šiol palaikėme glaudžius ryšius.

Kada tie vyrai, pervedę Vaitelį per sieną, grįžo atgal, Šipailą suėmė. Be to, jam dar peršovė kaklą. Šipaila pateko į kalėjimą, buvo nuteistas mirties bausme. Prieš ateinant vokiečiams, rusai jį nuvežė į Pravieniškių lagerį. Ten masinio šaudymo metu jį, parkritusį ant žemės, užgriuvo sušaudytieji: taip jis liko gyvas.

Kada vokiečiai 1941 m. užėmė Lietuvą, mes trise – Tadas, Danielius ir aš – nuvykom į Kauną ir ten, eidami Laisvės alėja, sutikome labai liesą žmogelį. Danielius pribėgo prie jo, pakėlė ant rankų ir prinešė prie mūsų. Tai buvo Zigmas Šipaila. Nuo tada Danielius jį globojo, kažkokią tarnybą jam išrūpino, ir mes su juo labai artimai bendravom. Nežinau, kaip Šipaila pateko į Vokietiją. Iš ten 1941 m. jį lėktuvu permetė į užnugarį kaip desantininką, bet rusai greit suėmė ir nuteisė 25-eriems metams lagerio. Sėdėjo Karagandoje, po Stalino mirties buvo paleistas, grįžo į Lietuvą, vedė, išaugino du vaikus.

Danielius, atsidūręs Vokietijoje, prisidėjo prie aktyvistų grupės. Iki karo pradžios likus dviem savaitėm, jį su grupe vokiečiai parašiutais permetė į Lietuvos teritoriją, kad, rusams traukiantis, padėtų išsaugot neišsprogdintus tiltus, kelius ir kitus strateginius objektus.

Kaune aš sutikau savo dėdę, kuris pasakojo, kad nelegaliai į Lietuvą atvykęs Danielius labai suvargęs, visas utėlėmis aptekęs, vos apsivalęs nuo tų gyvūnėlių.

Kai susitikau su Danielium, jis man pasakė, kad jiems su Zenkaičiu buvo duotas uždavinys išminuoti Tytuvėnų tiltą ir Kauno Žaliąjį tiltą. Prie Žaliojo tilto Zenkaitis žuvo.

Zenkaitis, kiek žinau, buvo menininkas, mūsų vestuvių – 1941 m. rugsėjo mėn. – proga jis net tokį paveikslą buvo nutapęs.

Grįžęs į Lietuvą vokiečių okupacijos laikotarpiu, kaip buvęs aktyvistas, Danielius turėjo privilegijų, kadangi buvo labai sunku gaut maisto, ypač čia, Kaune: kortelių sistema, reikėjo stovėt eilėse, bet Danielius tom privilegijom nesinaudojo, – pirkom, vargom kaip visi.

Danielius gerai mokėjo vokiškai. Dažnai ateidavo vokiečių karininkai ir ragino stot į vokiečių armiją, bet jis griežtai atsisakė, aiškindamas, kad esąs

lietuvių Tautos patriotas, nei svetimiem tarnauti, nei važiuot kur nors iš Lietuvos nesiruošiąs.

Mes gyvenome Perkūno alėjoj, turėjom labai gerą butą. Tam pačiam name gyveno ir vokiečių arbeitemfiureris. Kiekvieną rytą jis sveikindavosi su Danielium: „Heil Hitler!“, o Danielius atsakydavo: „Heil Smetona!“. Tam fiureriui, matyt, nusibodo toks pasveikinimas, tada jis ir klausia, kodėl Danielius sakąs: „Heil Smetona!“. Danielius jam paaiškino, Hitleris yra jūsų vadas, o Smetona mūsų; tu sveikink savo, o aš sveikinsiu savo. Danielius tam vokiečiui priminė, kad jis neapkenčiąs nacistų. Vokietis atsakė, kad jis nors ir nacistas, bet bavaras esąs.

Vokiečių okupacijos laikotarpiu Danielius dirbo Finansų ministerijoje referentu, į jokius karinius veiksmus visai nesikišo.

Kada generolas Plechavičius ėmė kurt lietuvišką armiją, Danielius viską metė ir išvyko į Marijampolę, bet, kai vokiečiai pareikalavo, kad Plechavičiaus armija būtų pasiųsta į frontą, Plechavičius jų įsakymą vykdyt atsisakė. Dalis kareivių buvo suimta, dalis išsibėgiojo kas kur. Danielius taip pat pabėgo, grįžo į Kauną, tačiau turėjo slapstytis nuo vokiečių.

Iš Rytų frontas jau dundėjo į Vakarus, vokiečiai traukėsi. Mums irgi buvo pasiūlyta trauktis į Vokietiją, net mašina buvo atvaryta prie mūsų namo. Vokiečiai prašė Danielių nepasilikti, bet Danielius jiems atsakė: „Aš niekur nesitrauksiu. Tėvynei gerai, ir man gerai. Tėvynė pavojuj, ir aš kartu su ja“. Mūsų sūnui buvo treji su puse, o dukrai pusantrų metukų. Jis dar, atsisukęs į mane, pasakė: „Tu, Ale, važiuok“.

Bet aš pagalvojau: kur tenai dėsiuos su tokiais mažais vaikais, be to, ir vyro palikti negaliu. Taip mes ir likom Kaune.

Danielius užmezgė ryšį su besitraukiančia vokiečių kariuomene, su jų vadais ir iš jų pradėjo gaut ginklų. Jis prisikalbino brolį Alfonsą ir brolį Tadą, ir jie slaptai naktimis Kaune pasikraudavo iš vokiečių gautus ginklus bei šaudmenis ir arkliais gabendavo į Pagirius; ten juos slėpdavo kažkur miškelyje. Net jo sesuo Veronika yra pasakojusi, kaip jie bijodavę, kai Danielius su broliais tuos ginklus bandydavę, ar jie geri. Taigi Vaitelis, vokiečiams bėgant į Vakarus, jau buvo numatęs kovot prieš ateinančius rusus.

Atėjus rusams, Danielius su nemažu vyrų būriu slapstėsi Lėno miškuose.

Prieš išeidamas į mišką, jis man pasakė: „Nieko nereikalauk iš manęs, niekuo aš tau negaliu padėt. Stengsiuos. Jeigu padės, tai padės tavo ir mano giminės“. Mes tuojau išvažiavom iš Kauno. Daiktus išvežiojom tai pas gimines, tai pas pažįstamus. Prasidėjo mano slapstymasis. Ėjau į Pagirius, iš Pagirių į Genėtinius, į Maženius. Su vaikais daugiausia buvo mano mama, o aš vieną naktį čia, kitą naktį ten.

1946 m. Danielių susirado Juozas Markulis, buvęs mūsų šeimos draugas Kaune. Su Danieliaus broliu Tadu Markulis kurį laiką mokėsi kunigų seminarijoj. Jis buvo baigęs atsargos karininko mokslą, todėl gerai pažinojo ir Danielių. Mes gyvenom Perkūno alėjoj, o Markulis – Vaižganto gatvėje, prie sporto halės. Su Markuliais dažnai susitikdavome. Jo sūnus Žygimantas buvo labai prisirišęs prie Danieliaus. Būdavo, palieka tėvą ir bėga prie jo, o tasai juokaudavo: „Va, mažutėlis, visada pažįsta gerą žmogų...“

Kadangi NKVD žinojo, kad Vaitelis miške, pradėjo terorizuot visą giminę, kai kuriuos artimuosius sukišo į kalėjimus, į Sibirą išvežė. O Markuliui, matyt, buvo duota užduotis Vaitelį paimt gyvą.

Tada Markulis į mišką siunčia savo žmonos pusbrolį mediką Petrą Januškevičių. Siunčia jį plikom rankom, be ginklo. Šiaip taip, pasiklausinėdamas žmonių, Januškevičius suranda Vaitelį. Danielius jo nepažino, įtarė, kad provokatorius, pastatė prie medžio ir pasakė: „Arba prisipažink gražiuoju, kad esi šnipas, arba nebeišeisi iš miško gyvas“. Januškevičius vis dėlto įtikino Danielių, kad jį tikrai pasiuntė Markulis, ir, kadangi Markulis buvo mūsų labai geras pažįstamas, Vaitelis juo patikėjo.

Nuo tada ir užsimezgė pogrindinis ryšys tarp Markulio ir Vaitelio. Nuo tada Vaitelis iš Markulio ėmė gauti siuntas ginklų, maisto ir kitos partizanams reikalingos amunicijos. Svarbiausia tai, kad Markulis perduodavo Vaiteliui į mišką nelegalios spaudos, užsienio radijo stočių naujausių žinių santraukas, kuriose buvo dažnai raginama laikytis iš paskutiniųjų: mes ateisim, padėsim ir t. t. Daugiausia tai buvo užsienio laikraščių iškarpų nuotraukos. Tų nuotraukėlių ir aš pati ne vieną mačiau. Taigi prasidėjo savotiškas Vaitelio ir Markulio „flirtas“. Markulis ėmė siūlyti: „Vyrai, išeikite,

aš parūpinsiu dokumentus“. Tarp kitko, jis daugeliui partizanų ir šiaip besislapstantiems parūpino fiktyvius dokumentus, tie neva legalizavosi, bet netrukus buvo suimti ir pasodinti į kalėjimus. Iš karto kilo įtarimas, bet, norėdami įtikint Vaitelį, kad ne jis (Markulis) čia kaltas, enkavėdistai areštavo mano motiną, mane ir mano vaikus. O mus surasti buvo labai paprasta, kadangi Danielius pasitikėjo Markuliu ir visą laiką jį informuodavo, kur gyvena jo šeima ir pas ką išvežiotas mūsų turtas. Tų žmonių namus iškratydavo, paaiškindavo, kad jie tokių daiktų negalį turėti, ir viską konfiskuodavo. Kada mane 1947 m. vasarą suėmė, mes jau neturėjome nieko, – ekavėdistai viską buvo susėmę.

Ir štai vieną dieną areštuoja mano mamą – vaikus dar palieka. Kitą dieną, sužinojusi, kad mama areštuota, ateinu, pasiimu vaikus ir atiduodu juos kitiems giminėms. Sūnų Romualdą palieku Maženių kaime pas gimines Tamošiūnus, o dukrą Vitą nuvežu pas Balčikonienę. Nepraeina nė savaitė, mane suima su sūnum ir atveža iki Maženių.

Mus areštuojant dalyvavo skrebas Janavičius. Mane jis smarkiai apkūlė ir apspjaudė. Kai atvežė į Maženius, aš paprašiau, kad vaiką paliktų pas Tamošiūnus. Tada mane vieną išvežė į Panevėžį. Pakelėj dar buvo sustoję, dar kartą apspjaudė, visaip išsityčiojo, o aš stovėjau basa mašinoj. Liepė išlipti ir nusiprausti, bet aš nelipau, stovėjau kaip apmirusi. Tada jie puodeliu vandens kelis kartus apliejo ir visą šlapią atvežė į Panevėžį. Vakare apie 10 vai. įvedė į kabinetą, kuriame sėdėjo Panevėžio saugumo viršininkas Čechava, generolas Karvelis ir dar pora žmonių. Čechava iš karto kreipėsi į mane:

– Turbūt labai verkei atsisveikindama su banditais, kad visa šlapia?

Aš jam pasakiau, kad ,,liaudies gynėjai“ mane apspjaudė, po to apliejo. Pasakiau, kad aš irgi žmogus, bet Čechava man atkirto: „Net! Ty niže gavna!“ Daugiau manęs net netardė. Karvelis man pasakė lietuviškai: „Va, gulk tam kabinete ant sofos, pastatysim tau sargybą prie durų, – galėsi po trejų metų valkatavimo ir baimės ramiai išsimiegot“.

Kitą rytą iš to kabineto išvarė į koridorių ir taip pat pasodino prie durų. Besėdėdama išgirdau šnekant kabinete: „Ką? Ar vaikams nelaimė?“ Man dilgt į širdį: nuvažiavo vaikų paimti, gal koks susišaudymas buvo ir nušo-

vė mano vaikus? Mane ištiko kone šokas. Ėmiau rėkti balsu. Tada nuvedė į rūsį, manęs saugoti pastatė tokį jauną skrebuką. O aš, atsiklaupusi ant kelių, jo maldavau: „Pasakyk, kas nutiko mano vaikams“, bet jis nieko neatsakė. Pavakariop atėjo Janavičius ir pasakė: „Renkis dabar, einam, – atvežiau vaikus“. Kai mane išvedė į kiemą, mašinoj stovėjo kareiviai. Ten buvo tik dukra. Aš rėkiu, kur sūnus, o enkavėdistai liepia sėst į mašiną ir atvežė mane į ligoninę. Pasirodo, kai vežė vaikus ir mašina sustojo, sūnus šoko bėgti ir, krisdamas ant žemės, susilaužė rankutę. Mat jis ne kartą buvo girdėjęs, kad partizanai bėga nuo rusų, pabandė ir pats. Ligoninėje jis blaškėsi ir vis šaukė: „Mama! Mama!“ Čia jam rankutę įdėjo į gipsą, ir mus visus tris atvežė į Čechavos butą Respublikos gatvėje, pastatė sargybą...

Turiu pasakyti, kad Čechavos žmona labai humaniškai su mumis elgėsi: įleido į vonią, pasiūlė nupraust vaikus, mane ramino ir pan. O jos draugė, kuri ateidavo kiekvieną dieną, ją vis apibardavo, kad jinai su mumis taip maloniai elgiasi, atseit su banditų vaikais nereikėtų cackintis. Pas Čechavą mes išbuvom apie mėnesį, o mama sėdėjo kalėjime. (Supraskite, čia viskas buvo surežisuota. Jeigu mane būtų paėmę į kalėjimą, vaikus būtų atskyrę, Markulio visi planai būtų žlugę.) Mane pradėjo varyt į kalėjimą tardymui. Kai tik mane išveda, sūnus net alpsta arba isteriškai rėkia „mama“. Tada Čechavos žmona paskambina vyrui, kad mane grąžintų atgal, nes vaikas alpsta.

Man paskyrė tardytoją majorą Hanubobliov. Jis kiekvieną vakarą apie 23 val. ateidavo į Čechavos butą manęs tardyti. Sūnus buvo taip įbauginta, kad, kai tik ateidavo tas Hanubobliov, jis manęs nė per žingsnį nepaleidžia, įsikibęs sėdi ant kelių, kol baigiasi tardymas. Hanubobliov man buvo nepaprastai žmoniškas. Dar po mėnesio aš pradėjau jo klausinėt, kaip jaučiasi mano mama. Jis atsakė, kad ji morališkai sugniuždyta. Aš ėmiau prašyti Čechavos, kad leistų pasimatyt su motina. Prašiau ir jo žmonos, kad paveiktų vyrą.

Su manimi buvo atvežta ir dalis patalynės, dar keli drabužėliai. Aš paprašiau Čechavos žmonos, kad ji viską parduotų ir nupirktų vaikams ką nors apsirengti – mergaitė buvo pusnuogė. Ji šį tą pardavė, dukrą nusivedė į karinę ateljė, ten nupirko jai suknutę ir dar kelis drabužėlius sūnui.

Kai į Čechavos kabinetą įvedė mamą, jos mes nepažinom – šitaip buvo sudaužyta ir ištinusi.

Kada baigėsi mano tardymas, bylą perėmė Čechava. Jis pareiškė: „Čia buvo ne tardymas, o pokalbis – draugiškas pokalbis. Šitaip būti negali. Dabar aš jus atskirsiu nuo vaikų, vaikai bus atiduoti į prieglaudą, o jūs eisit į kalėjimą“.

Tą pačią dieną pas Čechavą suėjo trys kariškiai, vienas iš jų tas pats Karvelis. Jie ateina naktį apie dvyliktą, pakelia mane, įsiveda į kambarį. Stalas nukrautas valgiais ir gėrimais – kaip didžiausiam pokylyje. Paprašo mane sėst, aš nesėdu, bet jie vis tiek mane priverčia atsisėst už to vaišių stalo, ir tuoj prasideda pokalbis. Jie ima girti mano vyrą Danielių, kad jis labai taktiškas ir gudrus. Nė pas vieną pagautą Vaitelio ryšininką arba nukautą partizaną jie dar nė karto neradę jokio raštelio, kaip kad kitais atvejais pasitaikydavę. Čechava sako: „On očien umnyj, chorošyj strateg...“ Ir vis man siųsdamas komplimentus, neva stebisi, kaip mano vyras galėjo palikti tokią žmoną, šeimą, vaikus ir t. t.

Karvelis išima tokį didelį paketą užlakuotais kampais ir sako:

– Dabar tave išleidžiam, šitą paketą tu nuneši Vaiteliui, atiduosi. Jis turi ateit registruotis. Mes jam garantuojam gyvybę, jums taip pat. Galėsite ir toliau nepersekiojami mokytojauti. Jeigu vyks miško valymas, tu išeik, parodyk tą paketą, ir visas garnizonas atsitrauks.

Kitą dieną atvedė mano mamą iš kalėjimo pas vaikus. Sūnus, pamatęs, kad aš rengiuosi išeiti, puolė prie manęs. Čechava jį pasiėmė ant rankų, o jis Čechavai pradėjo kumščiukais šert per veidą, spirt į krūtinę, blaškėsi kiek galėdamas ir stengėsi ištrūkt iš svetimo glėbio. Čechava tik papurtė jį sakydamas: „Eto banditskojė otrodijė“. Pagaliau vaiką paleido, o man pasakė: „Idi idi, paskarėj“, – ir aš išėjau. Perėjau Panevėžį, išėjau už miesto į Maženių pusę, o ausyse vis skambėjo sūnaus balsas: „Mama, mama, nepalik manęs!“

Kiek paėjusi matau, kad visai neturiu jėgų. Atsisėdau šalikelėj ant griovio krašto ir sėdžiu. Žiūriu, atvažiuoja žmogus, – vežime didelė pintinė, matyt, paršus pardavęs. Privažiavo, sustabdė arklį ir sako: „Ko čia jūs sė-

dit? Gal sergat? Kas jums yra?“ Aš jo paprašiau, kad paslėptų mane į tą pintinę ir pavėžėtų nors iki Velykių. Žmogus sutiko ir liepė lįst į pintinę, nieko daugiau nesiteiraudamas. Aš atsitūpiau toj pintinėje, ant viršaus seniokas dar užmetė kažkokį skudurą – ir veža. Netrukus mus aplenkė du motociklininkai. Supratau, kad tai mano sekliai. Neprivažiavę Velykių, jie grįžo atgal. Tada aš paprašiau, kad mane išleistų iš pintinės. Pernakvojau pas vienus gimines, kitą dieną nuėjau į Šilus pas ryšininkę Saliamutę. Po to atvažiavo tiesioginė Briedžio ryšininkė Birutė Vėžikauskaitė ir nusivežė mane pas Danielių. Vėžikauskaitė buvo vienintelė Markulio ir Vaitelio ryšininkė.

Perduodu Danieliui aš tą paketą ir pasakau jam, kad po penkių dienų turiu grįžti atgal, o su manimi turi eit ir jis kartu. Grįžti aš privalėjau, nes Karvelis man aiškiai pasakė: jeigu aš negrįšiu, vaikus jie atiduos į prieglaudą, ten pakeis jų pavardes ir aš daugiau jų nematysiu. Jie irgi nežinos, kad jų tėvas buvo banditas, o motina kalėjime supuvo. Tiesa, išsiskirdama su sūnumi, aš palikau jam parkerį auksine plunksna ir liepiau saugot visą gyvenimą, kadangi grįžti man buvo maža vilties. O dukrai uždėjau grandinėlę nusiėmusi nuo savo kaklo. Danielius man pasakė:

– Tu ten negrįši. Tu buvai areštuota enkavėdistų, o dabar esi areštuota savųjų ir darysi taip, kaip mes įsakysime.

Pasirodo, kada mane suėmė, Danielius nežinojo, o Markulis jau žinojo ir per ryšininkę jam pranešė. Markulis Danieliui pateikė mano gelbėjimo planą, kuriuo Danielius labai tikėjo. Aš Danieliui griežtai pasakiau, kad su jais nebūsiu, bėgsiu pas vaikus. Po trijų dienų partizanai mane atvežė į Ramygalą pas vieną žmogų. Danielius man pasakė, kad po dviejų dienų, t. y. sekmadienį, ten atvažiuosiąs Markulis ir mane išsivešiąs.

Kaip buvo sutarta, sekmadienį pas tą žmogų lengvu automobiliu atvažiavo Markulis ir išsivežė mane į Vilnių. Apgyvendino savo bute, netoli Ukmergės plento. Butas buvo tuščias, kadangi jo šeima gyveno už miesto kažkokiam vasarnamy. Markulis pasakė:

– Miela ponia, ilsėkis čia ramiai, ryt ateis mano žmona, atneš maisto. – Be to, dar pridūrė: – Į lovas negulk, pasiklok ant stalo.

Aš nesupratau, kodėl jis man taip sako, bet, kai pasiklojau lovą ir atsiguliau, pajutau, kad kažkas mano šonus gnaibo. Užsidegu šviesą: dievulėliau, blakių – net juoda. Tada užšokau ant stalo ir atsiguliau.

Išaušta rytas, praeina diena – Markulienė nesirodo. Praeina kita diena – irgi nieks neateina. Noriu valgyti. Apžiūrėjau visus kampus, nieko neradau. O juk užrakinta iš kitos pusės, raktas žemai pas šeimininkę (vietinę rusę). Trečią dieną pagaliau atsirado Markulienė, atnešė valgyt.

Praėjo penkios dienos, aš prisiverkiau ir nusprendžiau bėgti. Kol kas dar nieko blogo neįtariau, bet gailėjau vaikų, žinojau, kas jiems gresia. Parašiau laišką Markuliui, kad išeinu. Išpuoliau į gatvę basa, kiek paėjusi matau: žmonės į mane kreipia dėmesį. Persigalvojau ir vėl sugrįžau.

Girdžiu, per radijo tašką praneša, kad viena moteris paliko savo vaikus likimo valiai, išėjo į mišką ieškot savo vyro ir atvest jį į doros kelią, bet tas sužvėrėjęs banditas Danielius Vaitelis savo žmoną nužudė ir t. t., ir pan. Tokia maždaug tema kalbėjo diktorius.

Supratau, kad manęs jau ,,nebėra“, aš ,,nužudyta“. Ryte atsikėliau ir galvoju, ką dabar daryti. Prieinu prie virtuvės lango ir matau: kieme stovi ryšininkė Birutė. Aš atveriau langą ir ėmiau ją šaukt į vidų. Atėjo šeimininkė, atidarė duris ir ją įleido. Pasirodo, ji jau visa savaitė čia ieško manęs. Ateina pas šeimininkę, o ta sako, kad manęs nėra, ir jos neįsileidžia.

Matyt, šeimininkė buvo Markulio prigrasinta, kad pas mane nieko neįleistų.

Birutė pasakė, kad sekmadienį Markulis išvogs mano vaikus iš prieglaudos ir man atveš, tik apgailėjęs, kad mano mamos negalįs paimti. Taip mudvi su Birute laukiam dvi dienas, prie lango stovim ir žiūrim į gatvę. Po pietų matome – gatvėj sustoja „viliukas“. Aš iš karto pamačiau vaiko rankutę. Mudvi tuoj išbėgom į lauką. Vaikus iškėlė, ir mama išlipo, taigi Markulis mus čia atvežė visus „išvogęs“ iš enkavėdistų.

Kai mane išleido ieškoti vyro, mamą perkėlė su vaikais pas kitą tardytoją. To žmona (rusė) iš jų visaip tyčiojosi, nedavė valgyti.

Parašiau keletą laiškų giminėms, jie surinko šiek tiek drabužių mamai, man ir vaikams, truputį maisto, pinigų, ir pas Markulį mes pragyvenom iki 1947 m. rugsėjo pabaigos.

Markulis „surado“ man butą Polocko gatvėje (4–34 ar 54), pažadėjo pas gimines nuvažiuot ir atvežti mano pasidėtus baldus. Apie kokį nors įtarimą dar nebuvo nė kalbos. Ir aš, ir Danielius Markuliui buvome nepaprastai dėkingi. Tiesa, Danielius, sužinojęs, kad aš areštuota, sūnus pas Tamošiūnus, o dukra pas Balčikonius, atėjo pasiimti dukros, bet dukra jau buvo paimta. Sakė – Vaitelis stovėjo ir kramtė pirštus kone iki kraujo, matyt, labai jam skaudėjo širdį dėl dukros.

Dabar papasakosiu, kaip Markulis ,,išvogė“ vaikus. Iki „išvogimo“ likus dviem dienom, mamą su vaikais iš to tardytojo buto išvežė į „prieglaudą“ pačiam Panevėžy (ten gal koks darželis buvo tam paruoštas ar pan.). Motinai enkavėdistai pasakė, kad po 3–4 dienų ją perkels į kalėjimą, o vaikus išveš į Rusiją. Vieną naktį tos „prieglaudos“ vedėja liepė jiems eit ir gult ant aukšto. Buvo šalta naktis, vėjas visą naktį daužėsi. Ryte juos pakvietė valgyti pusryčių (reikia manyti, kad į tą žaidimą buvo įpinta ir ta „vedėja“). Staiga atsidaro durys, į kambarį įeina jaunas vyrukas ir, mandagiai nusilenkęs, klausia, kur čia Vaitelio vaikai. Motina parodo, tada jis liepia jai su vaikais bėgti takeliu per daržus, o ten už tvoros – mašina. Mama sako: „Bėgu su tais vaikeliais ir kalbu maldą „Tavo apgynimo“... Iš tikro, kitapus tvoros, gatvėje, stovėjo „viliukas“. Susodino mus į tą mašinėlę ir atvežė į Vilnių“.

Taip mes apsigyvenome toj Polocko gatvėj. O Markulis man vis daro priekaištus, kodėl Vaitelis neateina aplankyti savo šeimos. Jis man aiškina, kad Danielių kviečiąs ir kviečiąs, o tas kažkodėl neinąs.

Markulis mus vis šelpia: tai dešimt, tai dvidešimt penkis rublius duoda. Aš jam ir sakau: „Juozai, tai kaip mums dabar gyventi? Mes gi keturi žmonės“. Sakau, išvažiuosiu į kaimą pas gimines, tai nors maisto atsivešiu. O jis manęs neleidžia, ir gana, atseit mane atpažins ir suims. Negalima!

Vieną dieną atėjęs Markulis man ir sako:

– Jūs nueikit į Švietimo ministeriją. Aš ten jums gavau darbo.

Nueinu aš į tą ministeriją, o ta pareigūnė, kuri mane priima, kažkaip keistai žiūri į mane ir klausia: „Kas buvo jūsų tėvas? Kuo užsiėmė? Jūsų kostiumėlis labai gerai pasiūtas“. Aš sakau – mano tėvas siuvėjas (mano tėvas joks ne siuvėjas, Amerikoje gyveno). Ji man pasiūlė dirbti ministerijos registratūroje. Man iš karto kilo įtarimas, kad čia kažkas ne taip. Aš jai ir sakau: Markulis turbūt jus informavo apie mane, ir jūs žinote, kokioj aš padėty esu. Aš gi negaliu rodytis ten, kur visi mano pažįstami mokytojai ateis ir pamatys mane.

Grįžau į namus. Atėjo Markulis, aš jam ir sakau:

– Juozai, kaip tu galėjai nenumatyti tokio dalyko? Juk registratūroje dirbdama aš iš karto būsiu iššifruota.

Tada aš pirmąsyk suabejojau Markulio sąžine, o jam tai buvo pirmas šūvis pro šalį. Maždaug po savaitės Markulis man ir sako:

– Aš važiuoju pas Danielių, vežu kunigą, tegu prieis išpažinties. Matote, vyrai sugrubo, jiems reikia dvasinio peno.

Ir Markulis su ,,kunigu“ išvažiavo pas Vaitelį į mišką. Po kurio laiko grįžta, ateina pas mane baisiai susinervinęs:

– Kokią jis man gėdą padarė! Miške buvo paruoštas altorėlis, kunigas atlaikė mišias. O kai reikėjo eiti išpažinties, Vaitelis pirmas priėjo ir viešai garsiai pasakė: „Kunige, tamstos snukis enkavėdistu dvokia, nė vienas vyras neis išpažinties“. Kokią man gėdą padarė! Kokią gėdą! Aš čia viską organizavau, nuvežiau kunigą...

Tada Markulis antrą kartą prašovė pro šalį. Pasirodo, Vaitelis jau buvo išsiaiškinęs Markulio užmačias, bet vien dėl to negalėjo jo pristverti, kad aš su vaikais ir motina buvome jo įkaitai. Jo įkaitai buvo ir teisėjo Vaclovo Širvinsko šeima (slapyvardis – *Bernas*), Kielienė, pas kurią žuvo Ramygalos partizanų būrio vadas Petras Blėka... Visi buvome Markulio suimti, ir visi tam name Polocko gatvėje sutupdyti. Žodžiu, enkavėdistai suorganizavo taip, kad jiems būtų kuo patogiau bet kuriuo metu mus galutinai suriesti į ožio ragą. Markulis mums buvo išdavęs ir dokumentus fiktyviomis pavardėmis. Mes susitikdavome, bendraudavom vieni su kitais. Širvinskas sakydavo: „Na, mes čia laikysimės, iki Danielius bus gyvas. Kai Danielius žus, Markulis mus iš karto susems“.

Tada mes jau beveik žinojom, kas yra Markulis. Aš, pavyzdžiui, niekur bėgti nesiruošiau, nes ir neturėjau kur. Nors Rapolas Dambrauskas (Jono Dambrausko – partizano, kuris žuvo Vaitelio būryje, brolis) atėjo pas mane ir primygtinai prašė, kad su vaikais kaip nors persikelčiau pas jį. Jis gyveno kažkur Pavilny, bet aš jam pasakiau: „Rapolai, ar aš galiu tai daryt? Juk ir man, ir Danieliui jau artėja galas. Aš persikelsiu pas tave, ir tave sykiu areštuos“. Aš jau labai gerai supratau, kad sėdžiu čia kaip įkaitas, kadangi prie kiemo vartų tankiai matydavau vaikštinėjant įtartiną tipą. Pas mane labai dažnai lankydavosi Markulio pasiuntinys, bet jo pavardės nežinojau. Jis man nesisakė, kas toks esąs.

Aš 35 metus išlaikiau du man rašytus Markulio laiškus, bet kada jis mirė, sau pasakiau: „Na ir ma tave velniai, to bjaurybės laiškus aš dar laikysiu!“ Paėmiau ir sudeginau. Tuose laiškuose jis smerkė Danielių, kad jis sugrubo ir grubia ranka nenori paglostyt baltagalvėlių vaikų.

1946 m. rudenį Markulis atvyko su dideliu pluoštu visokių dokumentų, siūlė Danieliui pulkininko laipsnį, kurį turėjo suteikti jo vadovaujamas pogrindis, ragino, kad mudu su Danielium bėgtume į Švediją. Markulis taip čiulbėjo, taip čiulbėjo, kad neva pogrindis labai juo rūpinasi, kad jis turįs gerą ryšį su švedais, o vaikus ir mamą apsiima pats globoti.

Aš Danieliui pasakiau: „Tu kaip nori, o aš nuo vaikų niekur nesitrauksiu“. Danielius man atsakė, kad jis irgi nesiruošiąs bėgti į tą Švediją, tik norėjęs patikrinti, ką aš galvoju. Žodžiu, mes šių Markulio „paslaugų“ atsisakėme abu. Tada Danielius pasiūlo vietoj savęs važiuot į Švediją mūsų tolimam giminaičiui Vaclovui Zubkevičiui (buvusiam teisėjui). Vaclovas priima Danieliaus pasiūlymą, atvažiuoja į Vilnių, per mane susitinka su Markuliu. Tasai nuveda Vaclovą į „pogrindį“, parodo, ką jie ten veikia. Grįžta Vaclovas ir man sako:

– Žinai, kad man, kaip buvusiam teisininkui, kažkas ne taip, nors, sakyčiau, kad kito pasirinkimo gal ir nėra. Aš sutikau važiuot į Švediją.

Dabar mes slapta su Vaclovu važiuojame pas Danielių. Vaclovas Danieliui ir sako:

– Aš sutikau vykti į Švediją.

O Danielius, primerkęs akis, pažiūrėjo į jį ir pasakė jau griežtai:

– Ei tu, kanopa balto arklio! Kur tu kiši galvą? Aš tau pasiūliau ir galvoju, ką tu darysi? Aš taigi negaliu dabar jo prigriebti, mano šeima jo naguose, o tu...

Markulis, tarp kitko, buvo labai lakios vaizduotės, iškalbus, imponuojantis, gražus vyras. Mokėjo bendrauti su žmonėmis.

Po to įvykio, jau Vilniuje, ateina į mano kambarį Markulis su Vaclovu ir paprašo, kad išeičiau į virtuvę, atseit bus vyriška kalba. Pagaliau jiedu vėl pasikviečia mane, aš išverdu kavutės, susėdame prie stalo ir kalbamės. Nei iš šio, nei iš to Markulis man sako:

– Žinai, kad tavo vaikai išpampusiais pilvais nuo bado mirs, aš tau siuntinio neatsiųsiu...

Aš jam pasakiau:

– Kodėl mano, o ne tavo? Man atrodo, kad mes sėdime vienam vežime – ir tu, ir aš. Tai kodėl mano vaikai turi išpampusiais pilvais mirti, o tavo ne?..

Bet Markulis greit susigriebė, kad ne ten kalbą nukreipė ir užvedė vėl kitą temą. Tie jo žodžiai man labai įstrigo į širdį. Vaclovas į juos irgi greit atkreipė dėmesį. Jie susitarė dėl kelionės.

Vieną vakarą ateina žmogus, gana nesimpatingų veido bruožų jaunas vyrukas, kaip buvo sutarta, su slaptažodžiu: Jonas Keleivis. Bet jo akys tokios nemalonios, kad mane net pradėjo purtyti.

Vaclovas turėjo neblogus kailinukus, aš jam ir pasakiau:

– Vaclovai, ateina žiema, aš neturiu nei palto, nei kuo šilčiau apsirengti. Tu įduok kailinukus šitam pasiuntiniui, kad man atvežtų.

Vaclovas sutiko, be to, dar pridūrė:

– Jeigu aš ten pateksiu, būtinai parašysiu tau laišką. Arba jeigu ką sužinosiu apie karą, – parašysiu: – Ale, tu nebijok, iš tos ligos tu pasveiksi.

Aš užkaičiau arbatos, susėdome už stalo. Man drebėjo rankos, o tas Jonas Keleivis – enkavėdistas jautėsi kuo puikiausiai sudorojęs dar vieną auką. Kai jie išėjo į lauką, aš priėjau prie lango ir pamačiau, kad gatvėje stovi „viliukas“, dengtas brezentu. Vaclovas dar stabtelėjo tarpuvartėj, atsisuko į mane, pamojavo ranka, sėdo į tą mašiną ir nuvažiavo.

Širdyje aš kažką negero jaučiau, bet nieko tikro nežinojau. Tai buvo 1947 m. gruodžio mėnesio pabaiga. Maždaug po trijų mėnesių ateina pas mane Markulio pasiuntinys ir atneša laišką iš Vaclovo. Tarp kitko, tų „pasiuntinių“ Markulis turėjo ne vieną, bet mes nežinojome vardų nei pavardžių. Vieną vadinom blondinu, kitą brunetu ir t. t.

Markulis nežinojo, kad Vaclovas buvo mudviejų su Danieliumi kaimynas ir bendraklasis. Jis mėgo rašyti eilėraščius, ne vieną yra man parašęs. Aš puikiai pažinojau jo braižą. Kai tik atnešė laišką, aš jį tuoj atplėšiau ir aiškiai pamačiau, kad tai ne Vaclovo braižas, bet tyliu, nieko nesakau. Perskaitau, ir stilius visai ne Vaclovo, ne tas raštas.

„Vaclovas“ rašo, kad Švedijoje pasijutęs kaip devintam danguje, kad ten labai gražu. Be to, dar rašo, kad jeigu laikai keisis, jis grįšiąs ir būtinai vesiąs Birutę (ryšininkę). Tiesa, Birutė buvo labai graži, 18–19 metų, o Vaclovas nevedęs, nors jau pagyvenęs žmogus. Perskaitau laišką ir dabar jau aiškiai suprantu, kad čia ne Vaclovo rašyta... Aš tam pasiuntiniui ir sakau: „Jūs man laišką palikite. Atvažiuos Birutė, aš jai paduosiu, kad nuvežtų Danieliui“. Bet „pasiuntinys“ atsisako palikti tą laišką. Atseit tai yra dokumentas ir turįs būti padėtas į pogrindžio archyvą. Tada aš paprašiau, kad leistų nusirašyti. Man leido, ir žodis po žodžio visą tą laišką aš nusirašiau. Kaip tik kitą dieną atvažiuoja Birutė. Aš pridedu dar kelis žodžius ir nuo savęs: „Danieliau, tai ne Vaclovo raštas, ne Vaclovo stilius, kažkas baisaus...“

Kovo pabaigoj mano tėviškėje Šėtoj skrebai suruošė mitingą varymo į kolchozus proga. Jie agitavo žmones stot į kolūkius. Mitinge dalyvavo ir kažkas iš Zubkevičių šeimos, nors jie turėjo apie 60 ha žemės. Vienas politrukas atsistojo ir sako:

– Va, buvęs teisėjas, buržujų pakalikas Vaclovas Zubkevičius jau Lukiškių kalėjime sėdi, tai ko dar broliai spiriasi, neina į kolūkį.

Visi, kurie žinojo apie Vaclovą, didžiai nustebo, juk jis į Švediją pabėgo. Ir čia buvo atversta pagrindinė korta. Aš apie tai pranešiau Danieliui. Tada buvo maždaug 1948 m. balandžio mėnuo. Viskas išryškėjo.

Danielius žuvo 1948 m. gegužės 13 d. Apygardos vadovavimą perėmė Smetona-*Žygaudas*. Partizanams kilo didelis įtarimas, kodėl Vaitelis, žinodamas, kad Markulis šnipas ir provokatorius, jo nesutvarkė.

Tais pačiais metais, gegužės 23-iąją, tuoj po mano vyro žuvimo, suėmė ir mane su vaikais ir išvežė į Sibirą. Kad vyras žuvo, aš sužinojau jau būdama Krasnojarsko krašte.

Kada mus išlaipino iš traukinio, netoliese išgirdau kalbant apie Taujėnus. Priėjau prie tų mergaičių ir paklausiau, ar jos negirdėjo, kad būtų žuvęs kas nors iš.partizanų vadų prieš juos išvežant. Jos pasakė, kad žuvo partizanų *Vyties* apygardos vadas Briedis. Aš labai verkiau. Sūnus mane apkabino ir klausia, ko aš verkiu. Pasakiau, kad žuvo tėvelis. Tada jis sako: „Tai kas? Tu gyva esi...“

Suėmė mane su vaikais, areštavo Vaclovą Širvinską-*Berną* su šeima, Kielienę, Širvinsko posūnį Vytautą ir dukrą Birutę, kuri šiuo metu gyvena Latvijoje (tada jie buvo abiturientai). Žodžiu, visus sugrūdo į kalėjimą, o man padarė „nuolaidą“ – išgrūdo į Sibirą. Širvinską nuo šeimos atskyrė, taip pat atskyrė žmoną ir vaikus.

Po dešimties metų kalėjimo Širvinskai vėl suėjo ir grįžo į Lietuvą, bet Lietuvoje gyventi jų nepriėmė.

Žinodami visas Markulio padarytas šunybes, jie kreipėsi į jį, bet Markulis nesirodė. Žmona aiškino, kad Juozas labai užimtas. Tada jie išvažiavo į Latviją ir ten apsigyveno. Šiuo metu abu Širvinskai jau mirę.

Vaclovas Zubkevičius gavo 25 metus lagerio. Po Stalino mirties grįžo į Lietuvą, susirgo ir mirė. Jį, kaip buvusį teisininką, lageriuose laikė ypatingai griežtoje priežiūroje, atskyrę nuo savųjų, persekiojo.

Norėčiau paaiškinti ir aplinkybes, kaip žuvo mano vyras.

Vaitelis, Kirijonas [Kilijonas. – *V. S.*] ir Čyvas [Šyvys. – *V. S.*] (visi pagirie-čiai) nuėjo pas ūkininką, ten pernakvojo, ryte atsikėlę pavalgė ir išėjo. O tas ūkininkas nuėjo arti lauko. Pamiškėje jie užsidegė lauželį ir sugulė. Netrukus ūkininkas pamatė ateinant skrebų ir enkavėdistų pulką. Nespėjo jis net perspėti vyrų. Išvydę ten rūkstant dūmus, anie visi iš karto puolė į pamiškę. Manė, kad kas nors varo naminę, ir taip netikėtai partizanus užklupo. Kiri-

jonas ir Čyvas žuvo vietoje, o Vaitelis šoko bėgti, bet, kai jam peršovė koją, matydamas, kad išeities nebėra, išsitraukė pistoletą ir nusišovė.

Šią versiją tvirtino Vaitelio svainis Grinius [Grinys. – *V. S.*] ir brolienė Agota, nes juos, kaip artimus Danieliaus gimines, enkavėdistai buvo nuvežę atpažinti žuvusiojo. Kadangi Danieliaus akys buvo pajuodusios, vien iš to ji ir nusprendė, kad Danielius nusišovęs. Ji apėjusi gulintį skrebų būstinės kieme Danielių, gerai apžiūrėjusi. Kai atėjęs svainis Grinius ir pamatęs Danielių, iš karto nualpęs.

Kada žuvo Vaitelis, žinojo Širvinskas ir Kielienė. Mat Kielienės brolis Juospaitis Jonas (kuris dar ir dabar tebegyvena Vilniuje) buvo parvažiavęs į tėviškę atostogauti ir sužinojo, kad Danieliaus nebėra gyvo.

1948 m. gegužės 15 d. pas mane atėjo Petras Januškevičius ir sako:

– Ponia, Juozas išvažiavo atpažinti, bet ko – jis nesakė. Man atrodo, kad turėjo žūti koks nors stambesnis veikėjas – ne eilinis partizanas. Kai grįš, aš sužinosiu ir pranešiu.

O dar prieš tai Petras man buvo sakęs:

– Aš labai įtariu Juozą. Dabar ir aš vaikštau ginkluotas. Sėdam valgyti pusryčių, spaudžiu ginklą rankoje ir vėl susilaikau. O ką gali žinoti? Gal tokios sąlygos? Gal jis iš tikrųjų gera daro? Visokios abejonės...

Bet Petras pas mane ateiti nebespėjo. Iš tikrųjų taip ir buvo: Markulį enkavėdistai vežė į Taujėnus atpažinti nušauto Danieliaus.

Žygaudas man rašė į Sibirą, kai kurios partizanų apygardos smerkia Vaitelį, kam jis nesudorojo Markulio. Žygaudas. paprašė, kad jam viską parašyčiau apie Markulį. Aš parašiau, ką žinojau. Tada Žygaudas man dar vieną laišką parašė ir paminėjo turįs man paruošęs dokumentus. Aš, palikusi vaikus, turiu bėgti iš Sibiro į Lietuvą. Tada aš atsakiau, kad jau gana tų aukų, nes iš mano ir iš Vaitelio pusės jau vienuoliktas guli ant grindinio. Iš Žygaudo dar gavau porą siuntinių, kuriuos suorganizavo patys partizanai.

Pas mane Sibire gyveno viena tremtinė lietuvaitė (jos pavardės neminėsiu). Ji dar Lietuvoje buvo užverbuota enkavėdistų. Žygaudui aš parašiau, kad daugiau man nerašytų ir jokių siuntinių nesiųstų, nes mane ėmė kviest į saugumą ir tardyti. Saugumiečiams pasakiau, kad su parašiutais siuntinių

man nieks nemėto, nueikit į paštą, patikrinkite perlaidas ir sužinosite, kas siunčia. Tuo mūsų susirašinėjimas su Žygaudu baigėsi, ir apie jį aš daugiau nieko nežinau.

Mūsų trėmimo naktį Birutės (ryšininkės) motina buvo kažkur išėjusi. Jų sodyba stovėjo tarp Šilų ir Lėno. Namuose buvo likusi tik Birutė su savo nepilnametėm seserimis, ir jas enkavėdistai išvežė. Birutė vežama kažkokiu būdu pabėgo, grįžo pas partizanus ir prašėsi priimama į būrį, bet partizanai jos nepriėmė. Birutė daug žinojo apie partizanus, žinojo, kur slepiami jų dokumentai, todėl jie net Birutę įtarė šnipinėjant enkavėdistų naudai. Man apie Birutę parašė jos seserys iš Ilkos Krasnojarsko krašte. Ji buvo nužudyta.

Mano nuomonė tokia: Birutės žinioje buvo įvairūs Vaitelio dokumentai, visas susirašinėjimas su Markuliu, visi laiškai. Galimas dalykas, kad daugelis partizanų šito nežinojo, bet Birutė žinojo viską, nes buvo viena iš labiausiai patikimų Vaitelio žmonių. Taip mąstant, galėjo ją sunaikinti ir patys partizanai. O iš kitos pusės, enkavėdistai juk žinojo, kad Birutės namuose buvo viena iš Vaitelio būstinių.

Sibire aš išbuvau dvidešimt dvejus su puse metų. Teisės į Lietuvą grįžti neturėjau. Grįžau tik 1969 m. Labai norėjau susitikti su Markuliu ir pasišnekėti. Mane vis gundė Janina Kielienė, kuri irgi po visų trėmimų gyveno Vilniuje. Aš ir jo telefono numerį buvau radusi, bet vis draudė Danieliaus brolis Tadas: „Neliesk to širšių lizdo“. Markulis, beje, mane vis vadindavo „auksine ponia“. Reikėjo jam pasakyti, kad nei mano vaikai nenumirė išpampusiais pilvais ir kad aš jau nebe auksinė, bet „sidabrinė ponia“.

Kada Markulis pardavė kailį enkavėdistams, sunku pasakyti. Kartą aš jam gnybtelėjau:

– Juozai, man atrodo, kad tu esi šnipas.

Jis atsakė:

– Kaip tu gali manyti, kad aš toks esu? Kaip mano vaikai galėtų nešiot savo tėvo – Judo – vardą?

Danieliaus Vaitelio dukra Vita ir sūnus Romualdas Sibire 1950 m. žiemą. *Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo*

Danieliaus Vaitelio dukra Vita, sūnus Romualdas, žmonos Aleksandros motina Konstancija Urbonienė, žmona Aleksandra Sibire 1952 m.
Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo

Aleksandra Vaitelienė su dukra Vita ir sūnumi Romualdu (1972 m. žuvo autoavarijoje) Krasnojarske 1968 m. *Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo*

Šie žodžiai buvo pasakyti, kai Danielius jį ėmė įtarinėti, nebeįsileisdavo jo į mišką. Vaclovą suėmus, buvo prieita nepasitikėjimo riba.

Kai Birutė atvažiuodavo kaip ryšininkė, Markulis liepdavo jai nusirengti koridoriuje, pats ją apkratydavo, patikrindavo, ar neturi ginklo.

O Markulį Danielius pasitikdavo tik pamiškėj ir toliau jo nevesdavo. Po tos „kunigo“ išpažinties miške Danieliui jau buvo tikrai aišku, kas yra Markulis-*Erelis*.

Apie Markulio ir Vaitelio ryšių turinį aš nieko nežinojau. Vyras man apie tai nepasakodavo. Ir ne dėl to, kad būtų nepasitikėjęs, o kad, patekus į enkavėdistų rankas ir kankinama, neturėčiau ko išduoti.

Norėčiau trumpai apibūdinti ir paties Vaitelio asmenybę. Tai buvo idealistas ir didelis Tautos patriotas. Jeigu būriuose kas nors iš partizanų nusikalsdavo, tuos atsiųsdavo Vaiteliui, kad perauklėtų.

Jie vaikščiodavo šešiese: Jonas Dambrauskas – mūsų bendraklasis, vokietis Vilius, Lelijavas, Čyvas, Kirijonas ir Vaitelis. Dauguma buvo pagiriečiai, kuriais Vaitelis labiausiai pasitikėjo.

Vokiečių okupacijos metu vokiečiai lietuviams ūkininkams išdalino rusų belaisvius. Pas Vaitelius buvo du. Iš Kauno parvažiuodamas, Danielius jiems visada parveždavo cigarečių, gerbė juos.

Pavalgęs niekada neidavo nuo stalo, iki nepavalgys visa šeimyna. Grįžęs iš Kauno, tuoj persirengdavo ir su broliu Tadu eidavo dirbti į laukus.

Vienas iš rusų belaisvių buvo karininkas. Artėjant frontui, Danielius jautė, kad jis bėgs, ir specialiai ant stalo paliko karinius žiūronus. Tas karininkas Aleksandras iš tiesų pabėgo, bet paliko raštelį: „Aš žiūronų nevogiau, tik pasiėmiau, kadangi jie man neišvengiamai bus reikalingi“. Kartą Aleksandras pasakė, kad jis nėra sutikęs tokio švelnaus būdo karininko kaip Danielius. <...>

Cit. iš: *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*, p. 799–818

D. Vaitelio sūnėnas Jonas Grinys

Gimiau 1938 m. liepos 6 d. Ukmergės apskr. Pagirių valsč. Leliūnų kaime. Mano tėvai – pasiturintys ūkininkai. Pranas Grinys ir Veronika Vaitelytė-Grinienė. Šeimoje augome penki vaikai. Aš jauniausias. Vaiteliai gyveno prie Aneliavos dvaro vienkiemyje, maždaug už vieno kilometro nuo mūsų namų. Senelio Petro nepamenu, nes jis mirė, kai man ėjo treti metai. Nepaprastai gera buvo mano senelė Marcijona Vaitelienė. Ji labai mylėjo visus anūkus, o mes ją. Mama turėjo tris brolius. Vyriausias Alfonsas ūkininkavo senelio ūkyje. Tadas baigė Vytauto Didžiojo universitetą, o Danielius Karininkų mokyklą. Abu gyveno Kaune. Alfonso šeimoje augo trys vaikai – Rima, Petras ir Algis. Labai draugavau su Algiu. Jis tik dviem metais buvo vyresnis už mane.

www.etnmintieskrastas.lt

Pamenu, prieš pat karo pabaigą Danielius automobiliu atvažiavo pas mus į svečius. Jis vilkėjo karininko uniforma. Visą laiką vaikščiojau su juo įsikibęs į jo ranką. Valgant pietus, sėdėjau šalia jo prie stalo. Kai susiruošė važiuot namo, pasisodino mane ant kelių mašinoje ir pavėžino. Pirmą kartą savo gyvenime važiavau automobiliu. Man ėjo šešeri.

Visos bėdos ir vargai prasidėjo, kai po karo į Lietuvą sugrįžo rusai. Dar vokiečių laikais dėdė Danielius gaudavo iš vokiečių ginklų, šovinių. Slėpė juos miškuose ir pas žmones. Daug vyrų po karo išėjo į miškus kautis prieš okupantus. Dėdė Danielius buvo jų vadas.

Šalia Leliūnų kaimo didelis miškas. Jis tęsėsi iki pat Žaliosios girios. NKVD daliniai ir skrebai dažnai užpuldavo partizanus. Mūšiai užtrukdavo iki vėlyvos nakties. Tratėdavo kulkosvaidžiai, automatai, sproginėjo granatos. Raketos apšviesdavo miško pakraščius. Vakare mama uždegdavo žvakę. Visi suklaupę kalbėdavom garsiai rožančių. Mama verkdama sakydavo: „Viešpatie, apsaugok mano brolelį ir jo vyrus“. Kai mama mane vesdavosi į bažnyčią, matydavau prie varpinės ant grindinio numestus išniekintus partizanų kūnus.

Dažnai skrebai pas mus darydavo kratas. Klojime ir daržinėje metaliniais strypais badydavo prėsmus. Iš spintų išversdavo drabužius, komodos stalčiuose ieškodavo partizanų. Pavogdavo geresnius daiktus. Išsivarydavo tėtį arba mamą į Vaivadiškių skrebyną tardymui. Išlaikydavo dvi tris paras. Grįždavo mama sukruvintu veidu, praskeltom lūpom. Ypatingu žiaurumu pasižymėjo Jasiūnas.

Tas pats Jasiūnas nušovė mano pusbrolį Petrą Radzevičių. Mano tėvo sesers sūnus nenorėjo tarnauti sovietų armijoj, slapstėsi. Labai gerai po tvartu įsirengė bunkerį. Skrebai niekaip negalėjo jo surasti. Tą rytą Petras pusryčiavo troboj. Pro langą pamatė, kad pilnas kiemas rusų kareivių ir skrebų. Iššoko per kitos pusės namo langą. Pamatė rusų kareivis bėgantį Petrą, šaukia: „Stok, šausiu!“ ir šaudo į viršų. Pribėgo prie kareiviuko skrebas Jasiūnas, nutvėrė iš jo automatą ir paleido seriją šūvių į Petrą. Iki krūmų buvo likę keturi penki metrai. Petras krito negyvas. Tėvams neleido prieiti prie nušauto sūnaus. Atvarė kaimyną, įmetė Petro kūną į jo ratus. Nuvežė į Pagirius,

numetė ant grindinio prie varpinės. Po kelių dienų užkasė žvyrduobėse. Iki šios dienos nežinome tiksliai, kurioje vietoje jį užkasė. Radzevičių šeimą išvežė į Sibirą. Kaip ir mano tėvas jie pateko į Igarką.

Tais pačiais metais, vasarą, Jasiūnas vienas atėjo į šokius Aneliavos dvare. Naktį užsuko keli partizanai. Iš pradžių jie neatpažino skrebo. Paklausė, kas jis toks. Jasiūnas pasakė kitą pavardę. Atseit jis matininkas iš Ukmergės. Vienas partizanas jį atpažino. Išsivedė į lauką. Nusiėmė nuo peties automatą, suriko: „Klaupkis šunie! Už ką nušovei Petrą Radzevičių? Kiek dar nušovei nekaltų žmonių?“ Jasiūnas šaukė: „Nešaukit, palikit gyvą!“ Prišliaužęs bučiavo partizanams batus. Partizanai nepasigailėjo. Nušovė Jasiūną.

Paskutinį kartą Danielius buvo atėjęs mūsų aplankyti 1948 m. balandžio pabaigoj. Tą vakarą išgirdau, kai tėtis sakė mamai, kad naktį ateis dėdė. Abu su broliu miegodavom ant krosnies. Tą vakarą atsiguliau nenusirengęs. Išgirdau, kai tėtis atidarė lauko duris. Nušokau nuo krosnies. Lempos nedegė. Vienas partizanas švietė prožektorium. Dėdė, pasisveikinęs su mama, atsisuko į mane. Paklausė mamos: „Ar čia tavo mažylis?“ Mama linktelėjo galva. Pakėlė mane dėdė, prispaudė prie krūtinės, pabučiavo. Aš taip susijaudinau, kad negalėjau ištarti žodžio. Labai mylėjau dėdę. Didžiavausi juo, kad kovoja prieš okupantus ir skrebus.

Po poros savaičių atvažiuoja skrebai, labai linksmai nusiteikę. Įėję į trobą, sako mamai: „Nušovėm tavo brolį banditą“. Mama nukrito ant lovos, įsikniaubė į pagalvę ir baisiai klykė. Man karštis perėjo per kūną. Aš irgi verkdamas rėkiau kiek gerklė išneša. Tėtį skrebai išvežė į Taujėnus atpažinti Vaitelio. Kitą dieną pamačiau nuo Pagirių pareinantį tėvą. Bėgau pasitikti. Dar ruseno viltis – gal ne dėdę nušovė, gal apsiriko. Pribėgęs klausiu: „Ar tikrai?“ Tėtis pravirko ir pasakė: „Tikrai“. Kelias dienas nėjau į mokyklą. Nuo verksmo buvo užtinusios akys.

Leliūnų kaimo jaunuoliai Antanas Mulevičius ir Vladas Danyla subūrė bendraminčių būrelį iš šešių gimnazistų. Kažkas jiems parūpino spausdinimo mašinėlę. Jie rašė eilėraščius, spausdino ir platino atsišaukimus. Kelis kartus ryšininkai nuvedė juos pas partizanus. Jie skaitė jiems savo eilėraščius, su partizanais dainuodavo partizaniškas dainas. Vaitelis juos pagirda-

vo, kad jie geri patriotai. Prieš sueinant jiems 18 metų, atėję pas Vaitelį, sako: „Stosime į jūsų būrį“. Vaitelis jiems sako: „Jūs jauni, tvirti ir geri vyrai, eikite į armiją ir tarnaukite, tik pažadėkite, kad niekada nebūsite draugai su rusais, nestosite į komjaunimą, į partiją. Jūs jauni. Jums reikia gyventi. Mes čia kausimės iki mirties“. Paklausė jaunuoliai Vaitelio – išėjo tarnauti į armiją. Keturi iš jų pakliuvo tarnauti į laivyną, į Sevastopolį. Antanas Mulevičius jau buvo atitarnavęs metus armijoj, kai paaiškėjo jų darbai. Sugavo jų bendrus Pagiryje. Rado jų spausdinimo mašinėlę ir atsišaukimus. Suima Antaną kaip antitarybinės gaujos organizatorių. Nuteisia jį mirties bausme. Tris mėnesius išbūna mirtininkų kameroj. Sunku įsivaizduoti, ką jaučia 20 metų jaunuolis, girdėdamas budelių žingsnius koridoriuj. Ar jie atrakins tavo kamerą? Jis girdėdavo pasmerktųjų riksmą, kai juos varydavo mirti. Po trijų mėnesių atrakina kamerą ir perskaito, kad jam mirties bausmė pakeista į 25 metus lagerio. Jį išveža į Kolymą, Taišeto baisiuosius politinių kalinių lagerius. Išgyveno. Po penkerių metų (mirus Stalinui) jis paleidžiamas ir grįžta į Lietuvą. Visi jo jaunystės draugai iš tos grupelės gavo po 25 metus.

Iš J. Grinio ranka rašytų prisiminimų

Ona Keliauskaitė-Jarašiūnienė

(g. 1924 m. Jonavos r. Juškonių k.)

1944 metais mokiausi Kėdainių progimnazijoje. Užėjus rusams, iškart įsijungiau į pogrindinę veiklą, dalyvavau „Tigro“ būrelyje. 1945 m. ankstyvą pavasarį Žeimelių miške, naktį, šviečiant mėnuliui, daviau priesaiką. Priesaiką priėmė Danielius Vaitelis, liudijo Jonas Pupkevičius ir Vacys Keliauskas. Man buvo suteiktas „Liepaitės“ slapyvardis. Turėjau spausdinimo mašinėlę. Spausdinau įvairius atsišaukimus ir raštus. Spausdinti duodavo Danielius Vaitelis. Išspausdintą tekstą labai atidžiai tikrindavo. Turėjo pagal rankraštį atitikti kiekviena raidė ir skyrybos ženklas. Spausdinimo mašinėlę slėpiau Pupkevičių klojime. Mašinėlę padėdavau ant kelių kailių

skluoksnių, kad mažiau būtų triukšmo. Po spausdinimo vėl nunešdavau į Pupkevičiaus klojimą.

Šėtos kunigas Cukuras man davė spausdinimo mašinėlę, kurią su arkliu vežiau į Žeimelių mišką ir perdaviau Vaitelio partizanams. Danielius Vaitelis man įsakė 1945 m. vasario 16 d. iškelti trispalvę vėliavą Dotnuvos kapinėse. Vakare vaikinai parūpino ilgą stiebą. Naktį Elena Navickaitė, Janė Markevičiūtė, Aldona Pakštytė ir aš, Ona Keliauskaitė, nuėjome į Dotnuvos kapines, pririšome prie stiebo vėliavą, iškėlėme ir pririšome prie savanorių paminklo. Buvo labai vėjuota, reikėjo daug pastangų, kol iškėlėme. Vėliava smarkiai plevėsavo. Pasitraukėme per upelį kitoje kapinių pusėje.

Aš, Elena Navickaitė ir Janė Markevičiūtė įsidarbinom Kėdainių ligoninėje ir mokėmės, kaip reikia suteikti pirmąją pagalbą.

Dienos metu saugodavome partizanus, kurie ilsėdavosi pamiškėje. Partizanai mus apklodavo šakomis, ir per dieną stebėdavome, kas kur eina. Įtarus pavojų, sušvilpdavome. Aš turėjau švilpuką, o berniukai sušvilpdavo sukišę pirštus į burną. Toliau miške būdavo partizanų sargybiniai, kurie tuoj pat reaguodavo į mūsų signalus. Laimei, man neteko sušvilpti.

Partizanai mus prie bunkerių neprileisdavo, todėl aš jų ir nemačiau.

Saugodavau su žuvusio ryšininko Kulaičio draugu. Kulaitį nušovė stribai. Šalia jo, kad būtų įtikinamai, padėjo šautuvą ir nufotografavo (Ši nuotr. yra išlikusi. – *V. S.*).

Danielius Vaitelis buvo aukšto ūgio, lieknas, griežtas, konkretus, nemėgo tuščių kalbų. Partizanai jį labai gerbė.

Be vado sutikimo partizanai neturėjo teisės niekur pasitraukti. Kartą, pamenu, vienam partizanui labai prireikė pusdieniui išvykti asmeniniais reikalais. Vaitelis, įdėmiai išklausęs partizano prašymą, leido, tik nurodė griežtai, kurią valandą jis turės jam prisistatyti.

1945 m. birželio 5 dieną buvau suimta, tardyta ir nuteista 10 metų lagerio ir 5 metus tremties. Tremtyje dar papildomai išbuvau 2 metus, nes neleido grįžti namo. Janė Markevičiūtė buvo nuteista 15 metų lagerio, Aldona Pakštytė 10 metų lagerio.

Užrašė V. Slivinskas
2012 05 16 Panevėžyje

Kazimiera Kisielienė
(g. 1926 m., gyveno Panevėžio apskr. Giedraitynės k.)

1944 m. liepos mėn., traukiantis vokiečiams, Danielius Vaitelis ir Julius Balčikonis Giedraitynės kaime išardė tiltą per upelį, kad nepravažiuotų rusų tankai. Atvažiavę rusų tankai sustojo, buvo suvaryti kaimo žmonės taisyti tilto. Jau pirmosiomis antrosios rusų okupacijos dienomis Danielius Vaitelis ir Julius Balčikonis pradėjo organizuoti vyrus į partizaninius junginius. Partizanai buvo apginkluojami. Pas Balčikonius buvo susirinkimo vieta. Klojime rinkosi ir slėpėsi aplinkinių kaimų vyrai.

Danielius Vaitelis buvo įsitikinęs, kad rusų okupacija greitai baigsis ir bus vėl laisva Lietuva. Jis sakydavo, kad, išvadavus Lietuvą, Giedraitynėje per visą kaimą bus sustatyti stalai ir visas kaimas švęs kelias dienas.

Žuvus Juliui Balčikoniui, Danielius Vaitelis dažniausiai vaikščiojo su Viliumi ir Lelijavu. Vilius buvo vokietis nuo Klaipėdos krašto, turėjo gerą balsą ir gražiai dainavo, dažnai ateidavo į jaunimo susibūrimus. Lelijavas, kaip spėjama, taip pat nuo Klaipėdos krašto. Labai gaila, kad jų pavardės nežinomos, nes jie vadinosi slapyvardžiais ir tikrųjų pavardžių niekas nežinojo. Prieš žūtį Vilius man padovanojo žiedą, o Lelijavas – gintarinę sagę su staugiančio vilko atvaizdu. Labai gaila, kad per kratas tais neramiais laikais man tos brangios dovanos dingo ir neišliko.

Kartą Lelijavo paklausiau, kaip jo pavardė. Jis nusijuokęs pasakė, kad jo sesutė – Bitutė. Aš jam pasakiau, kad jis – Bitinas. Tada jis pritariamai linktelėjo galva. Vėliau buvo bandoma išsiaiškinti, bet nesėkmingai, nes tokių pavardžių yra gana daug.

1944 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais Danieliaus Vaitelio būryje jau buvo 75 partizanai. Kartą pas mus ir kaimynus Vaitelis užsakė savo vyrams vakarienę. Pas mus ir dar dvejus kaimynus atėjo vakarieniauti 3 grupės po 25 vyrus. Vieną dieną Vaitelis paprašė paruošti pietus ir atnešti į šalia esančias žvyrduobes. Mes su mama pagaminome cepelinus. Staiga pamatėm

mūsų namų link einančius rusų kareivius. Cepelinus sukapojom ir išmetėm kiaulėm į lovį, kad nekiltų įtarimas. Partizanai laimingai spėjo pabėgti, o rusų kareiviai pas mus nieko nerado.

Vieną ankstų rytą pamatėm, kad pas mus atvažiuoja sunkvežimis stribų. Jie greitai apsupo sodybą, darė kratą. Mane vienas stribas virtuvėje pargriovęs pradėjo mušti su lazda. Šaukdamas klausė: „Kur banda?“ Aš jam pasakiau, kad tvarte. Stribai puolė į tvartą, visur apieškojo ir nieko nerado. Tada tas stribas su dar didesniu įniršiu grįžo į virtuvę ir pradėjo šaukti, kad meluoju. Aš jam pasakiau, kad banda yra gyvuliai ir jie yra tvarte. Tas įsiutęs mane tiek primušė, kad kelias dienas negalėjau atsisėsti ir atsigulti ant nugaros, nes visa nugara buvo mėlyna. Išvykus stribams, atėjo Vaitelis ir klausė, ką darė stribai, ko klausinėjo.

Vaitelis mums buvo davęs slapyvardį „Mažyčiai“.

Danielius Vaitelis yra pasakęs: „Kai aš žūsiu, neieškokit mano kapo, nes Lietuvoje yra visur šventa žemė“.

Užrašė V. Slivinskas
2012 06 24 Panevėžio r. Vadokliuose

Stasė Vasiliauskaitė-Pakeltienė

(g. 1926 m., gyveno Panevėžio apskr., Debikonių k.)

Mes gyvenome Debikonių kaime prie kelio. Tėvai buvo vidutiniokai. Gerai prisimenu, kai pas mus ateidavo Danielius Vaitelis, Vilius, Lelijavas, kurių žinau tik slapyvardžius, Jonas Kilijonas-Mikas. Dažniausiai ateidavo pavalgyti, pakalbėti, klausinėdavo, kur yra stribai ir rusai. Pas mus slėptuvės neturėjo. Mano brolis Kazys Vasiliauskas buvo partizanų ryšininkas ir rėmėjas. Vėliau buvo suimtas ir nuteistas. Kalėjo 10 metų Sibiro lageriuose. Grįžo be sveikatos ir greit mirė.

Pas mus buvo pirtis. Tėvas dažnai iškūrendavo pirtį ir partizanai ateidavo maudytis.

Pokario laikai buvo sunkūs, trūkdavo duonos, nebuvo iš ko iškepti. Partizanai tai suprasdavo ir valgydavo prastos kokybės duoną. Danielius Vaitelis niekada nereikalavo, kad žmonės duotų ką nors geresnio. Maitinosi tuo, ką valgė kaimo žmonės. Jis niekada neapkęsdavo tų, kurie jam meluodavo. Jeigu pamatydavo, kad žmogus turi kuo pamaitinti ir neduoda, tada pasiimdavo prievarta. Kartą pas mus atvežė paskerstą bekoną ir paprašė, kad sutvarkytume mėsą. Mes viską sutvarkėme, partizanai mums širdingai padėkojo.

Dažnai pas mus Danielius Vaitelis atsiųsdavo Joną Jaskonį-Anūką. Mes jam įdėdavome maisto, ir jis nunešdavo į slėptuvę. Kartą per Kūčias atėjo Danielius Vaitelis ir vaikams atnešė skanių saldainių.

Pilvino ežere buvo įrengta slėptuvė: į vandenį įleista medinė smaluota dėžė. Joje slėpėsi partizanai: Pakeltis Antanas-Potiomkinas ir Šyvys Bronius. Kartą jie pas mus atėjo labai sušalę, šlapi. Jie buvo tiek sušalę, kad sunkiai kalbėjo. Dažnai nešdavau maistą Šyviui Broniui į sutartą vietą.

Aš buvau siuvėja ir siuvau moterims partizanėms sijonus. Prisimenu tik vieną pavardę – tai Jadvyga Žardinskaitė.

Kartą pas mus atėjęs Danielius Vaitelis perdavė man saugoti savo nuotraukas ir išdrožinėtą dėžutę. Nuotraukas sudėjau į butelį ir užkasiau, o dėžutę paslėpiau palėpėje po stogu. Po kurio laiko atkasus butelį su nuotraukomis paaiškėjo, kad jos visos išbluko ir nieko nematyti. Dėžutę išsaugojau ir perdaviau jo žmonai Aleksandrai. Danielius Vaitelis buvo pasakęs, kad dėžutė kaip atminimas būtų perduota jo vaikams. Šiuo metu dėžutė yra pas jo dukrą Vitą.

Danielius Vaitelis niekada nesitaikstė su išdavikais, šnipais ir plėšikais, kurie plėšikavo partizanų vardu. Buvo toks apsimetęs partizanu Karandavičius, kuris gyveno pas Šalapkus. Jie naktimis plėšikavo. Žmonės pasiskundė partizanams. Jie, patikrinę Šalapkus, rado daug prigrobto maisto, tada jie buvo įspėti, bet savo veiklą tęsė, todėl buvo paskelbtas nuosprendis ir Šalapkų šeima sušaudyta. Sušaudytas ir Karandavičius.

Aš buvau suimta ir uždaryta į areštinę. Stribai tardė, kankino, bet nieko neprisipažinau ir neišdaviau. Visą laiką sakydavau, kad esame neturtingi ir pas mus jokie partizanai neužeina. Po kurio laiko paleido.

Užrašė V. Slivinskas
2012 09 07 Ukmergės r. Lėno k.

Partizanas Albinas Bilinkevičius-Baltys

„<...> Mūsų Apygardos Vadas karininkas p. Briedis yra ne kartą pareiškęs, kad, kai atgausime laisvę, bus mūsų ir valdžia. Jeigu mes mokame už laisvę kovoti ir kraują lieti, tai mes mokėsime ir be visokių „ponų“ valdytis. Sako, kad gal ne kartą teks prie ministerijų durų sustoti kulkosvaidžiais prieš ministrus. Mūsų vadas yra griežtas ir tvirto nusistatymo žmogus, bet geras mum kaip tėvas, kaip brolis, kaip draugas, ir jo pasakytas žodis yra šventas. Jis ne kartą sakė, kad gal aš po karo kalėjime sėdėsiu, tai vyrai atneškit man nors duonos. Bet ne, vade, mes tau duonos į kalėjimą nenešime. Mes su granatom ir kulkosvaidžiais ateisim prie ministerijų ir kalėjimo. O jei būsime kalėjime, tai visi. Na, jeigu mes dabar mokame tvarkytis, tai ką reikš mum tie „ponai“, kurie veikė, veikia ir veiks su liežuviais, jeigu mūsų rankose ginklai. Jeigu mūsų Vadai (Visų Apygardų vadai), mes, ūkininkai, darbininkai, moksleiviai ir inteligentai eisime išvien. Jei už mus eina dabar visa tauta, tai kas bus tada... Visi petys į petį, krūtinę prie krūtinės einame dabar, tai ir atgavus laisvę eisime visi kartu. Vergijoj, priespaudoj ir kraujuje mes susicementavome į vieną vienetą, į nenugalimą vienetą, ir mes nebeišsirsime. Mus jungia žuvusių kraujas, gyvųjų kančios. Ir ateityje mes vieni kitiems paduosime rankas. <...>“

Cit. iš A. Bilinkevičiaus-Balčio dienoraščio,
rašyto Vakoklių apylinkėse (1947 06 16 įrašas).
Dienoraštis saugomas Kėdainių krašto muziejuje

Partizanas Juozas Pikauskas-Peludnikas

„<...> Kai žuvo Krikštaponis, partizanų apygardos vadovavimą perėmė Vaitelis. Aš jį labai gerai pažinojau, ne kartą su juo yra tekę kalbėtis. Mes jį vadinom partizanų tėvu. Save jis buvo pašventęs Lietuvai. Savo ausimis girdėjau jį sakant:

www.atmintiesvietos.lt

– Jeigu mes laimėsim kovą, Lietuvoj nebus nė vieno kapitalisto, nė vieno dvarininko, nes, kai Lietuvą ištiko pavojus, jie visi išbėgiojo po užsienius, išsislapstė, o mes buvom priversti eit į miškus ir guldyt savo galvas...

Didesnių kautynių man asmeniškai neteko patirti, vieną kitą kartą su stribais tik teko susitikti.

1944 m. Debikonių kaime slapsčiausi pas gimines daržinėje ir išgirdau, kad kažkas pašale vaikšto. Ėjo ir praėjo, o aš guliu toliau. Po kiek laiko atėjo ryšininkė *Alytė* – Salomėja Spurgienė ir pasakė, kad pas juos partizanai. O netrukus atėjo ir pats šeimininkas:

– Kelkis, atėjo Vaitelis su vyrais.

Jeigu Vaitelis atėjo, ką gi... Aš atsikėliau, suėjom gryčion, pasišnekėjom, tai buvo dieną prieš Kūčias. Vaitelis sako:

– Einam kartu. Tu čia guli vienas, ras stribai ir nušaus. Tada mes atėjom netoli Pauslos miško. Apylinkėj gyveno, atrodo, neblogi žmonės, aplink buvo krūmynai, nedideli miškeliai. Atėję pas žmones, pavalgėm kūčias, atšventėm pirmą dieną Kalėdų. Ir čia mums pranešė, kad iš Pagirių į Ančiškių pusę traukia stribų būrys. Vaitelis iš karto pasiūlė suruošti pasalą tiems stribams. Mūsiškių buvo apie 50 vyrų. Kada iš Ančiškių stribai grįžo atgal, mes jiems suruošėm pasalą. Septyni stribai krito vietoje, trys pakėlė rankas ir pasidavė. Du likvidavom, o vieną paėmėm, nors vėliau, gerai ištardę, partizanai ir tą likvidavo.

Po tų septynių stribų žuvimo aš ir toliau dar du mėnesius vaikščiojau Vaitelio būryje. Labai daug kur teko lankytis. Kadangi tuo metu Vaiteliui priklausė 20 būrių, teko lankytis Žaliojoj, Šimonių miške, už Krekenavos, nors susidurt su rusų garnizonais, su stribais tada neteko. Dažniausia vaikščiojom naktimis, dieną ilsėdavomės, nes dieną vaikščioti buvo nesaugu, ypač kai net po kelis kilometrus reikdavo pereit plikais laukais be priedangos iš vieno miško į kitą. Keliaudavom daugiausia aštuoniese. Vaitelis mane buvo pasirinkęs apsaugai su kitais jam patikimais vyrais. Kartu eidavo *Vilis, Lelijavas, Kilijonas* ir kiti. *Vilis* čia pas mus buvo atklydęs net

iš Klaipėdos krašto. Jis buvo vokietis, bet šnekėjo gana gerai lietuviškai. Jo pavardės aš nežinojau, nes tuo laiku nė vienas nenorėjo pasisakyti savo pavardės, paprastai stengdavosi vadinti vieni kitus vardais arba slapyvardžiais.<...>“

Cit. iš: *Aukštaitijos partizanų prisiminimai,*
II d. 1 kn.p. 229–230

Elenutė Kizytė-Vasiliauskienė

(g. 1936 m. Panevėžio apskr. Praščiūnų k.)

„<...> Kadangi partizanus ir jų kovą palaikė daug žmonių, todėl ir partizanai nebuvo atskilę nuo jų, nuo savų tradicijų. Būdavo, sueina kelios partizanų grupės, susirenka daug jaunimo iš kaimų, visi pasidalina įspūdžiais, pasišneka. Ir eilėraščius deklamuodavo, ir pasivaišindavo, kas nors atsinešdavo armoniką, pašokdavom, pajuokaudavom. Ir paverkdavom, visko būdavo. Kartą Vaitelio apygardos partizanų susitikimo proga *Rugelis* mane išmokė savo eilėraštį, kurį padeklamavau susirinkusiems partizanams. Man buvo apie dešimt metukų. Tas eilėraštis buvo skirtas daugiau partizanų apygardos vadui Vaiteliui. Labai gaila, kad žodžių daug nebeatmenu.

Mylimas vade!
Liūdi ir vargsta mūsų jaunystė,
Nešviečia saulė... Kančių gana!
Žaliukų paukščių kas nepažįsta,
Ko nežavėjo laisvės daina...

Buvo susirinkę gal koks šimtas vyrų. Atvažiavo apygardos vadas Vaitelis, dalyvavo būrių vadai *Žygaudas, Vienuolis*. Labai gražius eilėraščius deklamavo jaunimas, pagerbė žuvusius, pasakojo visokius prisiminimus. Tada buvo Joninės. O *Vienuolis* – kaip tik Jonas. Aš tiesiog stebiuosi, kad tada buvo tokie gražūs vyrai, regis, kad dabar tokių ir nėra... Po to suėjimo,

prisimenu, visi šnekėjo, kad dabar tai jau vis viena atsiras iš tokio pulko išdavikų. Neatsirado. Nė vieno.<...>“

Cit. iš: *Aukštaitijos partizanų prisiminimai,*
II d. 1 kn.p. 476–477

Partizanas Povilas Bitinas

„<...> Apie 1946 m. prie Pagirių įvyko Vaitelio partizanų susirėmimas su rusų kariuomene. Per visą dieną Taujėnų miške mes, 16–17 vyrų, traukiamės ir traukiamės. Prie pat Pagirių lauko Vaitelis sako:

– Dabar paskutinė išeitis. Saulė jau sėda, prisileisim rusus kaip arčiau ir duosim lemiamą smūgį. Jeigu išvarys į laukus, tada baigta, žūsim visi.

Surikiavo mus skyrininkas, išstatėm kulkosvaidžius ir pasiruošėm mūšiui. Kai tik priėjo rusai, tai taip iš visų ginklų ir atidengėm į juos ugnį. Jie krito kaip lapai, o mes pasikėlėm ir per jų lavonus – atgal. Laimingai pasiekėm Taujėnų miškus, iš mūsų nė vienas nekrito, net nebuvo sužeistų.<...>“

Cit. iš: *Aukštaitijos partizanų prisiminimai,*
II d. 1 kn. p. 171

Partizanas Antanas Vaitelis-Viesulas

„<...> Ūkanotas lapkričio mėnesio penktos dienos pavakarys. „BIEDNO RUPŪŽĖS“ partizanų būrys, susidedantis iš 32 vyrų, stovyklauja savo mėgiamiausioje stovykloje – „Kurortuose“. Tą stovyklą partizanai net „namais“ vadindavo, nes šičia daugiausia gyvendavom, o rusai, nors beveik kasdien juos čia matydavom, niekada per valymą tos stovyklos iki šiol dar neužėjo.

www.atmintiesknygos.lt

Mūsų stovykla – mažas, dailiai žole ir samanom uždengtų būdelių miestas. Kiek atokiau kūrenosi ugnis, aplink apsėsta ginkluotų vyrų – tai partizaniška „virtuvė“. Vidury rato ant ugnies verda du kibirai bulvienės su kiauliena – tai pietūs, nes jau trečia valanda. Neužilgo vyriausias „kulinaras“ nudrožta lazdele pamaišys kibirus, pasakys, kad pietūs išvirę. Greitai iš batų aulų išsitraukę šaukštus, tirštai apstojom kibirus ir valgom garuojančią bulvienę. Valgyti skubinamės, nes, pradėjus temti, traukiam visi į pirtį. Bet, štai ateina mūsų „ŠPIRGAS“ – PETRITIS (mes jį taip vadindavom) RANKELĖ PETRAS ir praneša, kad tuojau pat šiandien mūsų vadas kviečiamas pas vyriausią mūsų apygardos partizanų vadą (D. VAITELĮ-„BRIEDĮ“). Staigus vado iškvietimas mus visus sujaudino. Gal vyriausias vadas sužeistas, o gal net ir žuvęs, – kažkas pagalvojo. Vadas tuojau kelionei paskiria keturis žmones, į kurių skaičių ir aš įeinu ir, palikę būrį pavaduotojo priežiūrai, iškeliaujam.

Tą patį vakarą, sukorę keliolika kilometrų sunkaus kelio, „vyriausybės“ nepasiekėm. Pamiškėje pas ūkininką pasiėmę duonos kepalą, keletą šaukštų sviesto ir sūrį nuėjome į savo stovyklą, kurią mes vadinome „Pietų kaimu“.

Naktį praleidome ramiai. Ryte prie ugnies išsidžiovinome sudrėkusius autus, pavalgėm pusryčius ir, nieko nelaukę, nežinodami tikslo, skubinome pas vyr. vadą.

Apie vidurdienį jau buvome vietoje. Dėkui Dievui, Vadą radome sveiką ir linksmą, besišildantį prie didelės ugnies. Iš jo linksmo veido galėjom dabar spręsti, kad Vadas pasakys kažką geresnio. Pagaliau mūsų spėliojimai išsipildė: Apygardos vadas ir iškvietė mūsų vadą tam, kad praneštų daug naujienų, kurios mums buvo džiugios. Pirmiausia pasakė, kad jau turime savo vyriausybę, kad net ambasados paskirtos kitoms valstybėms, kad turime Vyriausiąjį ginkluotą partizanų štabą ir dar daug kitų mums taip trokštamų žinių. Taip pat Ap. Vadas pasakė, kad užsienis mus laiko tikra Lietuvos kariuomene, tiktai paslėpta. Be to, pasakė, kad visiems net paramą ginklais ir valiuta prižadėjo tiekti.

Išgirdę tokias džiugias naujienas, kiekvienas pajutome krūtinėje ugnį, kuri, pasak Kudirkos: „... duoda tiek visko, kad menkas ir silpnas net milžinu stoji...“ Ir iš tikrųjų, kaip nesuliepsnos širdis džiaugsmu, jeigu iki šiol

kovojom, vargom ir žuvom gal tik tam, kad žūtume už idėją, kad nežūtų Lietuvos vardas. Bet dabar šitos naujienos lyg iš naujo priminė mums, pasakė, kad idėjos, jei didžios – nemiršta kaip žmonės. Pasirodo, kad mūsų kelių metų vargas nenueis veltui – vėliau ar anksčiau sulauksime laisvės, nes mes partizanai pasiryžę, paskutinį kraujo lašą atiduoti už Tėvynės laisvę, dėl pavergtų brolių, sesučių. Tą dieną mes lyg matėm rūkuose ūkanomis žengiančią pas mus sutraukytais pančiais laisvę, matėm plevėsuojančias trispalves, matėm trijų milijonų žmonių minią, šaukiančią: „Tegyvuoja laisva Lietuva!“

Linksmai nusiteikę pavakary išsiruošėm atgal į „namus“. Mus palydėjo iki vieno ūkininko Ap. Vadas su abiem savo šauniaisiais vyrais – „VILIUMI“ ir „LELIJAVU“. Čia radom truputį alučio, išgėrėm jo kelis stiklus, padainavom ir, atsisveikinę su „vyriausybe“, keliavom toliau. Tą naktį dar apsinakvojom „Pietų kaime“, o ant rytojaus, išsimaudę pirty, pasiekėm ,,Žarius“ ir čia vėl apsinakvojom. Į rytą gerokai pašalo, medžiai apšerkšnijo. Iš viso tą dieną... (toliau neįskaitoma. – *R. K.*).

Išėję pasižvalgyti į krūmų pakraštį, viršum Ramygalos pamatėm plevėsuojant raudonas vėliavas. Tą dieną bolševikai šventė revoliuciją. Bet kažkaip tie raudoni skarmalai mūsų padangei labai netiko.

Į pavakarę dar daugiau pašalo, šerkšnas aptraukė žemę ir mišką. Mišku eidami jautėmės lyg puikiausiam parke. Eiti buvo taip lengva, nes eidami vis dar tebegalvojom apie tas džiugias naujienas ir kaip į jas reaguos mūsų draugai. Užėję pas ūkininką, nebeklausėme radijo žinių, nebeėmėm siūlomų laikraščių, visa tai mums nebeįdomu. Mes jau žinojom, kad dar nors ir kelerius metus vargsim, bet mūsų Tėvynei ateis užtikrinta laisvė.

Tokią gražią naktį nė nepajutom, kaip atsidūrėm „Vietinių Kurortuose“.

Vieni jau miegojo, kiti dar buvo išeigoj, o treti dar tupėjo prie užgesusio ugniakuro. Mums įžengus į rajoną, prie manęs pribėgo mano draugelis – „KARININKAS“, kurį aš „AFICIERIUMI“ vadindavau (JUOSPAITIS JONAS) ir klausia:

– Kokios žinios: geros ar blogos?

– Vyruti! Geros, – sakau aš jam.

– Bi tik geros, – ir pradėjo po kalnelį šokinėti. Nueinu į savo būdą, ten randu jau miegančius, bet vidutinio amžiaus partizanas, vadinęsis „SUŠINSKU“ (RINKŪNAS ALFONSAS) iškiša iš po milinės rudą savo barzdą ir sako: „Sakyk, ką girdėjai? Verkiau, neužmigau“. Aš jam išpoškinau visas naujienas nuo pradžios iki galo. „Dieve, kaip gerai čia rodos (apie 10 žodžių neįskaitomi. – *R. K.*) ... kad tik visa tai greičiau būtų... Taip gelia man šiandien kojas.<...>“

Cit. iš: *Aukštaitijos partizanų prisiminimai,*
IV d., p. 201–202

www.atmintiesknygos.lt

Iš D. Vaitelio-Briedžio asmeninių daiktų

Jano Stykos paveikslo „Vytauto Didžiojo priesaika“ kopija. *V. Slivinsko nuotr.*

D. Vaitelio-Briedžio asmeninių daiktų ir nuotraukų išliko labai mažai. Dauguma jų dingo naikinant Vaitelių sodybą ir ūkį. Daug dingo kratų metu ir per nuolatinį kraustymąsi iš vienos vietos į kitą. Vertingiausia yra Jano Stykos paveikslo „Vytauto Didžiojo priesaika“ kopija, kurią padovanojo šeimos nariai Kauno karo mokyklos baigimo proga. Ją žmona Aleksandra buvo išėmusi iš rėmo ir suvyniojusi vežiojosi su savimi. Taip ji buvo išvežtas į Sibirą, kur laimingai išsaugota ir parvežta į Lietuvą. Paveikslo kopija yra pas D. Vaitelio-Briedžio dukrą Vitą Vaitelytę-Tylienę.

D. Vaitelio-Briedžio dėžutė, padovanota Pagirių partizanų.
V. Slivinsko nuotr.

Dar išliko medinė išdrožinėta dėžutė, kurią išsaugojo Stasė Pakeltienė ir perdavė Aleksandrai Vaitelienei, o ši – dukrai Vitai. Ši dėžutė yra Pagirių partizanų dovana D. Vaiteliui.

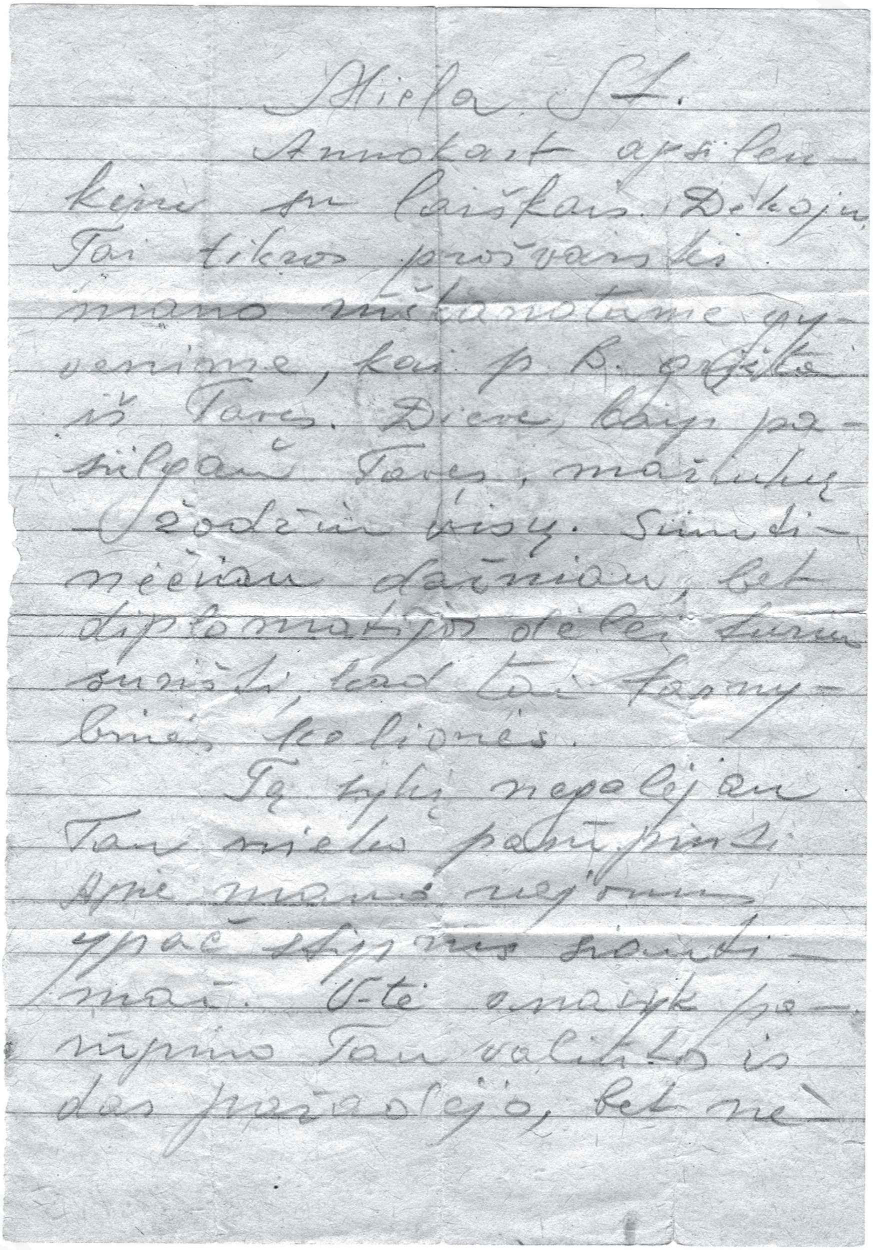
Miela St.
Anuokart apsilen-
kėme su laiškais. Dėkoju
Tau tikros prošvaistės
mano [illegible] gy-
venime, kai p. B. grįžta
iš Tavęs. Dieve, kaip pa-
siilgau Tavęs, [illegible]
[illegible] visų. [illegible]
niečiau dažniau, bet
diplomatijos dėlei turiu
[illegible] tos [illegible]
binės kelionės.
Tą tylą nepalėjau
Tau [illegible]
Apie mano [illegible]
ypač [illegible]
mai. V-tė [illegible] pa-
[illegible] Tau [illegible] iš
[illegible], bet ne

Išlikęs paskutinis Danieliaus laiškas žmonai Aleksandrai-Stasei (Stasė buvo jos slapyvardis) ir laiškas M. Narkevičienei, rašytas žuvus jos vyrui partizanų būrio vadui Benediktui Narkevičiui-Algiui.

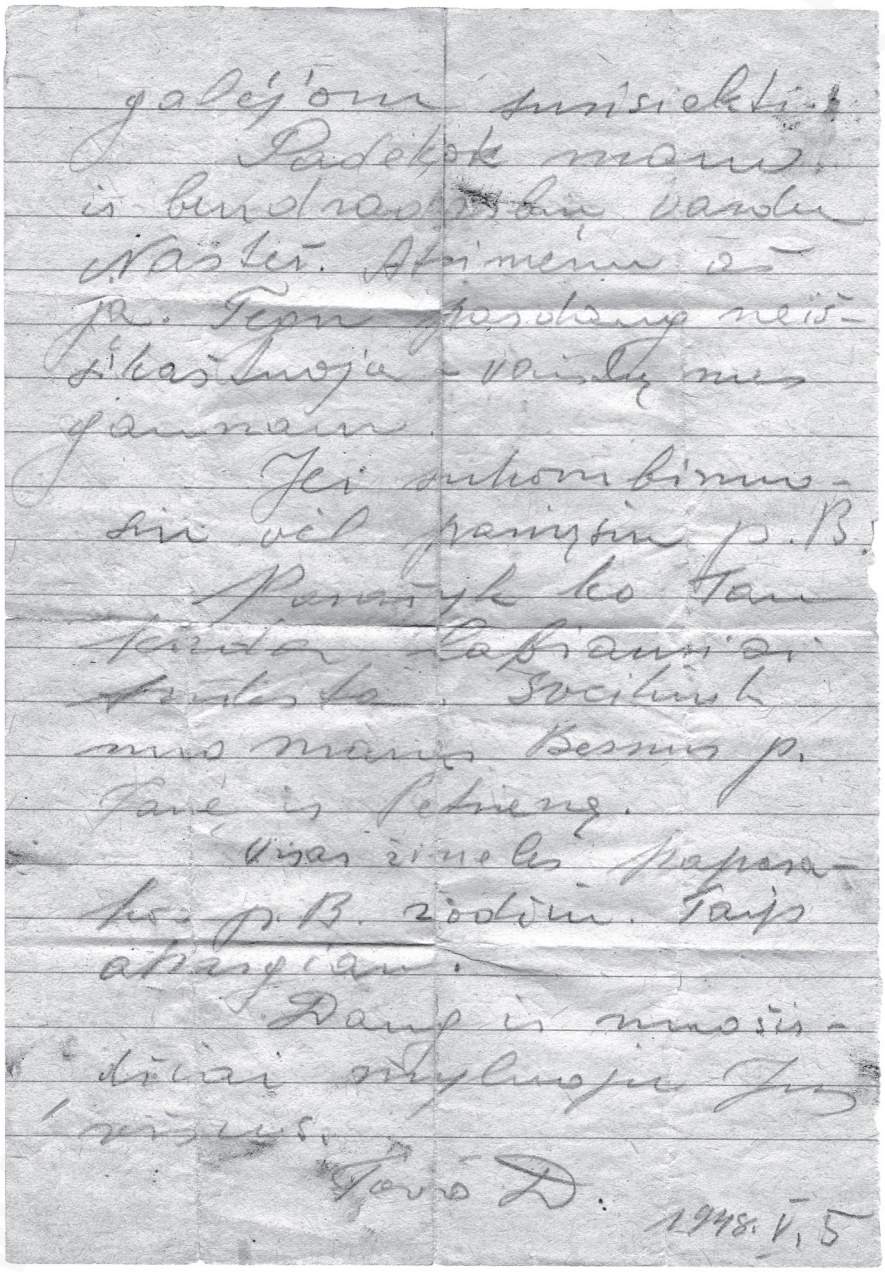

galėjom susiekti.
Padėkok mamai
iš širdies už viską
Kąsteli. Atsimenu a-
p. Tepa gaspadinę neiš-
šikaštinoja - viską mes
gausim.
Jei sukombinuo-
sim vėl gamyšim p.S.!
Pamėgk ko Tau
siųsti. Labai norėtų
paragauti. Sveikink
mano mamą, Besmus p.
Jane ir Petrienę.
Visas žinelės įrapsa-
kys p.S. žodžiu. Taip
atrodom.
Dar ir mano šir-
dis atsyliepia Jus
matydama.
Tavo D.
1948. V. 5

D. Vaitelio-Briedžio laiško žmonai Aleksandrai-Stasei faksimilė.

Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo

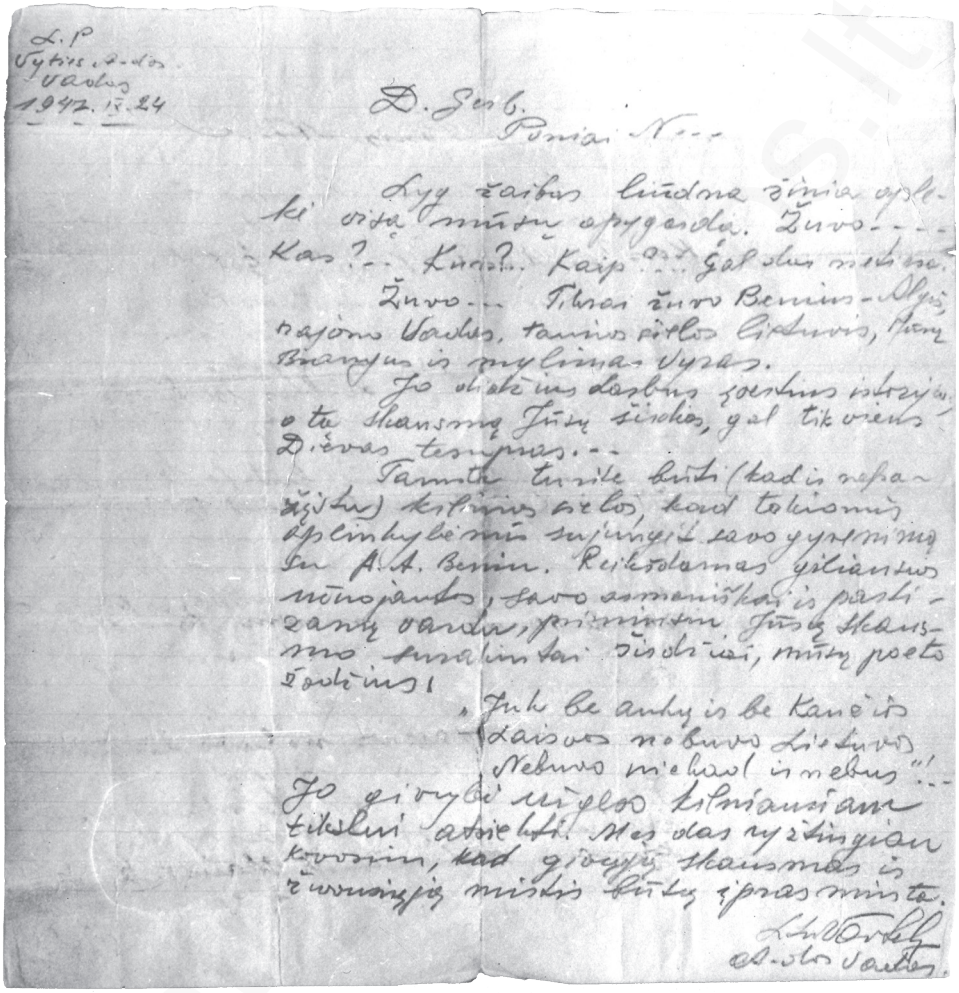

D. Vaitelio-Briedžio laiško partizanų būrio vado B. Narkevičiaus-Algio žmonai faksimilė.
Iš Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninio archyvo

Santrumpos

BDPS – Bendras demokratinio pasipriešinimo sąjūdis

KGB – *rus. Комитет государственной безопасности* – Valstybės saugumo komitetas

LLA – Lietuvos laisvės armija

LLK – Lietuvos laisvės kovotojai

LPO – *rus. Литовский пограничный округ* – Lietuvos pasienio apygarda

LPS – Lietuvos partizanų sąjunga

MGB – *rus. Министерство государственной безопасности* – Valstybės saugumo ministerija

MVD – *rus. Министерство внутренних дел* – Vidaus reikalų ministerija

NKGB – *Народный комиссариат государственной безопасности – Valstybės saugumo liaudies komisariatas*

NKVD – *rus. Народный комиссариат внутренних дел* – Vidaus reikalų liaudies komisariatas

OBB – *rus. Отдел по борьбе с бандитизмом* – Kovos su banditizmu skyrius

UO – *rus. Уездный отдел* – apskrities skyrius

VČ – koduotas vyriausybinis ryšys

VGPŠ – Vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų štabas

VLAK – Vyriausiasis Lietuvos atstatymo komitetas

VLIK – Vyriausiasis Lietuvos išlaisvinimo komitetas

VO – *rus. Волостное отделение* – valsčiaus poskyris

VV – *rus. внутренние войска* – vidaus kariuomenė

www.atminiesknygos.lt

Šaltiniai ir literatūra

1. Lietuvos ypatingasis archyvas (LYA).
2. Lietuvos centrinis valstybės archyvas (LCVA).
3. Genocido aukų muziejaus fondai.
4. Kauno tremties ir rezistencijos muziejaus fondai.
5. Kėdainių krašto muziejaus fondai.
6. Panevėžio kraštotyros muziejaus fondai.
7. Vaivos Vaitelytės asmeninis archyvas.
8. Vitos Vaitelytės-Tylienės asmeninis archyvas.

1. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai*, sud. R. Kaunietis, I d., Vilnius, 1996.
2. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai,* sud. R. Kaunietis, II d., 1 kn., Vilnius, 1998.
3. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai,* sud. R. Kaunietis, II d., 2 kn., Vilnius, 2000.
4. *Aukštaitijos partizanų prisiminimai,* sud. R. Kaunietis, IV d., Vilnius, 2004.
5. Nijolė Gaškaitė, *Pasipriešinimo istorija. 1944–1953 metai,* Vilnius, 2006.

www.lietuvosknygos.lt

6. *Laisvės kovų archyvas,* Nr.10, Kaunas, 1994.

7. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953,* VIII t., Vilnius, 2008.

8. Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė, *Juozas Balčikonis,* Vilnius, 2007.

9. Albertas Ruzgas, *Rezistentų pogrindiniai periodiniai leidiniai 1940–1989*, Vilnius, 2010.

www.atmintiesknygos.lt

Vi29 **Vyčio** apygardos partizanų vadas Danielius Vaitelis-Briedis / parengė Vaclovas Slivinskas. – Vilnius : Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2013. – 144 p. : iliustr.
ISBN 978-609-8037-30-2

Remiantis išlikusiais rašytiniais šaltiniais, artimųjų ir bendražygių pasakojimais, leidinyje glaustai apžvelgiama Vyčio apygardos partizanų vado Danieliaus Vaitelio-Briedžio biografija, ryškesni jo gyvenimo epizodai sovietų ir nacių okupacijos metais, partizaninė veikla antisovietinio pasipriešinimo laikotarpiu. Leidinio pabaigoje pateikti D. Vaitelio žmonos Aleksandros, sūnėno Jono Grinio, jį pažinojusių partizanų ir kitų amžininkų prisiminimai. Knygoje yra nemažai archyvinės medžiagos: represinių struktūrų pažymų, ataskaitų, planų, pranešimų.

Knyga skirta visiems, kurie domisi partizaniniu judėjimu.

UDK 355.42(474.5)(092)+947.45.083(092)

Vyčio apygardos partizanų vadas
DANIELIUS VAITELIS-BRIEDIS

Parengė VACLOVAS SLIVINSKAS

Redaktorė *Teresė Frankienė*
Dailininkas *Romas Dubonis*
Maketuotoja *Dalė Dubonienė*

2013-07-10. Tiražas 500 egz.
Išleido Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras,
Didžioji g. 17/1, LT-01128 Vilnius
Spausdino UAB „Petro ofsetas“,
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius

www.atmintiesknygos.lt